

Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПАРАМЕТРИ ЯКОСТІ ТА ЕКСПЕРТИЗИ

Навчальний посібник

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПАРАМЕТРИ ЯКОСТІ ТА ЕКСПЕРТИЗИ

Навчальний посібник

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Київ – 2020

УДК 378.091:005.6]:061.1ЄС
Є 19

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол №7 від 27.08.2020 року)*

Рецензенти:

Саух П. Ю., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України.

Вайнола Р. Х., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Прошкін В. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерних наук і математики Факультету інформаційних технологій та управління Київського університету імені Бориса Грінченка.

Європейський простір вищої освіти: параметри якості та експертизи: навчальний посібник / Укладачі: Батечко Н. Г., Бульвінська О. І., Локшина О. І., Мосьпан Н. В., Проценко О. Б., Сисоєва С. О., Соколова І. В.; За ред. Сисоєвої С. О. - Київ, 2020. - 152 с.

Посібник підготовлено в рамках Модуля «Якість вищої освіти та експертний супровід її забезпечення: рух України до Європейського Союзу» програми «Еразмус+: Жан Моне» №587094-EPP- 1-2017-1-UA-EPPJMO-MODULE. Подано аналіз нормативно-правової бази Європейського простору вищої освіти; розглянуто історичні аспекти формування системи забезпечення якості вищої освіти в ЄС; схарактеризовано зовнішні та внутрішні системи забезпечення якості вищої освіти в окремих країнах ЄС; розкрито особливості експертного супроводу забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти.

Адресовано керівникам закладів вищої освіти, науково-педагогічним працівникам, аспірантам, магістрантам, науковцям, слухачам закладів післядипломної педагогічної освіти, вчителям, студентам.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ISBN 978-966-2112-10-8

© Батечко Н. Г., Бульвінська О. І., Локшина О. І., Мосьпан Н. В.,
Проценко О. Б., Сисоєва С. О., Соколова І. В., 2020
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	8
1.1. Поняттєво-термінологічний простір вищої освіти Європейського Союзу	8
1.2. Нормативно-правова база функціонування Європейського простору вищої освіти	19
1.3. Моделі вищої освіти в країнах Європейського Союзу	34
<i>Питання для обговорення</i>	44
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	44
<i>Рекомендована література до розділу</i>	45
РОЗДІЛ II. ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	47
2.1. Сутність та зміст поняття «якість вищої освіти»	47
2.2. Історичні аспекти формування системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському Союзі	56
2.3. Загальна характеристика зовнішніх та внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти	70
2.4. Особливості експертного супроводу забезпечення якості вищої освіти	80
<i>Питання для обговорення</i>	95
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	95
<i>Рекомендована література до розділу</i>	96
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРТНИЙ СУПРОВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	98
3.1. Експертиза якості вищої освіти в країнах Західної Європи ЄС	98
3.2. Якість вищої освіти й експертний супровід її забезпечення в країнах Північної Європи ЄС	108
3.3. Експертний супровід забезпечення якості вищої освіти в країнах Південної Європи ЄС	113
3.4. Експертиза якості вищої освіти в країнах Східної Європи ЄС	127
<i>Питання для обговорення</i>	147
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	148
<i>Рекомендована література до розділу</i>	149

ПЕРЕДМОВА

Якість вищої освіти – найважливіший орієнтир політики країн Європейського Союзу, що забезпечує імідж закладу вищої освіти, довіру до нього, його відповідність ринку праці, мобільність і сумісність кваліфікацій. Окрім того, якісна підготовка фахівців дозволяє їм бути конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Та чи задоволене українське суспільство якістю вищої освіти, її конкурентоспроможністю на ринку освітніх послуг? Аналізуючи пріоритети нашої молоді на користь іноземних закладів вищої освіти та рейтинги українських університетів у світовому освітньому просторі, можна дійти висновку, що вища освіта України ще не повною мірою відповідає викликам сьогодення та вимогам Європейського простору вищої освіти. Значною мірою це стосується якості вищої освіти.

Варто зазначити, що Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) вперше в практиці української вищої освіти врегулював національну систему забезпечення якості освіти відповідно до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Закон України «Про освіту» (2017 р.) продовжив правове забезпечення інтеграції української вищої освіти до Європейського простору вищої освіти. Імплементация цих законів передбачає запровадження принципово нової моделі якості вищої освіти, побудованої на основі компетентнісного підходу, на засадах незалежності, об'єктивності та прозорості, довіри та субсидіарності, партнерства та колегіальної відповідальності, яку можна вимірювати й порівнювати та яка є конкурентоспроможною на міжнародному ринку освітніх послуг.

Вагомим здобутком в Україні стало започаткування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, основна місія якого – роль каталізатора позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості.

У практичну діяльність вищої школи введено концептуально нові інструменти та поняття, зокрема Національна рамка кваліфікацій, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, класифікація рівнів, галузей знань і спеціальностей вищої освіти, стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти, ліцензування (освітньої діяльності) та акредитація (освітніх програм), системи внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості. У науковий обіг увійшли нові поняття: освітні програми,

ступені (як кваліфікації), компетентності, результати навчання, кредити¹.

Серед пріоритетів адаптації національної системи вищої освіти до європейських освітніх стандартів якості виокремимо важливість довіри всередині освітньої системи, одним із найважливіших аспектів якої є дозвіл закладам вищої освіти України проходити акредитацію в Агенції із забезпечення якості освіти іншої країни, де така установа працює відповідно до Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Зауважимо важливість розуміння організаційної та управлінської структури регулювання стандартів і системи якості освіти в Європейському Союзі.

Одним з важливих пріоритетів адаптації національної системи вищої освіти до Європейського освітнього простору виступає формування культури якості освіти в усіх учасників освітнього процесу, що уможливить усвідомлення ними тих процесів, які відбуваються в країнах Європейського Союзу. Вагомим аспектом є виокремлення культури якості як системи спільних цінностей, переконань, очікувань і зобов'язань (психологічний аспект, що стосується розуміння, гнучкості, участі, сподівань та емоцій) та структурного (управлінського) елементу з чітко визначеними процесами, які підвищують її рівень.

Також розбудові системи якості вищої освіти на теренах України сприяє впровадження нових технологій в освітньому процесі та нових засобів управління у закладах вищої освіти країни, серед яких внутрішні організаційні зміни, які повинні гарантувати досягнення цілей, вдосконалення управління освітою та розвиток спільної інституціональної рамки якості та стандартів, баланс між централізованим управлінням і делегуванням повноважень університетам.

Адаптація системи вищої освіти України до європейських стандартів якості освіти – це складний, тривалий процес, який потрібно підтримувати як науковцям-теоретикам, так і практикам, котрі впроваджують державну політику в галузі освіти на місцевому рівні. Однак все ще існують суттєві відмінності у формуванні європейської та української систем забезпечення якості вищої освіти, і це значною мірою перешкоджає процесам

---

¹ Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд/за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с. С. 38.

адаптації української системи вищої освіти до європейських стандартів забезпечення якості.

У посібнику авторами-упорядниками акумульовано результати вивчення досвіду забезпечення якості вищої освіти в країнах ЄС та її експертний супровід в рамках реалізації Модуля «Якість вищої освіти та експертний супровід її забезпечення: рух України до Європейського Союзу» програми «Еразмус +: Жан Моне» у період 2017–2020 років (№ 587094-EPP-1-2017-1-UA-EPPJMO-MODULE).

Мета проекту – забезпечити теоретичну та практичну підготовку майбутніх докторів філософії (PhD) щодо забезпечення якості вищої освіти та її експертного супроводу в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. Результати проекту спрямовані на впровадження досвіду країн Європейського Союзу щодо розбудови ефективної системи внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, розроблення освітніх інновацій, провадження експертної діяльності в галузі вищої освіти, засвоєння основних європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти, а також популяризацію кращих освітніх практик Європейського Союзу серед широкої громадськості, що дозволить Україні побудувати власну траєкторію розвитку системи забезпечення якості вищої освіти.

Зміст посібника структурований у три розділи. У першому розділі «Характеристика Європейського простору вищої освіти» розглядаються основні поняття, нормативно-правова база та моделі вищої освіти в країнах Європейського Союзу. Також представлено узагальнений матеріал з історії формування Європейського освітнього простору, охарактеризовані основні стратегічні й законодавчі документи Європейського Союзу і Болонського процесу, розглянуто основні тенденції розвитку систем вищої освіти в країнах ЄС, подана порівняльна характеристика унітарної та бінарної систем вищої освіти.

Другий розділ посібника «Якість вищої освіти в забезпеченні конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти» присвячений аналізу сутності та змісту поняття «якість вищої освіти», історичним аспектам формування системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському освітньому просторі, характеристиці зовнішньої та внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти. У розділі увага приділяється експертному супроводу забезпечення якості вищої освіти: сформульовано комплексне поняття освітньої експертизи, систематизовано

групи професійних компетентностей експерта в галузі освіти, охарактеризовано різні моделі підготовки експертів у галузі освіти.

Узагальненню досвіду експертного супроводу забезпечення якості вищої освіти в Європейському Союзі присвячено третій розділ посібника, в якому здійснено компаративний аналіз моделей і процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в країнах Європейського Союзу, а також подано рекомендації щодо можливостей перенесення кращого педагогічного досвіду в українську систему вищої освіти.

Упровадження результатів Модуля «Якість вищої освіти та експертний супровід її забезпечення: рух України до Європейського Союзу» програми «Еразмус +: Жан Моне» і, зокрема, матеріалів посібника допоможе українській освітянській спільноті у використанні інструментів, механізмів, стандартів Європейського простору вищої освіти для формування культури якості, створення системи менеджменту якості університету, а також для підвищення рівня ключових компетентностей здобувачів вищої освіти, які відповідають попиту міжнародного ринку праці.

РОЗДІЛ I. ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчально-результативна спрямованість розділу

Зміст розділу	Компетентності, що розвиваються
• Поняттєво-термінологічний простір вищої освіти Європейського Союзу • Нормативно-правова база функціонування Європейського простору вищої освіти • Моделі вищої освіти в країнах Європейського Союзу	• Здатність визначати основні поняття, цінності та тенденції Європейського простору вищої освіти • Розуміння правових основ створення й моделей функціонування Європейського простору вищої освіти

Основні поняття Академічна доброчесність; академічна свобода та інституційна автономія; вища освіта; глобалізація; Європейський простір вищої освіти; європеїзація; інтернаціоналізація; кредит ЄКТС; навчання впродовж життя; оцифрування/дигіталізація вищої освіти; постійне вдосконалення навчання та викладання; соціальна відповідальність вищої освіти; студентоцентроване навчання; компетентність; участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти.

1.1. Поняттєво-термінологічний простір вищої освіти Європейського Союзу

Інтеграція України в європейський освітній простір, приєднання до Болонського процесу докорінно змінили концепцію розвитку вищої освіти. Модернізація національної системи освіти; формування парадигми відкритої, доступної, гнучкої, індивідуалізованої, безперервної освіти впродовж життя; вдосконалення та підвищення якості вищої освіти; створення умов для індивідуального розвитку людини; забезпечення соціальної відповідальності вищої освіти за соціальний поступ українського суспільства – основні завдання, що стоять перед Українською державою взагалі та системою вищої освіти зокрема в контексті європейської інтеграції.

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на

рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти². Це формальна освіта, що надається на найвищих (5–6-му) освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти в університетах, що відповідає 5–8-му рівням Європейської рамки кваліфікацій.

Вища освіта в ЄС охоплює освітні системи держав-членів та поширюється як системний феномен на країни-члени Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Європейський простір вищої освіти є унікальним міжнародним співробітництвом у сфері вищої освіти між 48 країнами з різними політичними, культурними та академічними традиціями, що підтримують Болонський процес.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) – єдиний європейський освітній простір всіх країн, які беруть участь у Болонському процесі, в галузі вищої освіти.

У Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) цілі та політики узгоджуються на європейському рівні, а потім запроваджуються в національних освітніх системах і закладах вищої освіти. Це простір, де уряди, заклади вищої освіти і стейкхолдери разом формують ландшафт вищої освіти; що демонструє, чого можуть досягти спільні зусилля й постійний діалог між урядами та сферою вищої освіти.

Паризьке комюніке, Париж, 25 травня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-comuniqueenua2018.pdf>

На початку ХХІ століття європейська вища освіта перебуває під потужним впливом *глобалізації* як загальноцивілізаційного процесу, спрямованого на формування єдиного світового простору, створення глобальної інфраструктури.

Комплексний підхід розглядає глобалізацію як складне геополітичне, геокультурне явище, яке потужно впливає на всі аспекти життєдіяльності світових спільнот. Глобалізація визначається як процес послаблення традиційних, територіальних, соціокультурних, державно-політичних й економічних бар'єрів, що ізолюють народи один від одного та водночас захищають їх від нерегульованих зовнішніх впливів.

Отже, *глобалізація* – це принципово новий якісний стан світових суспільних відносин, який зачіпає всі аспекти життя. Головним її фактором виступає розвиток освіти, науки й культури.

Глобалізація вищої освіти є одним з факторів, що впливають на

² Закон України «Про вищу освіту», 2014, ст. 1.

забезпечення якості в Болонському процесі, а також збільшення популярності транснаціональної вищої освіти. В освітньому дискурсі термін «глобалізація» широко використовується як синонім до терміну «інтернаціоналізація».

Інтернаціоналізація визначається як різноманітність політик і програм, що реалізуються закладами вищої освіти та урядами для реагування на глобалізацію³. Інтернаціоналізація пов'язана з міжнародним співробітництвом, мобільністю, якістю освіти та передовим досвідом.

2019 р. в Україні навчалось 75605 іноземних студентів зі 154 країн світу. Серед загального контингенту студентів цей показник складає близько 6 % від загальної кількості здобувачів вищої освіти. Із них 66 тис. 131 особа перебувають на основному навчанні, 7 тис. 270 осіб займаються мовною підготовкою, 1 тис. 480 – здобувають післядипломну освіту, усього 29 студентів перебувають за програмою академічної мобільності, 695 – навчається в аспірантурі або докторантурі.

Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік / за заг. ред. проф. Сергія Квіта. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2020. 244 с. С. 32.

Саме тому в Болонській декларації (1999 р.) та Лісабонській стратегії (2000 р.) інтернаціоналізацію розуміють як співпрацю та конкуренцію, підкреслюючи важливість обох процесів. З одного боку, зростання співробітництва сприятиме розвитку Європейського простору вищої освіти та дослідження – «Європи знань», з іншого боку, співпраця необхідна щоб протистояти конкуренції з боку США, Японії, Китаю, а також інших країн з економікою, що розвивається.

Поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» стосується переважно освітніх програм; міжнародних досліджень, міжкультурної освіти; досліджень за кордоном, освіти за кордоном, академічної мобільності. Поняття інтернаціоналізації обґрунтовується на національному рівні (розвиток людських ресурсів, стратегічні альянси, отримання доходів, комерційна торгівля, побудова нації, соціально-культурний розвиток) і на інституційному рівні (міжнародні бренди закладу вищої освіти, забезпечення якості та міжнародні стандарти, формування доходів, розвиток студентів і персоналу, стратегічні альянси та виробництво знань). Найчастіше інтернаціоналізацію розглядають на рівні закладу вищої освіти як процес інтеграції міжнародного та культурного виміру у викладанні, наукових

³ Altbach Ph., Reisberg L., Rumbley L. Trends in Global Higher Education, Tracking an Academic Revolution. Paris: UNESCO. 2009. P. 7.

дослідженнях і сервісних функцій. Інтернаціоналізація змінює світ вищої освіти, а глобалізація змінює світ інтернаціоналізації⁴.

Виділяють *два компоненти інтернаціоналізації*: «інтернаціоналізацію вдома» – навчальні плани та освітні програми, освітні процеси, дослідження, що допомагають студентам розвивати міжнародне порозуміння, міжкультурні навички та готують їх до життя в глобалізованому світі; «інтернаціоналізацію за кордоном» – усі форми освіти через кордони (мобільність студентів і викладачів, проектів, освітніх програм і провайдерів освітніх послуг). Ці компоненти переплітаються в освітній політиці та програмах⁵.

Інтернаціоналізація стала поширеним і стратегічно важливим явищем вищої освіти. Вона охоплює різні заходи: академічну мобільність, розроблення спільних освітніх програм, забезпечення якості освіти, співпрацю у сфері освіти та досліджень, створення міжнародних університетських консорціумів. Окрім того, під процесом інтернаціоналізації розуміють збільшення транскордонної освіти, експорт та імпорт освітніх послуг. Цей процес викликаний двома факторами: попитом і пропозицією. Зростання попиту на вищу освіту в країнах з недостатньо розвиненою національною освітньою системою задовольняється університетами західних держав-членів ЄС, що відкривають потенційні ринки освітніх послуг.

Досить поширеним є концепт європеїзації, який розуміється як «європейський шлях» до управління єдністю та різноманітністю вищої освіти в Європі. З цієї точки зору європеїзацію ототожнюють з глобалізацією та інтернаціоналізацією.

Концепція європеїзації використовується для визначення змін у контексті європейської інтеграції; визначення європейської політики на європейському рівні, яка згодом реалізується на національному рівні та призводить до змін у національній політиці.

Європеїзація – це експортування форм політичної організації (поширення впливу європейської політики); зміни зовнішніх кордонів (розширення Європи); проникнення національних систем у центральні (посилення національного впливу на європейські норми); розвиток інституцій на європейському рівні (формалізація та інституціоналізація Європи); проект політичного об'єднання (інтеграція Європи)⁶. Європеїзація – це також інтерактивні процеси між національними та

---

⁴ Knight J. Higher Education in Turmoil. The Changing World of Internationalization. Rotterdam: Sense Publishers, 2008. Vol. 13. 37 p.

⁵ Knight J. Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. International Higher Education. 2008. № 50. P. 6–7.

⁶ Beerkens E. Europeanisation of Higher Education or ... How 'European' is Higher Education in Europe? Nuffic, 2002. 44 p.

європейським рівнями, які формують політику; легітимізовану політику в національних тлумаченнях, що має реальні витoki в європейських процесах; політичну опозицію в національних рамках, але орієнтовану на європейські ініціативи; зміни в політиці чи процесах, які відбуваються як наслідок реалізації ініціатив європейської політики; нормативні зміни, які призвели до усвідомлення та вирішення проблеми на основі європейського досвіду⁷.

Європеїзація вищої освіти – це створення нового простору діяльності, мислення, політик засобами мереж, асоціацій, структур у межах Європейського Союзу, посилення ролі національних акторів у конструюванні цього простору через взаємопроникнення політичних ідей, знань, даних та практик; формування спільної політики або освітнього простору як результату загального регулювання з боку ЄС засобом відкритого методу координації⁸. Найвпливовішими інструментами європеїзації є діяльність інституцій Європейського Союзу та створення Європейського простору вищої освіти, а також програми ERASMUS, SOCRATES тощо, гранти на реалізацію транснаціональних програм, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ECTS).

Протягом розвитку Європейського простору вищої освіти змінювалось і розуміння концепту європеїзації: якщо спочатку цей процес був ініціативою «зверху вниз», то поступове зростання впливу країн трансформувало його на процес обопільної та динамічної природи з багатьма багаторівневими взаємодіями⁹.

Одними з основних цінностей вищої освіти і ключових принципів функціонування закладу вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти є академічна свобода та інституційна автономія закладу вищої освіти.

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення й використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом¹⁰.

⁷ Duclaud-Williams R. Europeanisation and Higher Education. Sheffield: UNSPECIFIED. 2004. P. 5-6.

⁸ Grek S., Lawn M. Europeanizing Education: governing a new policy space. Oxford: Symposium Books Ltd., 2012.

⁹ Локшина О. Забезпечення якості вищої освіти в умовах європеїзації України. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2018. № 3-4. С. 129.

¹⁰ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 N 2145-VIII, ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання. Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади.

Велика Хартія Університетів / Magna Charta Universitatum.

URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Magna_Charta_Universitatum.pdf.

Інституційна автономія закладу вищої освіти – спроможність і відповідальність закладу самостійно приймати рішення в академічній, організаційній, фінансовій і кадровій галузях: незалежність щодо академічних свобод організації освітнього процесу та наукових досліджень; самостійність в управлінських рішеннях і розподілі фінансів, у кадровій політиці і відборі студентів.

Проскануйте QR-code і прочитайте
Велику Хартію Університетів /
Magna Charta Universitatum

Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у межах своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги¹¹.

Наскрізна лінія творення і функціонування Європейського простоту вищої освіти – академічна доброчесність. Вона є обов'язковим елементом системи забезпечення якості вищої освіти та інструментом функціонування цього процесу.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень¹².

¹¹ Велика хартія університетів / Magna Charta Universitatum. URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Magna_Charta_Universitatum.pdf.

¹² Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 N 2145-VIII, ст. 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Академічна доброчесність – це демонстрація чесної та моральної поведінки в академічному середовищі. Академічна доброчесність охоплює культуру навчання в університеті, цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження, наукову мовну культуру, культуру високої духовності й моралі, культуру спілкування наукових наставників та учнів, культуру наукової праці й соціальної, моральної відповідальності за результати; культуру толерантності та педагогічного оптимізму, що формується в культурно-освітньому просторі закладу вищої освіти¹³.

У гармонізації освітніх систем в європейських країнах, розвитку інтернаціоналізації вищої освіти, а також у впровадженні механізмів забезпечення якості ключову роль відіграє модернізація вищої освіти на основі компетентнісного підходу.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність¹⁴.

Компетентності включають в себе *знання і розуміння* (теоретичні знання з академічної дисципліни, здатність знати і розуміти), *знання як діяти* (практичне або операційне застосування знань в певних ситуаціях), *знання як жити* (цінності як інтегральний елемент сприйняття і співіснування з іншими в соціальному контексті. Компетентності є поєднанням властивостей (по відношенню до знань та їх застосування, установок, навичок, умінь та обов'язків), які описують рівень або ступінь, до якого особа здатна виконувати їх¹⁵.

Серед цінностей Європейського простору вищої освіти, сформульованих у Паризькому комюніке 2018 р., особливу увагу приділено вдосконаленню навчання та викладання.

Удосконалення навчання та викладання – фундаментальна цінність і сучасна тенденція розвитку вищої освіти в ЄПВО, що передбачає включення її до інституційних і національних пріоритетів, удосконалення освітніх підходів і методик, якісне

¹³ Sopova D. Conceptual bases of academic honesty formation at teachers training. The Modern Higher Education Review. 2018. № 3. P. 120–126. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2018.3.10>.

¹⁴ Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BE>.

¹⁵ Проект ТЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. URL: https://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.

та інноваційне викладання, а також створення можливостей для вдосконалення викладацької компетентності.

Європейські принципи вдосконалення викладання та навчання у вищій освіті:

1. Досвід навчання в закладі вищої освіти сприяє розвитку студента як активного та відповідального громадянина, здатного до критичного мислення, розв'язання проблем, готового до навчання упродовж життя.

2. Навчання й викладання є студентоцентрованим.

3. Відданість навчанню та викладанню є невід'ємною складовою місії і стратегії університету.

4. Керівництво університету бере активну участь і сприяє просуванню (прогресу, розвитку) навчання та викладання.

5. Навчання та викладання є колегіальним процесом, що передбачає співпрацю всередині університету та між університетом і суспільством.

6. Навчання, викладання і дослідження взаємопов'язані та збагачують один одного.

7. Викладання є ядром академічної практики й цінується як наукова та професійна діяльність.

8. Університетська спільнота активно вивчає та високо цінує різноманітність підходів до навчання й викладання, поважає розмаїття студентів, стейкхолдерів та предметів (дисциплін).

9. Значні ресурси та відповідні структури необхідні, щоб підтримувати й забезпечити вдосконалення навчання і викладання.

10. Вдосконалення навчання й викладання є рушієм інституційного забезпечення якості та спільною відповідальністю співробітників та студентів університету¹⁶.

Отже, удосконалення навчання та викладання передбачає зміну концепції викладання: дотримання балансу між викладанням і дослідженнями; залучення зовнішніх стейкхолдерів; розвиток навчального середовища й навчальних ресурсів; вимоги до професіоналізму викладацького персоналу та можливості безперервного професійного розвитку.

Фундаментальним принципом Європейського простору вищої освіти є студентоцентрований підхід до навчання та викладання.

Студентоцентрований підхід зміщує акценти в освітньому процесі з викладання (передачі знань) на навчання (активну

---

¹⁶ Enhancing the education mission of European universities: A proactive response to change. European forum for enhanced collaboration in teaching. URL: <https://eua.eu/downloads/content/ten%20european%20principles%20for%20the%20enhancement%20of%20learning%20and%20teaching16102017.pdf>.

освітню діяльність студента). Центральною фігурою освітнього процесу стає не викладач як головне джерело і транслятор знань, а студент, який перестає пасивно сприймати та запам'ятовувати навчальну інформацію, а стає активним учасником освітнього процесу, виступає повноправним суб'єктом відносин в освіті, бере на себе долю відповідальності за навчання.

Запровадження *студентоцентрованого навчання* і викладання є таким, що:

- поважає і враховує різноманітність студентів та їх потреби, уможливорюючи гнучкі навчальні траєкторії;
- враховує та використовує різні способи надання освітніх послуг, якщо це доцільно;
- гнучко використовує різноманітні педагогічні методи;
- регулярно оцінює та коригує способи надання освітніх послуг і педагогічні методи;
- підтримує відчуття автономності у того, хто навчається, водночас забезпечуючи йому відповідний супровід і підтримку з боку викладача;
- сприяє взаємній повазі у стосунках «студент-викладач»;
- має належні процедури для розгляду скарг студентів¹⁷.

Стратегічний пріоритет освітньої політики Європейського простору вищої освіти – формування суспільства, яке постійно навчається, розвиваючи громадянське суспільство, сприяючи розв'язанню суспільних проблем, виконуючи соціальні зобов'язання. Концепція освіти впродовж життя використовує такі інструменти, як гнучкі освітні траєкторії, навчання на робочому місці, визнання набутих знань, навичок та компетенцій, незалежно від того, отримані вони шляхом традиційного навчання чи неформальної освіти.

Навчання впродовж життя (Lifelong learning) – розширення знань, поліпшення навичок і компетентності шляхом навчання за будь-якими формами (формальне, неформальне, інформальне) протягом всього життя, «від колиски до останнього подиху», з метою підтримання конкурентоспроможності особистості на ринку праці, професійної самореалізації, поліпшення якості життя, а також надання рівних економічних, соціальних, освітніх можливостей для кожного члена суспільства.

---

¹⁷ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єрвані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. С. 12.

Комплексна та узгоджена стратегія навчання протягом усього життя в Європі повинна мати на меті:

- гарантувати універсальний і постійний доступ до навчання для здобуття та поновлення навичок, необхідних для постійної участі в суспільстві знань;
- помітно підвищити рівень інвестицій у людський капітал як найголовніше надбання Європи;
- розробити ефективні методи викладання та навчання для освіти впродовж усього життя;
- сприяти визнанню та врахуванню результатів навчання, особливо неформального й інформального, для підвищення мотивації до безперервної освіти;
- гарантувати вільний доступ до якісної інформації та консультацій щодо можливості навчання протягом усього життя;
- забезпечити можливості наближення освіти до місця проживання тих, хто навчається, за допомогою навчальних пунктів та ІКТ¹⁸.

Служіння вищої освіти суспільству, соціальна відповідальність вищої освіти – беззаперечна цінність Європейського простору вищої освіти, що знайшла своє відображення в нормативних і стратегічних документах.

Соціальна відповідальність вищої освіти – це зобов'язання закладу вищої освіти як соціального інституту перед суспільством, його окремими групами чи прошарками сприяти своєю діяльністю розвитку та консолідації суспільства, проведенню демократичних реформ у країні, забезпеченню рівного й справедливого доступу до вищої освіти, розвитку більш згуртованого та інклюзивного суспільства через покращення міжкультурного розуміння, громадянської участі та етичної свідомості, а також розв'язанню важливих соціальних проблем: безробіття й соціальної нерівності; питань, пов'язаних із міграцією; зростання політичної поляризації, радикалізації та насильницького екстремізму; зміни клімату, розподілу водних ресурсів, запровадження відтворювальних джерел енергії та охорони здоров'я.

Засобом демократизації суспільства, становлення громадянської позиції учасників освітнього процесу, забезпечення академічної свободи та інституційної автономії закладу вищої освіти є участь студентів й академічного персоналу в управлінні закладом вищої освіти.

---

¹⁸ A Memorandum on Lifelong Learning. Commission of the european communities. URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf.

Соціальна відповідальність вищої освіти в концепції проекту ESPRIT (Enhancing the Social Characteristics and Public Responsibility of Israeli Teaching through a HEIStudent Alliance ESPRIT).

Соціальна відповідальність вищої освіти пов'язана із зобов'язаннями закладів і студентів співпрацювати та робити свій внесок у розвиток суспільства, громади, довкола якої університет здійснює свою діяльність, та включає ті заходи, дії, до яких вдається університетська спільнота, щоб реалізувати ці зобов'язання.

Соціальна відповідальність ЗВО складається з двох взаємопов'язаних сфер: перша стосується організаційного (внутрішньоінституційного) виміру та проявляється через: місію, організаційну культуру, політику, правила, управлінські практики тощо. Друга формується шляхом взаємодії між університетською спільнотою і громадою та включає розмаїття форм співпраці й партнерства між ЗВО і різними стейкхолдерами: громадянами, органами влади, бізнесом тощо. Найчастіше зовнішня сфера соціальної відповідальності ЗВО формується освітніми програмами, дослідницькими проектами та ініціативами, адресованими територіальній громаді та спрямованими на її соціальний розвиток та економічне зростання¹⁹.

Участь студентів й академічного персоналу в управлінні закладом вищої освіти – ключова цінність Європейського простору вищої освіти, що передбачає право брати участь в управлінні закладом вищої освіти, в тому числі обирати та бути обраним до стратегічних або/і консультативних органів врядування, вченої ради закладу вищої освіти чи його структурного підрозділу, а також можливість робити свій внесок у процеси прийняття управлінських рішень, впливаючи на їхні результати, висловлюючи свої погляди та просуваючи свої ідеї. Участь студентів й академічного персоналу в управлінні закладом вищої освіти є елементом інституційної автономії та академічної свободи закладів вищої освіти і необхідною умовою демократичного й ефективного врядування у закладі вищої освіти.

В інформаційному суспільстві, в якому виробництво та споживання інформації є найважливішим видом діяльності,

---

¹⁹ цит. за: Оржель О. Університетська соціальна відповідальність у контексті університетського лідерства : навчальний посібник. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. 40 с. С. 9.

інформація визнається найбільш значущим ресурсом, а інформаційне середовище, разом з екологічним і соціальним, стає новим середовищем людини, вирішальну роль відіграє цифрова освіта.

Цифрова освіта (e-освіта) – це освіта, яка функціонує за рахунок цифрових технологій, що реалізуються шляхом використання Інтернету. Впровадження цифрової освіти сприяє формування парадигми відкритої, доступної, гнучкої, індивідуалізованої, безперервної освіти впродовж життя.

До поняття цифрової освіти дотичне поняття *змішаної освіти* (англ. *blended learning*) – поєднання онлайн-навчання, традиційного навчання в класі та самостійного навчання. Змішана освіта не просто активно використовує сучасні інтерактивні технології, а й сприяє впровадженню «*перевернутого навчання*» (англ. *flipped classroom*), в якому студенти самостійно вивчають теоретичний матеріал, а традиційне навчання в класі присвячується практичному використанню отриманих знань²⁰.

1.2. Нормативно-правова база функціонування Європейського простору вищої освіти

Роль і сутність вищої освіти в Європі почали змінюватися у відповідь на економічні й геополітичні процеси у світі XXI століття. Реакції вищої освіти на ці зміни були відображені у важливих законопроектах, які розпочали процес реформування та реструктуризації вищої освіти в усій Європі, котрий отримав назву Болонський процес. Основною метою цих реформ було пристосувати вищу освіту до ринкових відносин, що вимагало створити нову модель вищої освіти, безпосередньо пов'язану з вимогами ринку праці. Такі фактори, як глобалізація та маркетизація, інтернаціоналізація та європеїзація, вимагали від Європейської Ради та Комісії прийняти важливі декларації, договори та акти вторинного права (регламенти, директиви, рішення), які лягли в основу нормативно-правового реформування вищої освіти в Європейському Союзі.

Реформування вищої освіти в Європі – це стратегічна відповідь Європейської Ради на поточну економічну та геополітичну ситуацію. Зважаючи на це, Болонський процес, Лісабонська стратегія, Стратегія «Європа 2020» заклали підґрунтя для створення юридичних рамок з питань освітньої політики на рівні Європейського Союзу.

---

²⁰ Паризьке комюніке Париж, 25 травня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf>.

Ці документи відносять до так званого «м'якого права».

М'яке право (soft law) – це рекомендаційні норми, які, на відміну від так званого «твердого права» («hard law»), не породжують чітких прав та обов'язків, а дають лише загальну установку, інтерпретують чіткість розуміння та правові норми або надають обіцянки, викликають очікування про майбутню поведінку²¹.

За період з 1997 по 2018 рр. міністрами освіти ЄС було прийнято 8 комюніке, 2 конвенції, 3 декларації та 2 стратегії – 15 нормативно-правових документів, які переважно носять характер офіційних публічних заяв про наміри чи плани дій, спрямовані на досягнення довгострокової спільної мети, або угод між державами, що охоплюють конкретні питання, менш формальні, ніж договір. Короткий зміст цих документів представлений у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Нормативно-правові документи функціонування
Європейського простору вищої освіти**

Документ	Основні положення документу
<i>Конвенція «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні»</i> (Лісабон, 11 квітня 1997 року)	• закладення основ для створення єдиного навчального середовища та для мобільності студентів; • визнання кваліфікацій і періодів навчання в іншій країні
<i>Сорбонська декларація «Про гармонізацію структури європейської системи вищої освіти»</i> (Париж, 25 травня 1998 р.)	• розбудова «Європи знань»; • створення Європейського простору вищої освіти; • створення умов для мобільності студентів та співробітництва; • заснування двох циклів вищої освіти та використання ЄКТС; • вироблення єдиних рекомендацій для досягнення зовнішніх визнань дипломів і кваліфікацій та працевлаштування випускників

²¹ Amaral A., Veiga A. The European Higher Education Area. Various perspectives on the complexities of a multi-level governance system. Educação, Sociedade & Culturas. 2012. № 36. P. 25–48.

<i>Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (Болонья, 19 червня 1999 року)</i>	• затвердження загальноприйнятної та порівняної системи вчених ступенів з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян; • запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного; • створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів; • сприяння мобільності та європейському співробітництву щодо забезпечення якості освіти
<i>Лісабонська стратегія (Лісабон, 23–24 березня 2000 р.)</i>	• покращення якості та ефективності системи освіти країн Європейського Союзу; • полегшення доступу до систем освіти; • відкритість систем освіти до навколишнього середовища та світу загалом
<i>Конвенція європейських закладів вищої освіти (Саламанка, 30 березня 2001 р.)</i>	• здійснення переоцінки вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи; • реорганізація вищої освіти загалом й освітніх програм зокрема; • вироблення взаємоприйнятних механізмів для забезпечення якості вищої освіти; • сприяння академічній мобільності та працевлаштуванню випускників у Європі
<i>Комюніке зустрічі Європейських Міністрів освіти «До зони європейської вищої освіти» (Прага, травень 2001 р.)</i>	• впровадження двоциклової (бакалаврського та магістерського циклів) системи вищої освіти по всій Європі; • ухвалення системи курсів, ступенів та інших досягнень, що легко

	розуміються та є зіставними, щоб громадяни могли ефективно використовувати свої кваліфікації, уміння й навички в усій зоні європейської вищої освіти; • сприяння мобільності й усунення перепон для вільного пересування студентів, викладачів, науковців та адміністративних працівників; • сприяння європейській співпраці в забезпеченні якості національних систем вищої освіти через створення спільної системи стандартів і поширення передового досвіду; • визнання навчання протягом життя невід’ємним елементом Європейського простору вищої освіти
<i>Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи «Створення Європейського простору вищої освіти» (Берлін, 19 вересня 2003 р.)</i>	• необхідність розвитку критеріїв та методології для загального використання у сфері якості освіти; • відповідальність закладу вищої освіти за забезпечення якості вищої освіти; • співпраця між Європейським простором вищої освіти та Європейським дослідницьким простором в Європі знань; • доданий рівень докторантури як третій цикл вищої освіти; зростання академічної мобільності та визнання кваліфікацій завдяки використанню Додатку до диплома; порівняння національних систем забезпечення якості вищої освіти; взаємне визнання ступенів і періодів навчання; • підкреслений соціальний аспект Болонського процесу (фундаментальна роль вищої освіти та студентських організацій у розвитку Європейського простору вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти)

<i>Бергенське комюніке «Загально-європейський простір освіти – досягнення мети»</i> (Берген, 19 травня 2005 р.)	• підвищення якості освітніх послуг шляхом систематичного впровадження внутрішніх і зовнішніх механізмів забезпечення якості вищої освіти; • необхідність подальшого розвитку Європейських рамок кваліфікацій для навчання протягом життя і Національної рамки кваліфікацій; • подальше впровадження навчання протягом життя в систему вищої освіти; • використання програм академічної мобільності; • визнання термінів навчання за такими програмами за кордоном
<i>Комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за сферу вищої освіти «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації»</i> (Лондон, 16–19 травня 2007 року)	• створення Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти (EQAR); • студентоцентрикований підхід у навчанні та викладанні; • мобільність викладацького складу, студентів і випускників, а також визнання кваліфікацій вищої освіти, періодів навчання, попереднього навчання, включаючи неформальне та неофіційне навчання; • запровадження докторських програм як складової власної стратегії та політики закладів вищої освіти; • розвиток партнерства та співпраці з роботодавцями в розробленні навчальних програм
<i>Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти «Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти в новому десятилітті»</i> (Лювен та Лювен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009 року)	• соціальна спрямованість вищої освіти на забезпечення рівних можливостей для якісної освіти; • розширення доступу до вищої освіти студентам з малозабезпечених груп; створення належних умов для завершення навчання; • студентоцентризоване навчання та поліпшення викладацької якості на всіх рівнях;

	• розвиток високоякісних досліджень у рамках конкретних дисциплін, але також міждисциплінарні та міжсекторальні програми; • міжнародна відкритість, академічна мобільність і автономія закладів вищої освіти
<i>Будапештсько-Віденська декларація «Про створення Європейського простору вищої освіти»</i> (Будапешт, Відень, 2010 р.)	• офіційно почав роботу «конкурентоспроможний на міжнародному рівні та привабливий Європейський простір вищої освіти»; • ключова роль академічної спільноти – керівників закладів, викладачів, дослідників, адміністративного персоналу та студентів; • забезпечення тих, хто навчається, можливостями для отримання знань, умінь і компетенцій для побудови їхньої кар'єри та життя як громадян демократичних країн, а також для їх особистісного розвитку; • співпраця викладачів і дослідників на міжнародному рівні, збільшення зусиль у контексті соціального виміру для забезпечення рівних можливостей отримання якісної освіти
<i>Стратегія «Європа 2020»</i> (24–25 березня 2010 р.)	• підвищення рівня кваліфікації та збільшення кількості випускників вищої освіти до 40% до 2020 р.; • підвищення якості та значущості вищої освіти через адаптацію освітніх програм до поточних потреб ринку праці; використання нових технологій, більш ефективних методів дослідження та більш гнучкого й індивідуалізованого навчання; залучення викладачів високої якості; • сприяння академічній мобільності та транскордонному співробітництву

	для збільшення випускників національних або закордонних закладів вищої освіти впововину до 2020 р.; • зв'язок вищої освіти з науковими дослідженнями та бізнесом через заохочення партнерських відносин між ними; використання закладами вищої освіти результатів досліджень та інновацій в освітній діяльності; розвиток у студентів підприємницьких, творчих навичок; • удосконалення системи управління та фінансування шляхом збільшення інвестицій у вищу освіту; диверсифікація джерел фінансування; запровадження гнучкої системи фінансування.
<i>Бухарестське комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти» (Бухарест 26–27 квітня 2012 р.)</i>	• соціальний вимір вищої освіти, зменшення нерівності та забезпечення підтримки для студентів, гнучкі навчальні траєкторії й альтернативні шляхи доступу до освіти; • студентоцентроване навчання у вищій освіті, інноваційні методи викладання через залучення студентів як активних учасників процесу свого власного навчання; • забезпечення якості вищої освіти є надзвичайно важливим для побудови довіри та посилення привабливості пропозицій Європейського простору вищої освіти; • розвиток більш ефективних структур урядування та управління в закладах вищої освіти, залучення студентів і працівників до структур урядування на всіх рівнях у автономних і підзвітних закладах вищої освіти, що обирають академічну свободу; • покращення здатності до праце-

	влаштування та особистий і професійний розвиток випускників протягом усієї їхньої кар'єри; співпраця між роботодавцями, студентами та закладами вищої освіти
<i>Єреванське комюніке</i> (Єреван, 14–15 травня 2015 р.)	• підвищення якості освітньої діяльності завдяки тісному зв'язку між викладанням, навчанням і дослідженням на всіх освітніх рівнях, а також завдяки розробленню освітніх програм, які повинні забезпечувати студентів компетенціями, здатними задовольнити їх особисті прагнення та соціальні потреби; • прийняття нової редакції «Стандартів і рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»; • реалізація узгоджених структурних реформ через впровадження загальної структури ступенів і систем кредитів, стандартів і рекомендацій забезпечення якості вищої освіти, співпраці для забезпечення академічної мобільності та розроблення спільних програм; • сприяння працевлаштуванню випускників протягом трудового життя на швидко мінливому ринку праці завдяки створенню нових робочих місць, а також розширення можливостей для зайнятості, зміцнення діалогу з роботодавцями та реалізації збалансованих програм з теоретичними та практичними компонентами, які сприяють професійному розвитку випускників; • створення інклюзивної системи вищої освіти через посилення її соціальної спрямованості, поліпшення гендерного балансу, міжнародної

	мобільності та розширення можливостей доступу й завершення освіти для студентів з неблагополучних сімей
<i>Паризьке комюніке</i> (Париж, 25 травня 2018 р.)	• академічна свобода й добросесійність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадська відповідальність вищої освіти; • ключове значення забезпечення якості в розвитку взаємної довіри, а також підвищенні мобільності та справедливого визнання кваліфікацій і періодів навчання в усьому Європейському просторі вищої освіти; • високоякісне викладання для сприяння високоякісній освіті; синергія між освітою, дослідженнями й інноваціями; • використання цифрової та змішаної освіти з відповідним забезпеченням якості для покращення навчання впродовж життя та гнучкого навчання, плекання цифрових навичок та компетентностей, удосконалення аналізу даних освітніх досліджень та прогнозування, усунення регуляторних перешкод щодо надання відкритої та цифрової освіти; • інституційні, національні та європейські ініціативи з педагогічної підготовки, безперервного професійного розвитку викладачів

Нормативно-правова база адаптації національної вищої освіти до європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти.

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.) визнано, що Україна як європейська країна поділяє спільну історію й спільні цінності з державами-членами ЄС. У Статті 431 цієї Угоди відзначено, що Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: реформування

та модернізації систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; активізації мобільності студентів та викладачів тощо²².

Інтеграція системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти, за умови збереження та розвитку досягнень і прогресивних традицій національної вищої школи, визнана одним з принципів державної політики у сфері вищої освіти в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.)²³.

Освіта офіційно включена у сферу компетенції Європейського Союзу Маастрихтським Договором 1992 року²⁴.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору²⁵.

Європейська інтеграція України є стратегією розвитку Української держави, як і європеїзація національної освіти. У цих умовах важливим є осмислення сутнісних характеристик Європейського простору вищої освіти, як і національних моделей із забезпечення якості вищої освіти в країнах Європи задля входження в нього української вищої освіти.

У Статті 165 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу зазначається, що:

- Союз сприяє розвитку якійсї освіти, заохочуючи співробітництво

---

²² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

²³ Закон України «Про вищу освіту» (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

²⁴ Consolidated versions of the treaty on European Union and of the treaty establishing the European Community (2002). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12002E%2FTXT>.

²⁵ Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

між державами-членами та, за необхідності, підтримуючи і доповнюючи їхні дії, водночас повністю поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання й організацію систем освіти та їх культурне й мовне розмаїття.

- дії Союзу мають бути спрямовані на «заохочення мобільності студентів і вчителів шляхом заохочення, зокрема, академічного визнання дипломів та періодів навчання; сприяння співпраці між навчальними закладами; а також розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, що є спільними для систем освіти держав-членів».

У Статті 165 Договору про функціонування Європейського Союзу перераховано цілі діяльності Союзу у сферах освіти, професійного навчання, молоді та спорту. Наступні цілі мають особливе значення для галузі вищої освіти:

- розвиток європейського виміру в освіті;
- заохочення мобільності студентів та викладачів шляхом заохочення, зокрема, академічного визнання дипломів та періодів навчання;
- сприяння співпраці навчальних закладів;
- розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, загальних для систем освіти держав-членів;
- заохочення розвитку дистанційної освіти.

Проскануйте QR-code і прочитайте
Договір про функціонування Європейського Союзу

Стратегія «Європа 2020: розумне, стале, всеосяжне зростання»²⁶ активізувала європейський політичний інтерес до вищої освіти, оскільки остання почала розглядатися як прямий внесок в економіку. Орієнтуючись на «розумне», «стале» та «всеосяжне» зростання, заплановано досягнути цілей «Євро-2020» шляхом більш ефективних інвестицій в освіту, дослідження та інновації. Серед основних завдань – значне збільшення кількості молодих людей, які завершують освіту третього рівня (принаймні 40% людей 30–34 років до 2020 р.).

Флагманська ініціатива «Молодь у русі»²⁷, що стартувала в

---

²⁶ EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth (2010). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC2020>.

²⁷ Youth on the move (2010). URL: https://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_EN.pdf.

2010 р. в рамках Стратегії «Європа 2020», орієнтована на підвищення результативності функціонування освітніх систем, міжнародну привабливість вищої освіти в Європі. Завданнями Програми проголошено:

- підвищити мобільність викладачів та студентів (програми *Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus and Marie Curie*);
- започаткувати модернізаційний порядок денний вищої освіти (навчальні програми, управління та фінансування);
- започаткувати промоцію підприємництва через програми мобільності молодих професіоналів.

У 2011 р. Європейська Комісія в рамках Стратегії «Європа 2020» затвердила орієнтири подальшого розвитку вищої освіти «Підтримка зростання та працевлаштування – порядок денний модернізації європейських систем вищої освіти»²⁸. З метою збільшення внеску систем вищої освіти Європейського Союзу в «розумне», «стале» та «всеосяжне» зростання проголошено необхідність проведення реформ з таких ключових напрямів:

- збільшити кількість випускників закладів вищої освіти всіх рівнів;
- підвищити якість та релевантність розвитку людського капіталу в закладах вищої освіти;
- розробити ефективні механізми управління та фінансування для підтримки досконалості;
- посилити трикутник знань між освітою, науковими дослідженнями та бізнесом.

Сучасні та ефективні системи вищої освіти є фундаментом відкритого, впевненого та сталого суспільства; творчої, інноваційної економіки, заснованої на знаннях. Спільні зусилля керівних органів держав-членів, національних закладів вищої освіти, усіх зацікавлених сторін і Європейського Союзу мають вирішальне значення для досягнення поставлених у цьому повідомленні цілей та у подальшому успішному поступі Європи²⁹.

Оновлена Програма Європейського Союзу щодо вищої освіти, прийнята Європейською Комісією у 2017 році, визначає чотири ключові цілі європейського співробітництва у вищій освіті:

- усунення майбутніх невідповідностей навичок і сприяння досконалості розвитку навичок;

²⁸ Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems (2011). URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/library/policy/modernisation_en.pdf.

²⁹ Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems (2011). URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/library/policy/modernisation_en.pdf.

- побудова інклюзивних та взаємопов'язаних систем вищої освіти;
- забезпечення внеску закладів вищої освіти в підтримку інновацій;
- підтримка ефективних і продуктивних систем вищої освіти.

Для сприяння досягнення кожної з цих цілей, Комісія пропонує конкретні дії на рівні Європейського Союзу, передусім, орієнтовані на підтримку програм «Еразмус +» та «Горизонт 2020». Зокрема, Європейська Комісія підтримує:

- обмін практиками ефективної політики між країнами в рамках робочої групи з вищої освіти ET2020;
- Болонський процес, який покликаний сприяти інтернаціоналізації вищої освіти в Європі за рахунок більшої мобільності, легшого визнання кваліфікацій та спрощених механізмів забезпечення якості;
- розроблення та використання інструментів мобільності та визнання кваліфікацій, таких як Європейської кредитно-трансферної системи (European Credit Transfer System – ECTS) та додаток до диплома європейського зразка (Diploma Supplement) для підвищення прозорості та обміну можливостями в Європі.

Окрім власне політичних ініціатив, Європейський Союз активно підтримує пріоритети Болонського процесу, який з моменту його започаткування у 1999 році працює на створення більш порівнянної, сумісної та послідовної системи вищої освіти в Європі. Ключовим результатом стало створення Європейського простору вищої освіти у 2010 році на засіданні Будапешт-Віденської міністерської конференції.

Найважливішим досягненням Всесвітнього освітнього форуму-2015 стало прийняття Інчхонської декларації «Освіта-2030: забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання протягом усього життя для всіх», що закладає основоположні принципи глобального розвитку освіти до 2030 р. Основним пріоритетом нової стратегії, як зазначено в Декларації, є зміна умов життя через освіту, визнання ролі освіти як основної рушійної сили особистісно-зростання людини та розвитку суспільства в цілому.

Державні посадовці зі 195 держав, представники 150 неурядових організацій наголосили, що «якісна освіта стимулює творчий дух і знання, забезпечує набуття особою когнітивних, міжособистісних і соціальних навичок високого рівня». Учасники форуму підтвердили зобов'язання держав щодо забезпечення якісної освіти і покращення результатів навчання, що вимагає збільшення фінансових й інших

витрат, підвищення ефективності процесів навчання й оцінювання результатів, а також визначення механізмів, що дозволяють оцінити досягнутий прогрес.

У 2017 році на Соціальному саміті в Гетеборзі Європейська Комісія виклала своє бачення Європейського освітнього простору до 2025 року, в якому гарантується вільний рух здобувачів освіти³⁰.

Сьогодні Європейська Комісія працює над трьома ключовими пріоритетами, які сприятимуть мобільності й обміну студентами для всіх:

- Мережа європейських університетів;
- Автоматичне взаємне визнання дипломів;
- Європейська студентська картка.

Концепція мереж європейських університетів вносить значні зміни в практику вищої освіти через інтегровані навчальні програми та мобільність, сприяючи якості, досконалості й інноваціям; Рекомендація Європейської Ради щодо автоматичного взаємного визнання дипломів закладів вищої освіти та дипломів про закінчення школи³¹ допомагає усунути бар'єри для мобільності студентів у межах Європи; майбутня Європейська студентська картка сприятиме безпечному обміну інформацією про студентів і зменшить адміністративний тягар для закладів вищої освіти, слугуючи конкретним прикладом функціонування Європейського простору освіти.

У грудні 2019 року 40-а сесія Генеральної конференції ЮНЕСКО прийняла *Глобальну конвенцію про визнання кваліфікацій вищої освіти*, яка є першою конвенцією ООН, що встановлює універсальні принципи визнання кваліфікацій вищої освіти, враховуючи положення шести регіональних конвенцій (зокрема для Європи, Африки, Азії та Тихого океану).

«Нова конвенція створює нормативну платформу для формування довіри між системами вищої освіти. Це знаменна можливість для світових академічних спільнот прийняти загальне благо. Конвенція допоможе забезпечити право на освіту людей шляхом полегшення доступу до вищої освіти»³². Конвенція стане додатковим

³⁰ Strengthening European Identity through Education and Culture. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-strengthening-european-identity-education-culture_en.pdf.

³¹ Council Recommendation of 26 November 2018 on promoting automatic mutual recognition of higher education and upper secondary education and training qualifications and the outcomes of learning periods abroad. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1568891859235&uri=CELEX%3A32018H1210%2801%29>.

³² O'Malley B. (2019). Global convention on recognising HE qualifications adopted. University World News. URL: https://www.universityworldnews.com/page.php?page=UW_Main.

інструментом визнання освітніх і наукових ступенів та спрямує на покращення мобільність для більш, ніж 220 мільйонів студентів, які навчаються в закладах вищої освіти по всьому світу³³.

Характеризуючи значення Глобальної концепції, розробники, експерти та фахівці наділяють її характеристиками, які надають нові цінності якості вищої освіти: «Основа глобальної мобільності; «чудове досягнення»; глобалізовані стандарти; нормативна платформа; якість над кількістю».

Україна як активний учасник Болонського процесу з 2005 р. і урядовий член Європейського реєстру забезпечення якості (*EQAR*) з 2008 р. поступово, але впевнено інтегрується в європейську систему забезпечення якості вищої освіти, виконуючи необхідні організаційні умови для постійного членства в Європейській асоціації забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*) та участі в діяльності Європейського консорціуму з акредитації (*ECA*).

Забезпечення якості вищої освіти є вимогою сучасності, ключовим принципом Болонської декларації та незаперечним пріоритетом для академічної спільноти й державної освітньої політики країн Європи та інших розвинених країн світу³⁴.

Забезпечення якості – безперервний процес, за допомогою якого компетентний орган / органи влади оцінюють якість системи, установи чи програми вищої освіти, щоб гарантувати зацікавленим сторонам, що прийнятні освітні стандарти постійно підтримуються та покращуються³⁵.

Місія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) – стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості на засадах визначених ціннісних орієнтирів діяльності. Використання кращих світових практик при повазі до національної освітньої традиції є одним із головних напрямів щодо реалізації вищезазначених цілей.

За оцінкою європейських експертів, Україна поки що залишається в групі країн, у яких система забезпечення якості працює на всій

---

³³ Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education 2019. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49557&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

³⁴ Стратегія національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 (2019). URL: <https://naqa.gov.ua/>.

³⁵ Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education 2019. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49557&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

території країни, але ще не була повністю приведена у відповідність до «Стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

26 університетів України є індивідуальними повними або асоційованими членами Європейської асоціації університетів, серед них Київський університет імені Бориса Грінченка.

European University Association (EUA).

URL: <https://eua.eu/about/member-directory.html>.

Отже, реформування національних систем вищої освіти держав-членів Європейського Союзу та створення Європейського простору вищої освіти означили напрям динамічного процесу розроблення загальних стандартів забезпечення якості вищої освіти на європейському рівні. Зустрічі міністрів освіти кожні два роки для підбиття підсумків розвитку подій і визначення нових цілей на майбутнє також додали динаміки до процесу. Результатом таких зустрічей стали прийняті декларації, конвенції та комюніке, які знайшли своє втілення у ряді законодавчих актів вторинного права (постанови, рішення, резолюції) стосовно модернізації вищої освіти на рівні Європейського Союзу. Болонський процес, Лісабонська стратегія, Стратегія «Європа 2020» забезпечили нормативно-правове формування Європейського простору вищої освіти, зіграли значну роль у наданні фактичних повноважень для створення законодавства з освітніх питань на національному рівні у державах-членах Європейського Союзу, розробили стратегію та механізми забезпечення якості вищої освіти.

1.3. Моделі вищої освіти в країнах Європейського Союзу

Структура вищої освіти в країнах Європейського Союзу видається надзвичайно різноманітною, однак домінують дві моделі:

1. Унітарна, або єдина система, коли вища освіта забезпечується університетами чи відповідними до них закладами. Такі заклади пропонують як загальні академічні ступені, так і професійно орієнтовані програми різної тривалості й рівня. До складу унітарної системи вищої освіти входять лише університети (частка інших закладів вищої освіти становить незначний відсоток). Такою є освіта в Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії, Швеції.

2. Бінарна, або подвійна система з традиційним університетським сектором, що так чи інакше опирається на концепцію університету, та

з окремим неуніверситетським сектором вищої освіти, що має чітко окреслену структуру. Така система освіти притаманна більшості розвинених країн світу, де поряд з університетським сектором існують численні спеціалізовані заклади, в яких навчається значна частина молоді. З європейських країн бінарну систему вищої освіти мають Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія та ряд інших³⁶.

Заклади вищої освіти, які мають професійно орієнтовані програми навчання паралельно з університетським сектором, пропонують професійно орієнтовані та економічно вигідні типи освіти для задоволення потреб ринку праці, щоб забезпечити потреби зростаючої кількості вступників без істотного збільшення урядових витрат на вищу освіту; запропонувати передусім програми, спрямовані на викладання, в яких частково використовуватимуться дослідження прикладного характеру; поновлення та покращення вже існуючої професійно орієнтованої освіти.

Порівняємо дві різні системи вищої освіти: унітарну в Італії та бінарну у Франції.

Вища освіта в Італії в основному представлена університетською освітою. Університетські заклади підпорядковуються Міністерству університетів і досліджень. Класифікуються вони таким чином:

- університети;
- вищі художні, музичні та танцювальні навчальні заклади (*Alta formazione artistica, musicale e coreutica – Afam*);
- вищі школи мовного посередництва (*Scuole superiori per mediatori linguistici – SSML*);
- вищі технічні інститути (*Istituti tecnici superiori – ITS*).

У 2018 р. в Італії кількість студентів, які навчались у закладах вищої освіти, складала 34% від загальної кількості 20-24-річного населення країни.

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrt08&lang=en.

Вступати до університетів, закладів програм Afam та SSML можуть виключно особи, які мають атестат про завершення середньої освіти. Курси в ITS доступні також для учнів, які пройшли чотирирічний регіональний професійний курс.

³⁶ Сисоева С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : Навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с. С. 221.

Відповідно до рішень Болонського процесу про трициклову систему вищої освіти італійські університети надають наступні кваліфікації, відповідні структури (циклам) Болонського процесу:

- *Lauree* (відповідає бакалавру);
- *Laurea specialistica / magistrale* (відповідає магістру), видається за підсумком дворічного курсу (120 кредитів) або 5–6-річного курсу (300–360 кредитів);
- *Dottorati di ricerca* (PhD).

Крім того, університети можуть організовувати освітні курси, виходячи з наступних кваліфікаційних рівнів:

- *Master universitario di primo livello* (first-level University Master). Курси призначені для тих, хто має диплом *Lauree* і ведуть до отримання другого кваліфікаційного рівня поза структурою бакалаврату та магістратури;
- *Diploma di specializzazione* (Specialisation diploma) and *Master universitario di secondo livello* (Second-level university master). Курси призначені для тих, хто має диплом *Laurea specialistica / magistrale* і навчається на третьому кваліфікаційному рівні в структурах бакалаврату та магістратури для отримання додаткової спеціалізації, наприклад, вчителів ліцеїв³⁷.

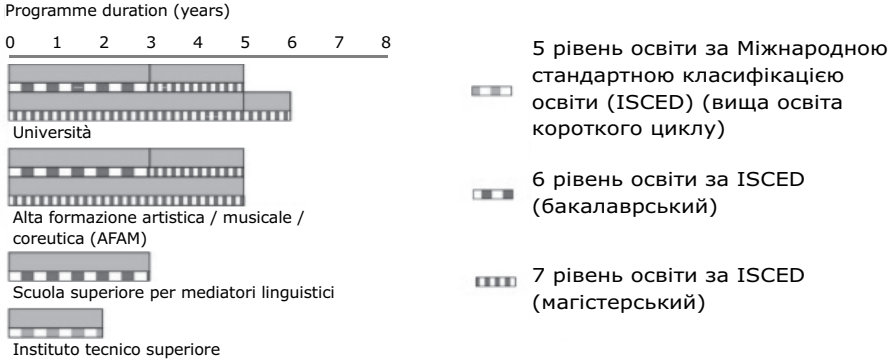

Рис. 1.1. Структура вищої освіти Італії³⁸

За даними *Ministero dell'Università e della Ricerca* (Міністерства університетів і досліджень), в Італії функціонують 97 *universitè*, з яких 67 державних, 19 недержавних; 11 телематичних університетів (тобто віртуальних університетів з онлайн-курсами).

³⁷ Italy. Higher Education. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-39_en#HigherEdu.

³⁸ Italy Overview. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/italy_en.

Приватні та телематичні університети мають офіційне визнання й дипломи, працюють за програмами державних університетів і підпорядковуються Міністерству³⁹.

Система Alta formazione artistica, musicale e coreutica – Afam складається з державних консерваторій, академій образотворчих мистецтв (державних і недержавних), місцевих музичних інститутів, державних академій танцю і драми, державних вищих інститутів художньої промисловості, а також інших приватних установ, які підпорядковуються Міністерству університетів і досліджень.

У систему *Afam* входять 145 установ, 82 з яких є державними і 63 недержавними, а саме:

- 20 державних академій мистецтв (чотирирічні курси з чотирьох напрямів мистецтв (малювання, скульптура, декоративне мистецтво й дизайн);
- Національна Академія драматичного мистецтва в Римі з двома курсами підготовки акторів (4 роки) та менеджерів і директорів (3 роки);
- Національна академія танцю в Римі (учні закінчують паралельно середню освіту й упродовж ще трьох років опановують хореографію, викладання та сольний танець);
- 55 державних музичних консерваторій;
- 18 музичних інститутів;
- 5 вищих інститутів художньої промисловості (у Римі, Флоренції, Урбіно, Фаенці, Пескарі);
- 18 академій образотворчих мистецтв, зокрема п'ять історичних в Генуї, Вероні, Перуджі, Бергамо, Равенні;
- 27 інших інститутів⁴⁰.

Заклади освіти *Afam* надають такі кваліфікації, які відповідають структурі (циклам) Болонського процесу:

- *Accademico di primo livello* (академічний диплом першого рівня), що відповідає першому кваліфікаційному рівню; видається після закінчення трирічного курсу навчання (180 кредитів);
- *Accademico di secondo livello* (академічний диплом другого рівня), що відповідає другому кваліфікаційному рівню; видається після закінчення дворічного курсу навчання (120 кредитів);
- диплом академічної освіти (науковий диплом), що відповідає третьому кваліфікаційному рівню.

---

³⁹ Istituzioni universitarie accreditate. Ministero dell'Università e della Ricerca. URL: <https://www.miur.gov.it/web/guest/istituzioni-universitarie-accreditate>.

⁴⁰ Istituzioni AFAM riconosciute. Ministero dell'Università e della Ricerca. URL: <https://www.miur.gov.it/web/guest/istituzioni-afam-riconosciute>.

Крім того, установи Afam можуть організовувати курси, що ведуть до здобуття наступних кваліфікацій:

- *Diploma Accademico Di Specializzazione I* (спеціалізований академічний диплом I) і *Diploma di perfezionamento o Master I* (поглиблений диплом або магістр I). Ці курси призначені для власників академічного диплома першого рівня й ведуть до отримання другого кваліфікаційного рівня поза структурою бакалаврату та магістратури;

- *Diploma Accademico Di Specializzazione II* (спеціалізований академічний диплом II) і *Diploma Perfezionamento o Master II* (поглиблений диплом або магістр II). Ці курси призначені для власників академічного диплома другого рівня й ведуть до отримання третього кваліфікаційного рівня за межами структури бакалаврату та магістратури⁴¹.

Вищі школи мовного посередництва (Scuole superiori per mediatori lingvistici) виникли в результаті перетворення середніх шкіл для усних і письмових перекладачів. Вони надають кваліфікації, еквівалентні дипломам про вищу освіту, що видаються університетами. Навчання триває три роки, що відповідає 180 університетським кредитам⁴².

Вищі технічні інституту (Istituti tecnici superiori – ITS) – це школи передового досвіду з високою технологічною спеціалізацією. Вони відповідають стратегії, заснованій на зв'язку політики в галузі освіти з політикою промисловості та бізнесу: мета полягає в тому, щоб підтримати потреби малих і середніх підприємств в інноваціях щодо використання високих технологій. Відповідно до Болонської структури ITS пропонує програму бакалаврату з коротким циклом⁴³.

Неуніверситетські заклади вищої освіти підпорядковані іншим міністерствам, проте надають кваліфікації, які відповідають структурі (циклом) Болонського процесу. До таких закладів належать: 10 інститутів фізичного виховання з трирічним навчанням; один Експериментальний центр кіно в Римі, який видає офіційні професійні дипломи; один Центральний інститут реставраторів у Римі, що має два напрями: 1) реставрація виробів з металу та археологічних об'єктів; 2) реставрація мальованих картин; школи архівістів у кількох містах для підготовки працівників державних архівів та установ); військові академії та інститути поліції, якими керують відповідні міністерства (оборони і внутрішніх справ).

---

⁴¹ Italy. Higher Education. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-39_en#HigherEdu.

⁴² Scuole superiori per Mediatori Linguistici. Ministero dell'Università e della Ricerca. URL: <https://www.miur.gov.it/scuole-superiori-per-mediatori-linguistici>.

⁴³ Istituti tecnici superiori (ITS). Ministero dell'Università e della Ricerca. URL: <https://www.miur.gov.it/web/guest/tematica-its>.

На відміну від італійської, система вищої освіти Франції, окрім університетського сектору, має досить потужний сектор професійних неуніверситетських закладів вищої освіти.

Французька система освіти характеризується традиційною сильною централізованою державною присутністю в організації та фінансуванні освіти. Держава відіграє важливу роль в управлінні, оскільки за довгою традицією система освіти Франції є централізованою. Держава визначає зміст освіти, деталі навчальних програм на всіх рівнях освіти; організовує процедуру прийому вчителів, які стають державними службовцями, забезпечує їх перепідготовку; наймає і навчає інспекторів, відповідальних за контроль якості системи освіти; держава фінансує систему освіти і субсидує «приватні школи за контрактом», які приймають близько 20% школярів.

У 2006 та 2007 рр. парламент проголосував за два основних закони, що призвели до глибоких змін в системі вищої освіти. Так, «Закон про свободу та відповідальність університетів» (серпень 2007 р.) забезпечив нове управління та більшу фінансову автономію університетів.

Французька система освіти регулюється Департаментом національної освіти, вищої освіти та досліджень. Він керує в рамках, визначених парламентом, який встановлює основні принципи освіти.

Департамент вищої освіти і досліджень відповідає за:

- розроблення та впровадження вищої освіти (визначення навчальних програм, затвердження національних дипломів);
- організацію та проведення початкової підготовки вчителів початкових і середніх шкіл;
- підготовку структурування фінансових і кадрових ресурсів у закладах вищої освіти;
- керівництво переговорами щодо контрактів, підписаних між державою та закладами вищої освіти, контрольованими Департаментом;
- управління майновими активами вищої освіти;
- організацію та фінансування докторської підготовки;
- розроблення дослідницької політики і напрямів та забезпечення їх реалізації;
- нагляд за дослідницькими організаціями та французькими закладами освіти за кордоном;

- забезпечення оцінки результатів досліджень на широкому громадському рівні, а також технологічного партнерства з бізнесом;
- визначають заходи міжнародного рівня, необхідні для створення європейського простору вищої освіти та сприяння інтернаціоналізації вищої освіти. Департамент також бере участь в програмах досліджень і технологічного розвитку, що фінансуються Європейським Союзом, а також стежить за їх виконанням;
- крім того, він відповідає за соціальну сферу університетського життя (умови життя, професійна інтеграція), підвищення кваліфікації та університетські бібліотеки⁴⁴.

У вищій освіті Франції співіснують дві системи:

- університетський сектор – державні установи, що мають відкриту політику прийому; випускники шкіл мають можливість бути зарахованим до університету без іспитів, на підставі бакалаврату, здобутого в ліцеї (закладі вищої середньої освіти, який дає право вступати до закладів вищої освіти). Винятком є тільки *Instituts Universitaires de Technologie* (IUT – Університетські технологічні інститути);
- неуніверситетський сектор, зокрема *Grandes Écoles*, з конкурсною політикою прийому. Вступу до *Grandes Écoles* передуює дворічний підготовчий курс (*classes préparatoires aux Grandes écoles*), зарахування на який проводиться на підставі конкурсу атестатів. Таким чином, уже на підготовчий курс потрапляють найкращі випускники ліцеїв. Програми та вимоги на підготовчих курсах (*classes préparatoires*) часто вищі, аніж на перших двох курсах університетів. Тому випускник підготовчих курсів, який зазнав невдачі при вступі до *Grandes écoles*, може без перешкод продовжити навчання в університеті за відповідним профілем з 3-го курсу.

На сайті Міністерства вищої освіти, досліджень та інновацій Франції (*Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation*) представлено близько 300 державних закладів освіти, з них 70 університетів⁴⁵.

Відповідно до рішень Болонського процесу про трициклову систему вищої освіти заклади вищої освіти Франції надають наступні кваліфікації, відповідні структурі (циклом) Болонського процесу (так звана система *LMD – Licence, Master, Docteur*):

⁴⁴ France. Administration and Governance at Central and/or Regional Level. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/france/administration-and-governance-central-andor-regional-level_en.

⁴⁵ Formations Et Diplômes. Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation. URL: <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/pid24544/formations-et-diplomes.html>.

- *Licence* (відповідає бакалавру; термін навчання – шість семестрів в університеті обсягом 180 кредитів ECTS);
- *Master* (магістр; 4 семестри після бакалаврату обсягом 120 кредитів ECTS);
- *Docteur* (PhD) – навчання в аспірантурі (докторській школі) протягом мінімум 6 семестрів⁴⁶.

У 2018 р. у Франції кількість студентів, які навчались у закладах вищої освіти, складала 35,3 % від загальної кількості 20-24-річного населення країни.

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrt08&lang=en.

Дворічний короткий цикл вищої освіти завершується іспитом на одержання диплома про загальну (*DEUG*) або науково-технічну (*DEUST*) освіту. Така освіта дозволяє займатися професійною діяльністю, працювати в якості помічника інженера або начальника відділу; а також продовжити навчання в університеті за умови проходження процедури відбору (вивчення особової справи, іспит, співбесіда). Навчання на здобуття цієї кваліфікації відбувається у формі виробничого або безперервного навчання. Ця кваліфікація користується попитом серед молодих людей, тому що дає можливість реального і швидкого виходу на ринок праці та працевлаштування.

Licence professionnelle: термін навчання – 1 рік; доступний після двох років попередньої вищої освіти. Цей диплом не дає можливості продовжити навчання на магістерському рівні, проте його особливістю є орієнтація на тісну співпрацю з підприємствами та бізнес-структурами.

У залежності від особливостей навчання в професійній сфері, а також відповідно до традиційної доболонської системи вищої освіти, яка склалась у Франції в середині ХХ століття, в деяких закладах вищої освіти пропонуються й інші види дипломів.

Grandes Écoles надають освіту дуже високого гатунку і гарантують при цьому своїм випускникам постійне місце роботи. Громадськість Франції вважає саме Вищі школи, з належною системою підготовчих класів і серйозним селективним відбором при вступі, найдосконалішим досягненням національної системи вищої освіти. *Grandes Écoles* об'єднують заклади вищої освіти різного профілю: Вищі

⁴⁶ Formations Et Diplômes. Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Innovation. URL: <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/pid24544/formations-et-diplomes.html>.

нормальні школи, школи інженерів, комерційні школи, ветеринарні школи. Часто до вищих шкіл прирівнюються інститути політичних наук.

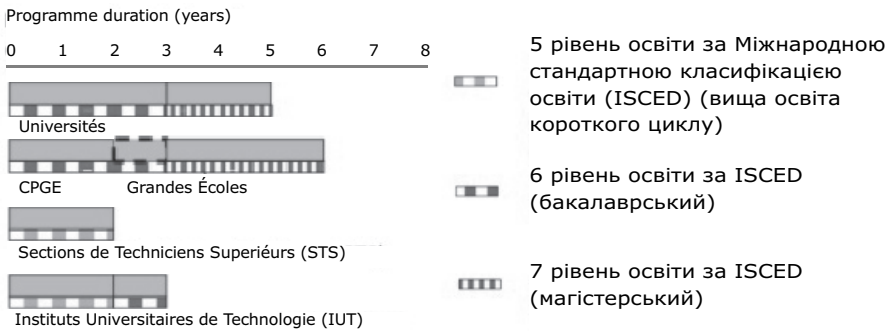

Рис. 1.2. Структура вищої освіти Франції⁴⁷

Для вступу до Вищих інженерних шкіл необхідно пройти дворічний підготовчий курс (*Classes préparatoires aux Grandes écoles – CPGE*). Після закінчення навчання присуджується державне звання дипломованого інженера (*Diplôme d'ingénieur*), доповнене ступенем магістра.

Школи комерції, де вивчають аудит, фінанси, маркетинг, бухгалтерський та фінансовий менеджмент, також здійснюють набір на конкурсній основі після навчання терміном 2 роки в підготовчому класі. Випускники можуть отримати дипломи *DCG (Diplôme de comptabilité et de gestion – диплом з обліку та управління; DSCG (Diplôme supérieur de comptabilité et de gestion – вищий диплом з обліку та управління); DEC (Diplôme d'expertise comptable – диплом з бухгалтерсько аудиту)*, доповнені ступенем магістра.

Les ENS (Écoles normales supérieures) – Вищі нормальні школи готують викладачів і вчених високого рівня як в гуманітарних, так і в природничих науках, а також керівних працівників громадських підприємств або державних відомств. Навчання триває 4 роки після дворічних підготовчих курсів. Це дуже престижні заклади вищої освіти, вступ до яких ускладнюється тим, що таких закладів у Франції лише чотири: Паризький, Ліонський, Ренський та Париж-Сакле.

Під час навчання французькі студенти Вищих нормальних шкіл отримують стипендію. Натомість вони зобов'язуються служити державі не менше 10 років.

⁴⁷ France Overview. EURYDICE. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/france_en.

Деякі професії у Франції в таких галузях, як мистецтво, мода, архітектура, туризм та готельний бізнес, професії соціального сектору, доступні тільки за умови отримання освіти в спеціалізованих школах.

20 державних шкіл навчають професії архітектора. Навчання терміном 6 років веде до отримання *Diplôme d'architecte* (диплом архітектора).

Навчання образотворчого мистецтва і прикладних мистецтв в рекламі, комунікації, оформленні інтер'єру, дизайну проходить у вищих національних художніх школах, у школах прикладних мистецтв. Терміни навчання варіюються від 2 до 5 років. Прийом здійснюється на підставі наданих документів і / або на конкурсній основі. Випускники можуть отримати дипломи *DSAA (Diplôme supérieur d'arts appliqués* – Вищий диплом у галузі прикладного мистецтва; *DMA (Diplôme des métiers d'art* – Диплом у галузі прикладного мистецтва); *DNAP (Diplôme national d'arts plastiques* – Національний диплом пластичних мистецтв); *DNSEP (Diplôme national supérieur d'expression plastique* – Вищий національний диплом пластичної експресії) тощо.

Вивчення медицини і фармацевтики є особливим розділом французької освіти. Воно проходить у *CEU* (госпітальних університетських центрах), при цьому університет забезпечує теоретичне навчання, а лікарня – отримання практичних навичок. Вивчення медицини триває від двох до десяти років. Наприкінці першого року студенти здають дуже складний іспит, і тільки склавши його, вони можуть продовжувати навчання. Після шести років навчання студенти проходять конкурс у спеціалізовану інтернатуру, що дозволяє стати лікарем-фахівцем після чотирьох чи п'яти років навчання, чи одержати диплом із «загальної медицини» за конкурсом після двох років навчання⁴⁵.

Таким чином, з наведеного аналізу моделей професійної освіти країн Європейського Союзу впливає їх висока різноманітність і зв'язок з історичними традиціями підготовки фахівців. Уніфікація систем вищої освіти в рамках Болонського процесу, структурування її за трьома циклами не перешкоджає національній своєрідності в кожній окремій країні.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Які основні поняття, що нормують діяльність Європейського простору вищої освіти, є, на Вашу думку, найбільш значущими для системи вищої освіти України? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Які наслідки глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти Ви вважаєте позитивними, а які – негативними? Наведіть аргументи.
3. Як Ви розумієте поняття «відкрита, доступна, гнучка, індивідуалізована, безперервна освіта»? Чому це поняття стало ключовим у розвитку Європейського простору вищої освіти?
4. Які Ви бачите переваги та ризики застосування студенто-центрованого підходу до навчання й викладання в системі вищої освіти України?
5. Розмежуйте поняття «нормативно-правові» і «стратегічні» документи розвитку Європейського простору вищої освіти. Що таке документи «м'якого права»?
6. Якою є система вищої освіти в Україні: унітарною чи бінарною? Доведіть свою думку.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Обґрунтуйте, які напрями модернізації європейської вищої освіти у XXI столітті Ви вважаєте провідними. Складіть тези доповіді з цього питання.
2. У яких нормативно-правових і стратегічних документах Європейського простору вищої освіти проблема забезпечення якості вищої освіти була включено до порядку денного? Прослідкуйте за розвитком цього поняття в хронологічному реєстрі документів Європейського простору вищої освіти.
3. Складіть хронологічний реєстр нормативно-правових документів адаптації національної вищої освіти до європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти.
4. Складіть порівняльну характеристику унітарної та бінарної систем вищої освіти в країнах Європи (за вибором).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ

1. Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2017.3-4.16>.
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>.
4. Локшина О. Забезпечення якості вищої освіти в умовах європеїзації України / О. Локшина // *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. № 3–4. С. 127–132. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018.3-4.127132>.
5. Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С.О.Сисоєвої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.
6. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В.Г.Кременя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
7. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: Навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
8. Освітологія: витоки наукового напрямку : монографія / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, І. В. Соколова та ін. ; за ред. В. О. Огнев'юка. Київ : Едельвейс, 2012. 336 с.
9. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
10. Проект ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. URL: https://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.
11. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст / С. Сисоєва // *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. № 3. С.44–55.
12. Сисоєва С.О. Сфера освіти як об'єкт дослідження / С. О. Сисоєва // *Освітологія*. 2012. № 1. С. 22–29.
13. Сисоєва С. О., Батечко Н. Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С. О. Сисоєва, Н. Г. Батечко. Київ : ЕКМО, 2011. 344 с.

14. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Теорія і практика вищої освіти: навчальний посібник / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. 2016. 338 с.
15. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єревані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
16. Batechko N. Higher education, quality of higher education, expert support and its assurance: the canonization of concepts (theoretical and methodological discourse) / N. Batechko // *The Modern Higher Education Review*. – 2017. № 2. P. 92–100.
17. Sopova D. Conceptual bases of academic honesty formation at teachers training / D. Sopova // *The Modern Higher Education Review*. 2018. № 3. P. 120–126. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-7635.2018.3.10>.

РОЗДІЛ II. ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчально-результативна спрямованість розділу

Зміст розділу	Компетентності, що розвиваються
• Сутність та зміст поняття «якість вищої освіти». • Історичні аспекти формування системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському Союзі • Характеристика зовнішньої та внутрішньої систем забезпечення якості вищої освіти • Експертний супровід забезпечення якості вищої освіти	• Здатність характеризувати різні теоретичні підходи до змісту поняття «якість вищої освіти» • Здатність розуміти тенденції створення і розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти • Здатність визначати та використовувати принципи, механізми, методи, засоби забезпечення якості вищої освіти відповідно до ESG • Засвоєння базових знань з експертного супроводу забезпечення якості вищої освіти

Основні поняття Агенція із забезпечення якості вищої освіти; акредитація; забезпечення якості вищої освіти; критерії якості вищої освіти; культура якості освіти; моніторинг якості вищої освіти; оцінка якості вищої освіти (зовнішня, внутрішня, самооцінка); показники якості освіти; система якості вищої освіти; стандарти забезпечення якості вищої освіти; управління якістю вищої освіти; якість вищої освіти.

2.1. Сутність та зміст поняття «якість вищої освіти»

В умовах цивілізаційної парадигми сталого розвитку сучасного суспільства, центром якого є освіта, якість освіти набуває значення неодмінного атрибуту вдосконалення всієї освітньої сфери. Останнє вимагає перегляду якості освіти: на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Важливо зрозуміти явище якості освіти в сучасному науковому дискурсі: з'ясувати його методологічне значення як для процесу наукового пізнання, так і для розв'язання значного кола

практичних завдань; вивчити та поступово запровадити в Україні загальні критерії та основні принципи забезпечення якості освіти, форми її моніторингу, характерні для всього європейського освітнього простору.

Поняття «*якість освіти*» мотивується базовим поняттям «*якість*», якому належить чільне місце в системі філософських категорій і яке має неабияке методологічне та світоглядне значення.

Враховуючи те, що трактування поняття «*якість*» є складним через його багатоаспектність та відносність, з філософської точки зору *якість* визначається як об'єктивна, істотна, невід'ємна від буття внутрішня визначеність, цілісність предметів та явищ, завдяки якій вони є саме тими, а не іншими об'єктами. Тлумачний словник української мови трактує поняття «*якість*» як «наявність істотних ознак, властивостей, особливостей, що відрізняють один предмет чи явище від інших; та чи інша властивість, вартість, міра придатності».

У наукових джерелах теж існує чисельна кількість тлумачень поняття *якості*. Від простого «*якість – постійна сукупність властивостей предмета*» до більш загального: «*якість – така сутність предмету (явища, процесу), яка характеризує його як даний предмет, який володіє сукупністю властивостей і належить до класу однотипних з ним предметів. Отже, *якість* як цілісна інтегральна характеристика предмету, що складається з єдності його властивостей, розглянута в системі його взаємозв'язків з іншими предметами.*

Кожен предмет у взаємодії з іншими можна розглядати як систему, а *якість*, яка характеризує предмет як систему – системною *якістю*. *Якісну* інтерпретацію предмета як системи відповідно можна охарактеризувати складом, структурою, певним способом взаємодії елементів у системі та функціональними властивостями. Отже, *якість* розглядаємо як сукупність властивостей: ієрархічну систему властивостей частин об'єкту (морфологічна структура *якості*); динамічну систему частин об'єкту (морфологічна структура); динамічну систему властивостей: внутрішній момент, що виражається в закономірних зв'язках складових частин (функціональна структура) та конструює (визначає закономірності) умови розвитку об'єкту; основу існування об'єкту; фактор того, що об'єкт є єдиним, специфічним та впорядкованим; певну цінність (щодо об'єктів, які створюються людиною), тобто *якість* таких об'єктів є цінною, інакше немає мотивів і не буде створення⁴⁸.

З філософської точки зору *якість освіти* – це узагальнююча ознака проблем розвитку освіти в державі й одночасно індикатор відповідності освітньої політики та реформ освіти особистісним і суспільним потребам.

⁴⁸ Павлова Г. В. Синергетичний підхід до якості освіти / Г. В. Павлова // Гілея. 2013. № 4. С. 695.

Вона розглядається одночасно і як філософська категорія, і як педагогічна проблема. Як системний об'єкт її характеризують якість цілей, якість педагогічного прогресу і якість результату.

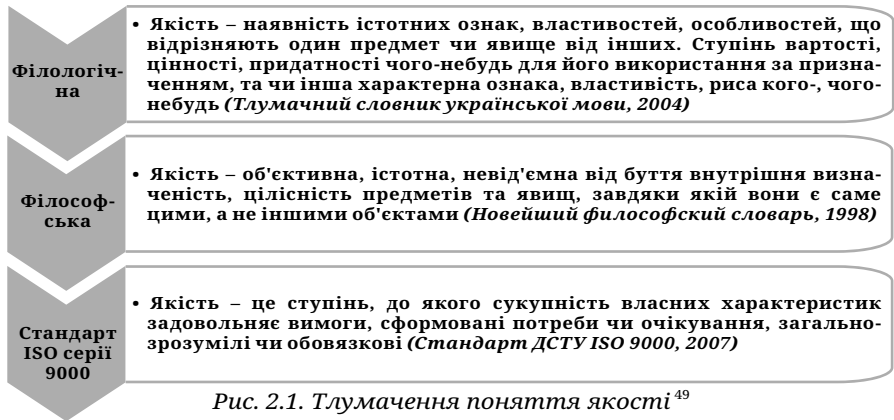

Рис. 2.1. Тлумачення поняття якості⁴⁹

У широкому розумінні якість освіти вивчається як складна концепція в рамках загальноосвітньої програми квалітології – триєдиної науки, що охоплює теорію якості, теорію оцінки якості (кваліметрію), теорії управління якістю (управління та моніторинг якості). Кожен із цих складників має певний набір критеріїв та показників якості освіти, які дозволяють по-різному оцінювати будь-яку освітню систему як за зовнішніми, так і за внутрішніми параметрами⁵⁰.

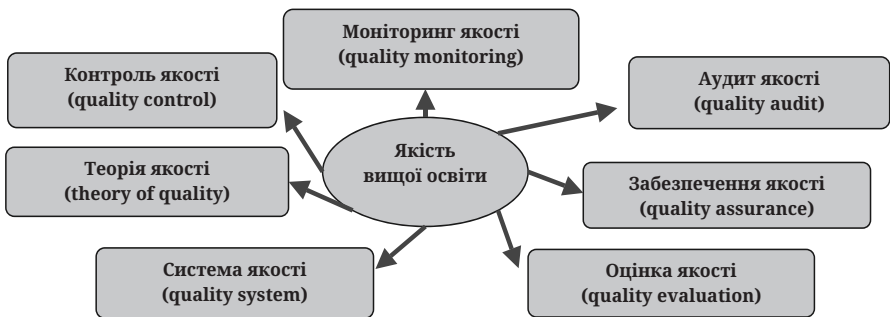

Рис. 2.2. Структура якості вищої освіти

Як багатовимірне поняття, якість освіти віддзеркалює різні аспекти суспільного життя – соціальні, економічні, політичні,

⁴⁹ Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // Освітологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2017.3-4.16>.

⁵⁰ Лукіна Т. Якість освіти / Т. Лукіна // Енциклопедія освіти / головн. ред. В. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 1017–1018.

педагогічні, демографічні та інші, і, у зв'язку з цим, категорія «якість освіти» досить часто вживається в сучасному науковому дискурсі. Така багатовекторність категорії спонукає до неоднозначності в її розумінні та тлумаченні.

Рис. 2.3. Багатовекторність категорії якості освіти⁵¹

Поняття «якість освіти» вважається основоположним у вітчизняних та міжнародних нормативних документах, що є регуляторними в сфері освіти: Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; документах, пов'язаних із упровадженням Болонського процесу та інших.

Модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури та соціальної практики.

- Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту.
- На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства і держави.
- Висока якість освіти передбачає взаємозв'язок освіти і науки, педагогічної теорії та практики.
- Якість освіти визначається на основі державних стандартів освіти та оцінки громадськістю освітніх послуг.
- Держава постійно здійснює моніторинг якості освіти, забезпечує його прозорість, сприяє розвитку громадського контролю⁵².

⁵¹ Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // Освітнологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2017.3-4.16>.

⁵² Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.

Дефініційний аналіз поняття «якість освіти» засвідчує відсутність одноставності науковців у його трактуванні, оскільки ця категорія має полінауковий зміст і є предметом вивчення багатьох наук: філософії, науки державного управління й менеджменту освіти, психології, політичних наук та інших, але більшістю вчених вона розглядається з позицій педагогіки. Кожна з цих наук формулює свою дефініцію категорії якості освіти.

Якість освіти – це узагальнена ознака розвитку освіти в цілому в державі, але в той же час це показник відповідності освітньої політики та реформи освіти особистим та соціальним потребам. На сучасному етапі розвитку суспільства проблеми якості освіти пов'язані також з розвитком нової інформаційної цивілізації, де розвиток якісного середовища для людей, соціального інтелекту та системи освіти стає визначальним фактором прогресу людства.

Якість освіти – це також сукупність властивостей та характеристик навчального процесу; кінцевий результат освітнього процесу та набір компетентностей випускників – певний рівень їх знань і навички розумового, фізичного та морального розвитку, досягнуті тими, хто навчається, на певному етапі відповідно до запланованих цілей; ступінь задоволення різних учасників процесу освітніми послугами, що надаються освітніми установами.

Таблиця 2.1.

Підходи до визначення поняття «якість вищої освіти»

№ з/п	Визначення поняття «якість вищої освіти» та властивості якості вищої освіти	Автор
1.	Якість вищої освіти – багатогранне поняття, яке охоплює усі види діяльності закладу вищої освіти, навчальні та академічні програми, навчальну та дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад, матеріально-технічну базу та інші ресурси	Всесвітня декларація з вищої освіти, 1998 р.
2.	Якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості	Закон України «Про вищу освіту», 2014, стаття 1

3.	Відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг	<i>Закон України «Про освіту», 2017</i>
4.	Складна система; філософське або моральне поняття; характеристика певного освітнього продукту; характеристика освіти як процесу з точки зору суб'єктів цього процесу, що є сферою їхньої професійної діяльності	Булах І, Вороненко Ю., Кузнецова В. та ін.
5.	Збалансована відповідність певного освітнього рівня (загальної сукупності освіти, професійно-технічної освіти, вищої освіти тощо) до численних потреб, цілей, умов, прийнятих норм і стандартів, що встановлюються для виявлення причин порушення цієї відповідності й управління процесом поліпшення якості	Лунечек В.
6.	Сукупність властивостей і характеристик навчальних послуг зі всебічного розвитку студента	Н. О. Шмирова
7.	Сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, який уможливорює формування такого рівня професійної компетентності, що задовольняє потреби громадян, підприємств та організацій, суспільства й держави	І. Є. Булах
8.	Соціальний ідеал освіченості людини; результат її навчальної діяльності; процес організації навчання та виховання; критерій функціонування освітньої системи	В. Г. Вікторов
9.	У широкому значенні якість освіти – збалансована відповідність освіти (як результату, як процесу, як освітньої системи) до різноманітних потреб, цілей, вимог, норм (стандартів). У вузькому значенні – якість підготовки фахівця, яка визначається як збалансована відповідність підготовки фахівців (як результату і як процесу) до різноманітних потреб (держави, суспільства, особи), цілей, вимог, норм (стандартів).	С. А. Щудло
10.	Соціальна категорія, що вивчає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, його відповідність до потреб і очікувань суспільства	С. Є. Шишов, А. Кальней

Складено за: Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // Освітологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2017.3-4.16>.

Отже, *якість освіти* ми можемо вважати складною системою, що поєднує організаційну структуру, методики, процеси і ресурси, необхідні для функціонування системи освіти з метою її відповідності вимогам та соціальним нормам, державним освітнім стандартам.

Якість освіти як синергетична категорія. Як відомо, ще до виникнення синергетики в наукових пошуках дослідники могли обходитись використанням системного підходу до своїх об'єктів без врахування колективних ефектів, які приводять до утворення стійких структур в часі та просторі. Наразі послідовне вивчення цих проблем стало можливим завдяки синергетичному підходу, який є незамінним для наукового обґрунтування українських реалій: соціальних та економічних криз, нестабільності, хаосу, у тому числі й у сфері вищої освіти. Синергетика, що розкриває загальні механізми та закономірності самоорганізації й організації, дозволяє найбільш повно проілюструвати єдність усього сутнього, побудувати єдину процесуальну модель світу, у якій усе – життя неживої і живої природи, життя й творчість людини, життя суспільства, культура й освіта з'єднані в єдиний нерозривний вузол⁵³. Тому саме з позицій синергетики якісно по-новому можна підійти до вивчення поняття «якість освіти».

Із зазначених позицій можна виокремити такі найважливіші складники використання ідей синергетичної теорії у досліджуваній проблемі: використання їх у моделюванні та прогнозуванні розвитку якості освіти як процесу, управління ним та сприяння ефективності функціонування усєї освітньої системи загалом. Погляд на сучасну сферу освіти як синергетичну систему змінює наше уявлення про випадковість та необхідність в освітніх системах, незворотність освітніх процесів, дозволяє по-іншому зрозуміти характер та сутність ентропійних процесів в освітніх системах. Так, флуктуації в суспільному розвитку й у суспільному інтелекті (інновації, винаходи), що відбиваються на системі освіти й сприймаються часто освітянами як «хаос», відповідно до синергетики мають розумітися як особливий вид регулярної нерегулярності, а не як руйнування системи освіти, оскільки розвиток та самоорганізація відкритих систем здійснюються через хаотичність й неперервність⁵⁴.

Охарактеризуємо поняття «якість» та «якість освіти» з основних позицій синергетики: відкритості, нелінійності, емерджентності, наявності біфуркаційних станів та самоорганізації.

---

⁵³ Свтодюк А.В. Синергетичні засади моделювання освітніх систем: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 / А. В. Свтодюк. Київ, 2002. 198 с.

⁵⁴ Сисоева С.О. Сфера освіти як об'єкт дослідження / Сисоева С. О. //Освітологія. 2012. № 1. С. 25.

Поняття «якість» – це відкрите системне утворення, адже саме відкритість є однією з найважливіших характеристик системних об'єктів. Відкритість з точки зору синергетики означає використання системою всіх можливостей та інформаційних потоків, пов'язаних з умовами середовища, визначення найбільш значущих зовнішніх умов, чинників, що сприяють або перешкоджають функціонуванню системи.

Як філософська категорія «якість» виражає істотну визначеність об'єкту, завдяки якій він є саме цим, а не іншим. З іншого боку, філософський аспект категорії «якість» показує відповідний рівень пізнання людиною об'єктивної реальності. На кожному етапі пізнання розкриваються, пізнаються певні властивості об'єкту. Тобто навколишнє середовище впливає на об'єкт, внаслідок чого він змінюється, а отже, змінюється і його якість. За цим феноменом можна прослідкувати відкритість категорії «якість» як системи, що гнучко реагує на зовнішні зміни.

Підійдемо до поняття якості з позицій емерджентності. Як було доведено вище, якість виступає як складне системне утворення, елементи якого взаємодіють як між собою, так із зовнішнім середовищем. Внутрішні властивості (взаємодія всередині об'єкту) виступають джерелом нових властивостей, що раптово виникають (емерджують). У цьому випадку з'являється нова якість, що є притаманною всьому об'єкту стосовно якості частин. У такій взаємодії частин всередині об'єкту ми можемо прослідкувати його цілісність. Зовнішні властивості (взаємодія за межами об'єкту з іншими об'єктами або зовнішнім середовищем) відповідає принципу відкритості та є джерелом змін властивостей протягом певного часу.

Отже, якість є відкритим системним об'єктом, між структурними елементами якого та із зовнішнім середовищем постійно відбувається обмін енергією, речовиною, інформацією, а тому для нього є характерними постійна стохастичність і мінливість, явища флуктуації та біфуркації. У процесі еволюції якості певного об'єкту окремо флуктуація або їх комбінація можуть стати настільки сильними, що попередня організація не витримує і руйнується. У цей переламний момент, який називають точкою біфуркації, принципово неможливо передбачити, в якому напрямі буде відбуватись подальший розвиток якості: чи стане стан об'єкта ще більш хаотичним, чи якість отримає новий, більш високий рівень організації.

Стохастичність і нелінійність законів розвитку якості як системи, їх залежність від зовнішніх і внутрішніх умов, біфуркаційний характер еволюції уможливають глибоке розуміння феномену якості освіти⁵⁵.

---

⁵⁵ Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // Освітологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 9.

Попри те, що якісна середня і вища школа можуть здаватись напів-закритими утвореннями, сконцентрованими на щоденних практичних справах, насправді вони є складовою грандіозної всепланетарної системи з мільярдів мешканців сотень країн⁵⁶. Оскільки система освіти є відкритою системою, то і якість освіти у свою чергу можна вважати системою відкритою. Так, зокрема, на відкритість вказує такий змістовий аспект якості вищої освіти як її відповідність очікуванням суспільства, що формалізується у державних стандартах, а також впливом професійного середовища і ринку праці.

Невиконання цієї норми призводить до того, що проблема якості освіти зводиться до протиріччя між сучасними потребами виробництва, економіки й суспільства та системою освіти, що не завжди та не в усьому відповідає цим потребам. У цьому випадку якість освіти не дозволяє ставити ті цілі розвитку, які необхідні сучасному суспільству, та досягати їх⁵⁷.

Категорія якості освіти розглядаються як цілісний, системний об'єкт, причому не окремих його властивостей, а функціональної єдності елементів системи освіти. Проте в українських реаліях до якості освіти найчастіше застосовується адміністративний підхід, що спонукає до формування закритого характеру розвитку якості освіти та її обґрунтування в адміністративно-командній площині.

Незважаючи на позитивні зрушення на законодавчому рівні, реалії сучасного розвитку вищої освіти України засвідчують її закритий характер, який спонукає до того, що і процес забезпечення якості освіти залишається закритим та не відповідає запитам суспільства.

Однобокість розуміння категорії якості освіти – в площині педагогічного, управлінського, адміністративного аспектів – навряд чи уможливить розв'язання протиріччя між сучасними потребами суспільства, зокрема економіки суспільства, та результатами діяльності освітніх систем, які не завжди і не в усьому відповідають таким потребам. Очевидним рішенням цієї проблеми є загальне усвідомлення важливості якості освіти, встановлення причин зниження або уповільненого росту, формування системи управління якістю в комплексі всіх її параметрів – спеціалізації функцій аналізу, планування та контролю, створення механізмів мотивування, диверсифікованості управлінської діяльності за критеріями якості⁵⁸.

⁵⁶ Корсак О. Світовий трендз вимірювання якості середньої і вищої освіти: зарубіжний і національний досвід / О. Корсак // Вища школа. 2017. № 4. С. 73.

⁵⁷ Коротков Є. Концепція якості освіти / Є. Коротков // Підручник для директора. 2006. № 7. С. 18.

⁵⁸ Коротков Є. Концепція якості освіти / Є. Коротков // Підручник для директора. 2006. № 7. С. 22.

Всеохопність поняття якості освіти робить нині його об'єктом вивчення не тільки педагогіки, а й багатьох інших наук (насамперед, філософії, соціології економіки, політології, психології, теорії менеджменту тощо, а також когнітології, нейромолекулярної біології). Природно, що якість освіти, яка є окремою галуззю, поєднана з кожною із перелічених галузей знань тісними зв'язками, які інколи носять нелінійний характер. У таких взаємозв'язках перевагою є розвиток якості освіти як міждисциплінарного напрямку досліджень, коли фактично розвиток педагогічної, філософської, економічної та інших галузей спонукають до нових нелінійних зв'язків у досліджуваній галузі та продукуванню нових знань⁵⁹.

Міждисциплінарний характер поняття «якість освіти» притаманний саме синергетичним системам. Якщо класичний етап розвитку науки характеризується прискореною диференціацією знань, виділенням окремих наукових дисциплін, для неокласичного етапу в більшій мірі притаманний синтез наукових знань, то для постнеокласичного етапу стає необхідним міждисциплінарний синтез знань, який здійснюється у всьому просторі наукового пізнання без будь-яких дисциплінарних обмежень⁶⁰.

Міждисциплінарність надає можливість по-новому підійти до розроблення проблеми теоретико-методологічного обґрунтування якості освіти та використовувати його в інноваційних моделях управління нею.

2.2. Історичні аспекти формування системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському Союзі

Система забезпечення якості вищої освіти – сукупність стратегій, процедур та методів, розроблених для досягнення, підтримання або підвищення якості вищої освіти. Система складається з внутрішнього забезпечення якості (на рівні закладу вищої освіти) і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (на національному рівні, на рівні Європейського простору вищої освіти та Європейського Союзу), що ґрунтується на чотирьох *принципах забезпечення якості* у Європейському просторі вищої освіти:

- забезпечення якості сприяє розвитку культури якості;
- заклади вищої освіти несуть первинну відповідальність за якість вищої освіти, що надається;

⁵⁹ Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // Освітологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 11.

⁶⁰ Кропотова Н. В. Университет как пространство междисциплинарной коммуникации / Н. В. Кропотова // Проблемы та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Харків: НТУ ХПІ, 2008. Вип. 18 (22). С. 23.

- забезпечення якості відповідає різноманітності систем вищої освіти, закладів вищої освіти, програм і студентів;
- забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства.

Створення та розширення ЄС з його високим ступенем інтеграції економік і ринків праці стало одним із сильних поштовхів для розроблення загальних стандартів забезпечення якості вищої освіти. Стандарти якості широко використовуються під час визначення якості послуг для задоволення потреб клієнтів і роботодавців, які є основними замовниками «продукту» вищої освіти.

Національні системи забезпечення якості вищої освіти в Європі виникли під тиском потреб суспільства в більшій звітності закладів вищої освіти та були вперше започатковані у Великобританії, Нідерландах і Данії. Поштовхом до створення національних систем забезпечення якості вищої освіти стало прийняття Лісабонської конвенції в 1997 році про взаємне визнання кваліфікацій між системами вищої освіти. Встановлення такої довіри мало ґрунтуватися на надійній системі забезпечення якості вищої освіти, що сприяло її створенню та розвитку. На момент підписання Болонської декларації в 1999 р. лише деякі країни мали систему забезпечення якості вищої освіти. З того часу відбувається стрімкий розвиток національних систем забезпечення якості, що стало пріоритетом для всіх країн Європейського простору вищої освіти. Основні елементи цієї тенденції – це нормативно-правовий аспект, створення управлінських інститутів на рівні Європейського Союзу, розвиток зовнішньої та внутрішньої системи забезпечення якості на національному рівні держав-членів ЄС, вплив системи забезпечення якості на розвиток вищої освіти, інтернаціоналізація системи забезпечення якості.

Нормативно-правовим підґрунтям започаткування системи забезпечення якості вищої освіти були Лісабонська конвенція та Болонська декларація, де основний акцент був зроблений на зовнішніх механізмах забезпечення якості, в результаті чого була у 2000 році створена *Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA)*, яка виступила рушійною силою для розвитку системи забезпечення якості в країнах-учасниках Болонського процесу. Основою створення Асоціації стали «Європейський пілотний проект з оцінки якості вищої освіти» (1994–1995 рр.), матеріали Рекомендацій Єврокомісії (98/561/ЄС від 24 вересня 1998 р.) з європейського співробітництва у питаннях гарантії якості у вищій освіті та текст Болонської декларації 1999 року.

Рис. 2.4. Історичні етапи формування Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти (ENQA)

Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти входить до так званої групи *E4 європейських асоціацій*, що є консультативними членами Болонської реформи. До цієї групи також входять: Європейська асоціація університетів (*EUA*), Європейська асоціація закладів вищої освіти (*EURASHE*), Європейський союз студентів (*ESU*).

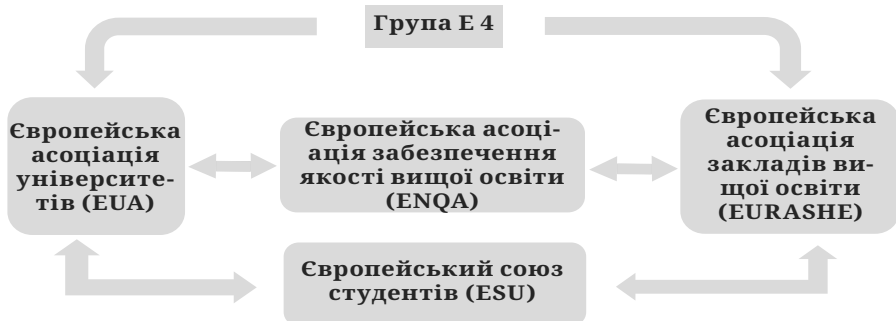

Рис. 2.5. Консультативні члени Болонської реформи (група E4)

Учасники групи E4 є ініціаторами створення і засновниками у 2008 р. *Європейського реєстру із забезпечення якості вищої освіти (European Quality Assurance Register, EQAR)*.

Суттєвим прогресом у формуванні європейської системи забезпечення якості вищої освіти стали рішення конференцій європейських міністрів вищої освіти. Так, у Берлінському комюніке (2003 р.) підкреслено важливість якості вищої освіти для розбудови Європейського простору вищої освіти та наділено заклади вищої освіти відповідальністю за її забезпечення. Засновники Болонського процесу відвели вирішальну роль закладам вищої освіти в розробленні внутрішніх систем забезпечення якості; наголосили на необхідності розробити узгоджені

стандарти, процедури та рекомендації забезпечення якості, а також здійснювати експертизу якості освітніх послуг агентствами з акредитації.

У 2005 р. в Бергені (Норвегія) були прийняті *Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти* для застосування закладами вищої освіти та агентствами забезпечення якості в Європі. Хоча вони не містять докладних процедур, натомість визнають специфіку національних систем вищої освіти, важливість автономії закладів вищої освіти та агентств у національних системах і вимог до різних навчальних предметів. Оновлений варіант Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості був прийнятий на Єреванській конференції у 2015 році, де остаточно представлені стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти заклали основу для співробітництва між системами забезпечення якості вищої освіти різних країн.

Оновлені Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості окреслили такі пріоритети: інтереси студентів, роботодавців і суспільства в якісній вищій освіті; автономія закладів вищої освіти, що передбачає велику відповідальність; відповідність зовнішнього контролю меті забезпечення якості вищої освіти. З огляду на існуючі відмінності національних систем вищої освіти, які визнаються як одна із славетних рис Європи, при формулюванні стандартів і рекомендацій перевага віддається загальним принципам замість конкретних вимог. Проте узагальнюючий характер цих принципів обумовлює фокусування Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості більше на цілях, а не на способах їх досягнення.

Наголошено на необхідності розвитку критеріїв та методології для загального використання у сфері якості освіти (Берлін, 2003 р.)

Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Берген, 2005 р.)

Прийняття нової редакції «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (Єреван, 2015 р.)

Рис. 2.6. Історичні етапи формування Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО⁶¹

⁶¹ Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С.О.Сисоєвої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

Підвищення якості та актуальності навчання та викладання є головною місією ЄПВО. В Єреванському комюніке (2015 р.) наголошується на необхідності заохочувати та підтримувати заклади вищої освіти й персонал у сприянні педагогічним інноваціям у студентоцентрованому освітньому середовищі й у використанні переваг цифрових технологій для навчання та викладання. Також важливо сприяти більш міцному зв'язку між навчанням, викладанням та дослідженнями на всіх рівнях навчання й надавати стимули для закладів, викладачів та студентів для активізації діяльності, що сприяє розвитку творчості, інновацій та підприємництва. Освітні програми повинні надавати можливість студентам розвивати компетентності, які найкраще можуть задовольнити їхні особисті прагнення та суспільні потреби. Слід підтримувати прозорий опис результатів навчання та навантаження, гнучкі шляхи навчання та відповідні методи навчання і оцінювання. Важливо визнати та підтримати якісне викладання, а також забезпечити можливості для вдосконалення викладацької компетенції вчених; активно залучати студентів як дійсних членів академічного співтовариства, а також інші зацікавлені сторони в процес розроблення освітніх програм і забезпечення якості⁶².

Сучасний стан розвитку системи забезпечення якості вищої освіти показує, що після започаткування Європейського простору вищої освіти (2003 р.) майже всі країни-учасниці Болонського процесу мають національну систему забезпечення якості вищої освіти, зазвичай з одним або більше незалежним агентством, що вказує на тенденцію до швидкого розвитку цього процесу (винятком є країни з маленьким сектором вищої освіти – Люксембург, Мальта). Ці агентства за функцією поділяються на контролюючі, які дозволяють або забороняють функціонування освітніх програм або закладів вищої освіти (мають більшість країн Європейського простору вищої освіти – 21); консультативні, що надають консультації щодо покращення забезпечення якості (11 освітніх систем); з різними повноваженнями (Австрія, Мальта). Основна відмінність у цілях і підходах систем забезпечення якості вищої освіти полягає в об'єкті оцінювання – закладів вищої освіти чи програми.

Незважаючи на те, що, починаючи з 2003 року, майже всі країни Європейського простору вищої освіти вимагають від закладів вищої освіти створення систем внутрішнього забезпечення якості, ситуація в державах-членах ЄС відрізняється. Лише в Естонії ця вимога визначена на законодавчому рівні. Системи внутрішнього забезпечення якості є

---

⁶² Єреванське комюніке (Єреван, 14–15 травня 2015 р.). URL: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.05.15_Ministerial_Conference/Yerevan%20Communique.pdf.

обов'язковими в державних закладах вищої освіти. Проте таких органів немає в Люксембурзі, Данії та Кіпрі. Однак там заохочують заклади вищої освіти проводити внутрішній моніторинг якості⁶³.

Варто зупинитися на повноваженні внутрішніх органів забезпечення якості на рівні закладів вищої освіти. Так, процедура затвердження, моніторингу, періодичного перегляду освітніх програм передбачає моніторинг успішності студентів; регулярний перегляд програм (за участю зовнішніх експертів); регулярні консультації з роботодавцями, представниками ринку праці та відповідними організаціями; участь студентів. Інформаційна система має відображати результати працевлаштування випускників. Важливими є такі вимоги до внутрішніх систем забезпечення якості освіти автономних закладів вищої освіти: регулярні консультації з роботодавцями, представниками ринку праці в процесі розроблення та оцінювання освітніх програм, а також моніторинг результатів працевлаштування своїх випускників, що сприяє взаємодії вищої освіти з ринком праці та забезпеченню відповідності якості освітніх послуг вимогам роботодавців.

Системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (агентства) також є обов'язковими або рекомендованими в більшості країн, за винятком Люксембургу, Мальти, Кіпру. Там, де відсутній державний контроль, заклади вищої освіти встановлюють власні правила забезпечення якості, що відповідають стандартам Європейського агентства (ENQA). Система зовнішнього забезпечення якості має враховувати ефективність процесів внутрішнього забезпечення якості. Незважаючи на різноманітність систем забезпечення якості, існує стандартна модель процесу її зовнішнього контролю, де агентства здійснюють один загальний підхід з наступними етапами: підготовка звіту-самооцінки закладів вищої освіти відповідно до вимог агентства; огляд закладів вищої освіти або освітніх програм експертною групою; зустрічі експертної групи з науково-педагогічним персоналом, студентами; публікація агентством рішення, рекомендацій або звіту оцінювання.

Існують значні відмінності в цілях, для досягнення яких застосовується ця модель. Системні аналізи звітів мають важливе значення для майбутнього розвитку та вдосконалення системи забезпечення якості вищої освіти. Збір інформації агентствами про освітні програми та заклади вищої освіти є інструментом для розроблення політики підвищення якості.

⁶³ Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С.О.Сисоевої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

Агентства із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти є організаціями, які здійснюють зовнішній контроль якості освітньої діяльності закладів вищої освіти. У 1980-х роках такі агентства з'явилися у Франції, Нідерландах та Ірландії. Збільшення кількості агентств із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти почалося з 90-х років після заснування Міжнародної мережі агентств із забезпечення якості вищої освіти (*INQAAHE*) у 1991 році. Основними членами мережі стали регіональні й національні агентства атестації та акредитації. Співробітництво та обмін передовим досвідом між ними призвели до створення у 2000 році Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*). Кроком до застосування єдиних підходів стало впровадження Європейського реєстру агентств із забезпечення якості (*EQAR*) у 2008 році, що сприяло просуванню європейської кооперації щодо забезпечення якості вищої освіти через заснування агентств із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Європі⁶⁴.

Європейська асоціація (*ENQA*) і Європейський реєстр агентств (*EQAR*) сприяють співробітництву в галузі забезпечення якості на європейському рівні. На сучасному етапі розвитку цього процесу близько двох третин агентств у Європейському просторі вищої освіти стали членами Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*), що гарантує відповідність їхньої освітньої діяльності до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості. Однак десять держав-членів ЄС (Кіпр, Греція, Італія, Латвія, Люксембург, Мальта, Португалія, Швеція, Словенія, Словаччина) ще не є членами Європейської асоціації (*ENQA*).

Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти (*EQAR*) є офіційним реєстром агентств забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, що відповідають ESG⁶⁵.

З моменту створення Європейського реєстру агентств (*EQAR*) у 2008 році кількість його членів збільшилася з 19-ти до 32-х країн-членів Європейського простору вищої освіти у 2013 році. Реєстр забезпечує підтримку європейського підходу до зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, у рамках якого заклади вищої освіти можуть бути оцінені закордонними агентствами забезпечення якості поза межами своєї країни, таким чином збільшуючи європейський вимір перевірки якості.

Ці події підштовхнули до зростання агентств із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в усьому світі за участю країн з різними

---

⁶⁴ Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С.О.Сисоєвої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

⁶⁵ The European Quality Assurance Register for Higher Education. URL: <https://www.eqar.eu/>.

культурами та економічними рівнями розвитку. Серед чинників, які вплинули на розвиток цього процесу, називають такі: значне зростання сфери вищої освіти в багатьох країнах; збільшення різноманітності вищої освіти (створення бінарних систем, зростання дистанційного навчання та зайнятості); скорочення прямого державного управління закладів вищої освіти та запровадження системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; збільшення приватних закладів вищої освіти в деяких країнах; створення Європейського простору вищої освіти; інтернаціоналізація вищої освіти, зростання міжнародних постачальників освітніх послуг; необхідність взаємного визнання кваліфікацій.

Проскануйте QR-code і ознайомтесь з інформацією на сторінці України на сайті Європейського реєстру агентств із забезпечення якості освіти (EQAR)

Для здійснення своєї діяльності агентства із зовнішнього забезпечення якості зобов'язані відповідати певним критеріям, визначеним в Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості, а саме: мати офіційний статус та бути офіційно визнаними компетентними державними органами Європейського простору вищої освіти; мати юридичний статус і відповідати законодавству, в межах якого вони функціонують; регулярно здійснювати зовнішній контроль якості закладів вищої освіти та освітніх програм; мати достатні ресурси (людські та фінансові) для здійснення експертизи; мати програму з чітко сформульованими цілями та завданнями; визначати критерії та процедури зовнішнього контролю якості; передбачати процедуру самооцінювання закладів вищої освіти; зовнішнє оцінювання незалежними експертами; публікацію звіту, рішень і рекомендацій; перспективний план дій⁶⁶.

На сучасному етапі 49 агентств Європейського простору вищої освіти прийняті до Європейського реєстру агентств (EQAR).

*The European Quality Assurance Register for Higher Education.
URL: <https://www.eqar.eu/register/agencies/>.*

⁶⁶ Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С. О. Сисоєвої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

Незважаючи на те, що сфера зовнішнього забезпечення якості вищої освіти Європи є відносно молодою, в останні роки збільшилася довіра до систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, що свідчить про зростаючу зрілість цієї сфери. Підвищення якості та затребуваність вищої освіти, а також встановлення достовірної системи забезпечення якості мало значний пріоритет для багатьох країн. З 2015 року зростання агентств із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти є основною тенденцією в Європейському просторі вищої освіти – 22 країни створили такі агентства (серед них Кіпр, Латвія, Мальта, Чорногорія (у 2017 році)).

У деяких країнах був прийнятий альтернативний підхід до системи зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. Замість створення Національного агентства деякі країни (Чеська Республіка, Угорщина, Словаччина) поклали функції забезпечення якості вищої освіти на національний комітет під керівництвом міністерства. У Люксембурзі створено Раду в складі семи незалежних експертів. Усі інші системи вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти функціонують за допомогою професійних агентств із забезпечення якості вищої освіти.

Існують різні розуміння цілей та різні підходи до здійснення зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти. Серед учасників процесу забезпечення якості існують серйозні розбіжності щодо функцій агентств із зовнішнього оцінювання. Більшість агентств дотримуються тієї точки зору, що зовнішній контроль якості переважно має бути спрямованим на захист споживача, що віддаляє агентства від закладів вищої освіти. Проте інші агентства розуміють основну мету зовнішнього контролю якості у наданні закладам вищої освіти порад і підтримки щодо покращення якості освітніх програм. У цьому випадку необхідна взаємодія між агентствами та закладами вищої освіти. Ще інші агентства займають проміжну позицію, намагаючись врівноважити підзвітність і покращення якості.

У вивченні тенденцій формування системи забезпечення якості в Європейському Союзі важливо розглянути її роль у розвитку вищої освіти. Зауважимо, що сфера компетенцій органів забезпечення якості вищої освіти поступово зростає через більш широке розуміння цілей вищої освіти, таких як розширення доступу до вищої освіти, безперервне навчання, інтернаціоналізація тощо. На сучасному етапі переважна більшість (69%) систем зовнішнього забезпечення якості зосереджена на поєднанні оцінювання закладів вищої освіти та акредитації освітніх програм, у той час як невеликий відсоток спрямований виключно на акредитації діяльності університетів. Така тенденція є перспективною, оскільки оцінка діяльності закладів вищої освіти дозволяє розробити

навчальний план та забезпечувати контроль якості, уникаючи формальної, зовнішньої акредитації кожної програми, що дозволяє швидко адаптуватися до мінливих потреб ринку праці та змін кількості студентів.

Більше 75% закладів вищої освіти мають державні стратегії щодо безперервного підвищення якості, а в Чеській Республіці, Данії, Іспанії, Італії, Фінляндії, Люксембурзі та Нідерландах цей показник сягає 100%.

European Commission/EACEA/Eurydice, 2018.

The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Система забезпечення якості вищої освіти значно впливає на досягнення цілей якісної освіти учасниками освітнього процесу. У переважній більшості заклади вищої освіти вже мають системи внутрішнього забезпечення якості.

Виконуючи вимоги Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості, заклади вищої освіти почали залучати студентів до процесів внутрішнього забезпечення якості⁶⁷.

Важливою є роль системи забезпечення якості вищої освіти у формуванні якісних компетентностей у студентів. Перехід до особистісно-орієнтованого навчання є однією з найскладніших реформ, проведених в останні роки. Залишаються проблемою методи викладання та оцінювання результатів навчання. Для розв'язання цього питання до систем забезпечення якості вищої освіти заохочують науковців (Австрія, Бельгія, Чеська Республіка, Ірландія, Латвія, Румунія, Великобританія) для розроблення та оцінювання освітніх програм. Окрім того, системи забезпечення якості вищої освіти підтримують розвиток національних та інституційних стратегій щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, покращення процесу викладання, призначення нагород для викладачів, використання зворотного зв'язку та академічної мобільності.

Під впливом розвитку нових методів отримання освіти, таких, як змішані форми навчання або масові відкриті онлайн-курси (MOOCs), системи забезпечення якості вимагають гнучкості від закладів вищої освіти, щоб пристосуватися до різних методів реалізації інноваційних курсів, адаптувати концепції якості до нових методів викладання.

⁶⁷ Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Report on Progress in Quality Assurance in Higher Education. Brussels, 2014. P. 4.

Наприклад, вивчення потенціалу органів забезпечення якості для оцінювання відеотехнологій (Іспанія, Італія, Норвегія).

За даними дослідження Квест (QUEST), 85% студентів мають можливість взяти участь в оцінюванні, і вважають це необхідним. Кількість країн-членів Європейського простору вищої освіти з участю студентів у процесі забезпечення якості освіти збільшилась з 9 в 2009 р. до 17 у 2012 р.⁶⁸

Важливо наголосити, що характерною тенденцією сучасного розвитку системи забезпечення якості вищої освіти є підтримка інтеграції роботодавців в освітній процес. Проте значна кількість закладів вищої освіти стикається з труднощами в залученні роботодавців до розроблення освітніх програм (Бельгія, Болгарія, Данія, Естонія, Австрія, Норвегія). Систематична співпраця між закладами вищої освіти та агентствами забезпечення якості сприяє розробці гнучких методів і способів навчання задля задоволення потреб ринку праці. Важливо, що сучасна система забезпечення якості виступає гарантом відповідності освітніх програм потребам ринку праці, що гарантує випускникам набуття необхідних роботодавцям компетенцій у закладах вищої освіти. Так, підтвердження якості освітньої діяльності закладів вищої освіти за вимогами ринку праці відбувається за допомогою замовлення інформації про відповідність освітніх програм попиту на ринку праці (Болгарія, Чеська Республіка, Італія, Австрія, Словенія); здійснення моніторингу працевлаштування та кар'єрних шляхів випускників, що допомагає закладам вищої освіти не лише в розробленні та реалізації освітніх програм, а й впливає на розмір фінансування (Чеська Республіка, Італія, Словаччина, Великобританія) та на переакредитацію (Австрія, Бельгія, Болгарія, Німеччина, Данія, Нідерланди); регулярного надання даних моніторингу працевлаштування випускників агентству (Болгарія, Данія, Естонія, Ірландія, Греція, Франція, Італія, Латвія, Литва, Угорщина). Незважаючи на це, сучасні заклади вищої освіти ще недостатньо враховують ситуацію працевлаштування випускників для підвищення якості освітніх програм⁶⁹.

Іншою тенденцією сучасного розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в ЄС є процес її інтернаціоналізації. Сфера якості динамічно

---

⁶⁸ Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Report on Progress in Quality Assurance in Higher Education. Brussels, 2014. P. 4.

⁶⁹ Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Report on Progress in Quality Assurance in Higher Education. Brussels, 2014. P. 7.

розвивається не лише в Європі, а й у міжнародному масштабі, про що свідчить створення таких організацій, як Міжнародна мережа агентств із забезпечення якості вищої освіти (*INQAANE*), Міжнародна Асоціація Президентів університетів (*IAUP*), Рада з питань акредитації вищої освіти в США (*CHEA*), Організація економічної співпраці й розвитку (*OECD*) та ЮНЕСКО.

Яскравим прикладом інтернаціоналізації системи забезпечення вищої освіти є рекомендації *ОЕСР* та ЮНЕСКО, які спрямовують агентства на залучення до сфери свого контролю закордонних закладів вищої освіти та комерційних постачальників освітніх послуг, дистанційного навчання та нетрадиційних засобів надання освіти. Однак визнається той факт, що входження зарубіжних постачальників освітніх послуг у коло відповідальності національних агентств потребує змін у національному законодавстві та адміністративних процедурах. Окрім того, інтернаціоналізація системи забезпечення якості вищої освіти призвела до виникнення різних типів агентств: Європейських національних агентств (*European national agencies*) та ненаціональних і неєвропейських агентств (*non-national and extra-European agencies*). Сьогодні Європейський реєстр включає агентства, які існують поза межами Європи, але діють на теренах Європи, а також європейські агентства, що здійснюють діяльність у різних країнах.

Проте процеси інтернаціоналізації системи забезпечення вищої освіти не відбуваються без проблем. Так, характерною рисою національних систем вищої освіти є надання переваги міністерств освіти співпраці з національними, а не з іноземними агентствами забезпечення якості вищої освіти. Лише 40% зареєстрованих Європейським реєстром (*EQAR*) агентств працюють на міжнародному рівні. Проте вони стикаються з такими перешкодами, як розбіжність систем забезпечення якості вищої освіти між державами-членами Європейського Союзу та відсутність спільного європейського виміру якості. Лише 6 держав-членів Європейського Союзу (Австрія, Бельгія, Болгарія, Литва, Польща, Румунія) дозволяють закладам вищої освіти співпрацювати з іноземними агентствами для проведення регулярного оцінювання, аудиту або акредитації. Ще дві країни (Німеччина та Данія) визнають рішення агентств, зареєстрованих Європейським реєстром (*EQAR*), стосовно оцінювання спільних освітніх програм. У 2019 р. Кабінет Міністрів України затвердив перелік іноземних акредитаційних агентств та агентств із забезпечення якості вищої освіти, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні⁷⁰.

⁷⁰ Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 10 липня 2019 р. № 554-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-pereliku-inozemnih-akreditacijnih-agentstv-ta-agentstv-iz-t100719>.

Здійснення зовнішнього контролю якості вищої освіти та акредитації спільних освітніх програм є також проблемою, тому що це пов'язано зі специфікою національних процедур акредитації. Уряди держав-членів Європейського Союзу намагаються переглянути національні закони й практики оцінювання спільних програм і ступенів з метою усунення перешкод для співпраці та академічної мобільності.

Бюджетні обмеження призвели до того, що агентства із забезпечення якості вищої освіти були переважно зосереджені на діяльності національних освітніх систем. Проте глобальне зміцнення зв'язків у сфері вищої освіти змусило розробити таку систему забезпечення якості, щоб заклади вищої освіти змогли з упевненістю співпрацювати на міжнародному рівні. Позитивною тенденцією у цьому напрямі, починаючи з 2009 року, стала практика включати міжнародних експертів до робочих груп з контролю якості. Європейська асоціація (ENQA) і Європейський реєстр (EQAR) за участю міністерств та зацікавлених сторін відіграють ключову роль у зміцненні довіри, а також збору даних про діяльність міжнародних агентств із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та просування спільних стандартів і підходів (збір даних на національному рівні, порівняння стандартів, укладання стратегічних документів і звітів).

Міжнародним співробітництвом в галузі забезпечення якості опікується Координаційна рада з вищої освіти (*Coordinating Board for Higher Education (CBHE)*) – система франчайзингу та філій кампусів. Контроль за наданням освітніх послуг Координаційною радою допомагає агентствам захистити репутацію національних освітніх систем і надати більше можливостей для залучення студентів. Для здійснення спільної експертизи Координаційна рада з вищої освіти інформує зарубіжне агентство щодо процедури оцінювання якості освітньої діяльності закладів вищої освіти в кожній країні. Тому сучасні системи забезпечення якості вищої освіти в Європейському Союзі стоять перед завданням розробити відповідну методологію та механізми для спільного застосування як іноземними, так і національними постачальниками освітніх послуг в оцінюванні освітньої діяльності закладів вищої освіти та освітніх програм, що сприятиме зменшенню перешкод інтернаціоналізації вищої освіти.

Іншою ключовою проблемою є неможливість агентств із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти розробити цілісний підхід до оцінювання якості надання освітніх послуг. Питання участі таких ключових учасників, як роботодавці, також потребує розв'язання. Окрім того, незважаючи на розвиток Європейського реєстру (EQAR), чимало

держав-членів Європейського Союзу все ще не дозволяють іноземним агентствам оцінювати заклади вищої освіти⁷¹.

Отже, з моменту підписання Болонської декларації в Європейському Союзі було сформувано державні механізми системи забезпечення якості вищої освіти, які мали узгоджено діяти на регіональному, національному та міжнародному рівнях задля досягнення цілей Болонського процесу та Стратегії «Європа 2020». У системі забезпечення якості вищої освіти заклади вищої освіти несуть основну відповідальність за якість освітніх послуг (через внутрішні органи якості). Заклади вищої освіти контролюються агентствами зовнішнього забезпечення якості, які оцінюють не тільки дотримання стандартів якості в освітніх програмах, а й проводять порівняльний аналіз результатів відносно інших закладів вищої освіти (зовнішній контроль якості). Національні агентства зобов'язані забезпечити відповідність освітньої діяльності національних закладів вищої освіти цілям Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості, що сприяє реформуванню вищої освіти в ЄС. Проте розроблена методологія (Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості) і механізми, які стосуються як іноземних, так і національних постачальників освітніх послуг, не сприяють реалізації політики забезпечення якості освіти повною мірою. Ці процеси гальмуються через ряд причин: нездатність зовнішніх органів забезпечення якості вищої освіти розробити цілісний підхід до надання якісних освітніх послуг; невизначеність у залученні роботодавців до процесу оцінювання (як на практиці, так і на законодавчому рівні); незгода багатьох країн оцінювати національні ЗВО іноземними агентствами тощо. Незважаючи на це, можна констатувати швидкий розвиток процесів забезпечення якості вищої освіти в європейському та міжнародному масштабі.

Окрім того, з моменту започаткування Болонського процесу система забезпечення якості вищої освіти зазнала суттєвого розвитку. Заклик до прозорості, порівнянні критеріїв і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Берліні в 2003 році, посилив розвиток Європейського простору вищої освіти. З метою просування європейської кооперації у сфері забезпечення якості в 2004 році було створено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти як неформальну мережу, яка ініціювала в 2005 році розроблення Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості для систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. Дотримання національним агентством вимог Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості

---

⁷¹ Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С.О.Сисоєвої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

є основним критерієм для його включення до Європейського реєстру (EQAR) та для його членства в Європейському агентстві (ENQA). Це є потужним інструментом для реалізації цілей Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості у системі зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Отже, Болонська декларація стала ініціатором створення системи забезпечення якості вищої освіти в ЄС, яка отримала стрімкий розвиток та продовжує зазнавати змін, адаптуючись до викликів сьогодення. Вона стала невід'ємним компонентом системи вищої освіти в оцінюванні якості освітніх послуг відповідно до європейських стандартів та вимог ринку праці.

2.3. Характеристика зовнішньої та внутрішньої систем забезпечення якості вищої освіти

У політиці забезпечення якості вищої освіти традиційно розрізняють два підходи: *континентальний* (країни континентальної Європи) та *британський*. Для континентального підходу найбільш важливою характеристикою є зовнішній бік, тобто наскільки випускники закладу вищої освіти підготовлені до участі в національній економіці країни. Цей підхід здійснюється, оскільки заклади вищої освіти фінансуються переважно урядом. Британський підхід актуалізує внутрішній бік оцінювання якості; він характеризується більшою незалежністю і автономністю, оскільки британські університети вільні у своєму розвитку та виборі контролю. Це пов'язано з тим, що система вищої освіти у Великобританії менше залежна від державного фінансування⁷².

Однак наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття почали розроблятися і використовуватися нові методи в оцінюванні та забезпеченні якості вищої освіти як у Європі, так і у Великобританії. Їхня основна мета – це не тільки здійснення контролю з боку держави, а й організація процесу удосконалення самої системи освіти.

У сучасному науковому дискурсі використовуються різні підходи до забезпечення якості вищої освіти. Найбільш відомі з них три: *об'єктивістський, релятивістський та підхід концепції розвитку*⁷³. Слід зазначити, що в рамках об'єктивістського підходу найважливіше у цьому сенсі – можливість об'єктивних вимірювань та порівнянність результатів оцінок різних предметів (дисциплін, установ тощо). Цей

⁷² Batechko N. The system of the university education quality management: the experience of the European Union // Освітологічний дискурс. 2019. № 3–4 (26–27). P. 345.

⁷³ Sahney, S., Banwet, D. K. & Karunes, S. Conceptualizing total quality management in higher education // The TQM Magazine. 200). Vol. 16, No. 2. P. 145–159. <https://doi.org/10.1108/09544780410523044>.

підхід передбачає аналіз якості, пов'язаний з характеристиками «вхід» в освітню систему і «вихід» з неї. Основними показниками «входу» є професійний рівень викладачів, рівень технічного оснащення закладів вищої освіти, рівень знань абітурієнтів. Типові показники «виходу» (тобто результату) – рейтинг студентів, можливість працевлаштування випускників та їх подальша освіта.

Суть релятивістського підходу полягає у відсутності абсолютних критеріїв, за допомогою яких можна було б оцінити освітній процес. Практичне втілення релятивістського підходу пов'язане насамперед з оцінкою «відповідності меті». Розвиток закладу вищої освіти – ключове поняття в концепції розвитку, третьому підході в забезпеченні якості освіти.

Забезпечення якості вищої освіти – сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх / навчальних програм і присудження кваліфікацій⁷⁴.

Якщо релятивістський та об'єктивістський підходи стосуються рівня зовнішньої оцінки якості навчального процесу, концепція розвитку, на відміну від них, стосується рівня внутрішньої оцінки діяльності закладів вищої освіти. Однак це не означає, що третя концепція виключає зовнішню оцінку якості. Якщо попередні підходи оцінюють минулий досвід закладів вищої освіти, то третя зосереджена на підвищенні якості освітнього процесу в поточному періоді, тобто є творчою за своєю суттю. Необхідно також зазначити, що вимірювання на основі об'єктивістської і релятивістської концепції оцінюють якість роботи закладів освіти в цілому, або його управлінської політики, або використовуються як інструмент у процедурах розподілу національних ресурсів. Концепція розвитку базується на заходах з удосконалення навчальних програм.

Розбудова системи забезпечення якості є важливим механізмом у побудові Європейського простору вищої освіти: вона створює прозорість і підвищує довіру до оцінених освітніх програм; полегшує міжнародне визнання освітніх ступенів і кваліфікацій.

Система забезпечення якості вищої освіти складається із зовнішніх і внутрішніх систем, а також агентств із забезпечення якості освіти.

Зовнішні системи складаються з органів управління якістю на

---

⁷⁴ В Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с. С. 24.

рівні Європейського Союзу та на рівні держав-членів Європейського Союзу. Внутрішні механізми управління якістю представлені на рівні закладів вищої освіти органами управління університетом. Системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості є обов'язковими в більшості країн, за винятком Австрії, Люксембургу, Мальти та Кіпру.

Рис. 2.7. Теоретичні підходи до забезпечення якості вищої освіти⁷⁵

Таблиця 2.2.

Рівні забезпечення якості вищої освіти⁷⁶

Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти	Зовнішнє забезпечення якості вищої освіти
На рівні закладів вищої освіти	На рівні Європейського Союзу
	На рівні Європейського простору вищої освіти
	На рівні держав – членів Європейського Союзу

⁷⁵ Batechko N. The System of the University Education Quality Management: the Experience of the European Union / N. Batechko // Освітнологічний дискурс. 2019. № 3–4. С. 342–357. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.3-4.342357>.

⁷⁶ Mospan N. Quality Assurance Organizational and Management Structure in the European Union / N. Mospan // Освітнологічний дискурс. 2018. № 1–2 (20–21). Р. 363–373. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.1162>.

Розбудова суспільства знань Європейського Союзу передбачає перетворення вищої освіти на складник соціально-економічного та культурного розвитку. Водночас вища освіта, реагуючи на фундаментальні зміни, набуває нових якостей: починає все більш враховувати індивідуальні потреби здобувачів освіти, посилює автономність та різноманітність, набуває нових місій в контексті інтернаціоналізації. Роль забезпечення якості стає вирішальною в підтримці систем і закладів вищої освіти в їх реагуванні на ці зміни, водночас гарантуючи, що кваліфікації, набуті студентами, та їх досвід здобуття вищої освіти залишаться на першому плані інституційних місій. Як відповідь на нові потреби у 2005 році міністрами, що опікуються вищою освітою, на пропозицію, підготовлену Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*) спільно з Європейським союзом студентів (*ESU*), Європейською асоціацією закладів вищої освіти (*EURASHE*) та Європейською асоціацією університетів (*EUA*) були прийняті «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (*ESG*)).

З 2005 року було досягнуто значного прогресу в забезпеченні якості, а також за іншими напрямками дій Болонського процесу, такими, як рамки кваліфікації, визнання кваліфікацій і сприяння використанню результатів навчання, які впливають на зміну парадигми у напрямі студентоцентрованого навчання і викладання. Враховуючи це, у 2012 році Комюніке міністрів закликала Групу Е4 (*ENQA, ESU, EUA, EURASHE*) спільно з Міжнародною освітою (*ED*), Конфедерацією європейського бізнесу «БІЗНЕСЄВРОПА» та Європейським реєстром забезпечення якості вищої освіти (*EQAR*) підготувати початкову пропозицію для оновлених Стандартів. У підготовці оновленого варіанту Стандартів взяли участь Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*), Європейський союз студентів (*ESU*), Асоціація університетів Європи (*EUA*), Європейська асоціація закладів вищої освіти (*EURASHE*) спільно з Міжнародною освітою (*ED*), Конфедерацією європейського бізнесу «БІЗНЕСЄВРОПА», Європейським реєстром забезпечення якості вищої освіти (*EQAR*).

Оновлена редакція «Стандартів та рекомендацій забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (*ESG*)», прийнята Єреванською конференцією міністрів, відповідальних за вищу освіту, в 2015 році, ґрунтується на таких чотирьох принципах забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти: забезпечення якості сприяє розвитку культури якості; заклади вищої освіти несуть первинну відповідальність за якість вищої освіти, що надається; забезпечення

якості корелює з різноманітністю систем вищої освіти, закладів вищої освіти, програм і студентів; забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства.

Ключова мета «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти» (ESG) – сприяти спільному розумінню забезпечення якості навчання і викладання, незважаючи на кордони та між усіма стейкхолдерами. Стандарти відіграють важливу роль у розвитку національних та інституційних систем забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти та в транскордонній співпраці. Опікування процесами забезпечення якості, особливо зовнішніми, дозволяє європейським системам вищої освіти демонструвати якість і підвищувати прозорість, таким чином допомагаючи побудові взаємодовіри та кращому визнанню кваліфікацій, програм й інших складових вищої освіти.

Рис. 2.8. Цілі «Стандартів і рекомендацій забезпечення якості в ЄПВО (ESG)»⁷⁷

⁷⁷ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єрвані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. С. 7.

Стандарти і рекомендації забезпечення якості встановлюють критерії на європейському рівні, за якими оцінюються агентства забезпечення якості та їх діяльність. Завдяки цьому агентства забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти дотримуються того самого набору принципів, а процеси та процедури моделюються таким чином, щоб відповідати цілям і вимогам умов, в яких ці агентства перебувають.

«Стандарти і рекомендації забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» – це набір стандартів і рекомендацій для внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості у вищій освіті. *ESG* не є стандартами якості чи приписами щодо того, як необхідно втілювати процеси забезпечення якості, але вони надають орієнтири, охоплюючи аспекти, які є вирішальними для успішного забезпечення якості та навчальних середовищ у вищій освіті. Стандарти та рекомендації забезпечення якості слід розглядати у ширшому контексті, що також включає рамки кваліфікацій, ECTS та додатки до дипломів (DS), які також сприяють побудові прозорості та взаємної довіри у вищій освіті у Європейському просторі вищої освіти. Вони застосовуються до всієї вищої освіти, що пропонується в Європейському просторі вищої освіти, незалежно від типу навчання чи місця викладання. Стандарти зосереджені на забезпеченні якості стосовно навчання й викладання у вищій освіті, включаючи навчальне середовище та відповідні зв'язки з дослідженнями та інноваціями. Крім того, в закладів є процедури і процеси, щоб забезпечувати й покращувати якість своєї діяльності, такої як дослідження та врядування. Таким чином, «Стандарти і рекомендації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (*ESG*)» застосовуються до всієї вищої освіти, включаючи транснаціональну та транскордонну освіту.

Стандарти забезпечення якості описують узгоджені і загально-прийняті процедури забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти та повинні враховуватися й дотримуватися відповідними особами та установами, залученими до надання будь-яких типів послуг у сфері вищої освіти.

Рекомендації пояснюють важливість тих чи інших стандартів й окреслюють можливі шляхи їх впровадження. Вони описують зразкові практики у відповідних сферах, пропонуючи їх на розгляд сторін, залучених у процеси забезпечення якості. Впровадження цих практик залежатиме від різних умов.

«Стандарти і рекомендації забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (*ESG*)» складаються з трьох частин: внутрішнього забезпечення якості в закладах вищої освіти; зовнішнього забезпечення

якості вищої освіти; забезпечення якості в діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості. Ці три частини взаємопов'язані за своєю сутністю і разом формують основу Європейської рамки забезпечення якості. Зовнішнє забезпечення якості у Частині 2 визнає стандарти внутрішнього забезпечення якості у Частині 1, таким чином гарантуючи, що внутрішня робота, виконувана закладами, безпосередньо відповідає будь-якому зовнішньому забезпеченню якості, яке вони проходять. Так само Частина 3 відноситься до Частини 2. Тобто ці три частини взаємодоповнюються в закладах вищої освіти та агентствах, а також передбачають розуміння того, що інші стейкхолдери також роблять внесок до цієї структури. Отже, ці три частини слід розглядати як єдине ціле.

Проскануйте QR-code і ознайомтесь з документом «Стандарти і рекомендації забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (ESG)»

Частина 1. Стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості

Відповідно до принципів забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти університети несуть первинну відповідальність за якість вищої освіти, що надається. Отже, кожен заклад вищої освіти формує власну систему забезпечення якості на інституційному рівні та розробляє внутрішні стандарти, спираючись на «Стандарти і рекомендації» і враховуючи потреби й очікування студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства. «Запровадження внутрішньої системи забезпечення якості спирається на унікальну внутрішню культуру закладу вищої освіти, його місію, традиції, відповідну політику якості, взаємоповагу й довіру між усіма членами університетської спільноти»⁷⁸. Кінцевою метою діяльності із забезпечення якості є формування культури якості вищої освіти як глобальної цінності й умови стратегічного розвитку конкурентоспроможного суспільства.

---

⁷⁸ Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2019 рік. за заг. ред. проф. Сергія Квіта. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2020. – 244 с. С. 76. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2020.pdf>.

У 20 європейських національних системах освіти усі заклади вищої освіти повинні мати політику забезпечення якості і обов'язково оприлюднювати її. У ще 13 системах, хоча є зобов'язання щодо розроблення відповідної політики, її публікація залежить від рішення самих закладів освіти. У 15 системах законодавчих зобов'язань щодо політики забезпечення якості вищої освіти немає.

European Commission/EACEA/Eurydice, 2018. The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Частина 1. Стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості

- 1.1 Політика забезпечення якості
- 1.2 Розробка і затвердження програм
- 1.3 Студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання
- 1.4 Зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікація студентів
- 1.5 Викладацький склад
- 1.6 Навчальні ресурси і підтримка студентів
- 1.7 Управління інформацією
- 1.8 Публічна інформація
- 1.9 Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм
- 1.10 Циклічне зовнішнє забезпечення якості

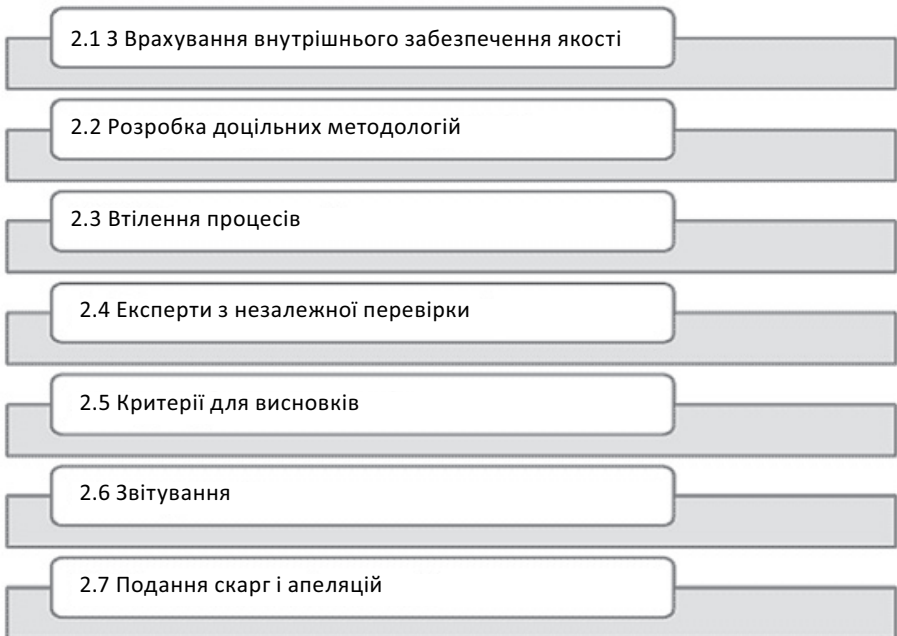
*Рис. 2.9. Стандарти та рекомендації
щодо внутрішнього забезпечення якості вищої освіти*⁷⁹

⁷⁹ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єрвані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. 9–17.

Частина 2. Стандарти і рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості

Зовнішнє незалежне забезпечення якості ґрунтується на принципі відповідальності закладу вищої освіти за якість освіти, тому визнає і враховує внутрішні стандарти університету, розроблені на інституційному рівні. Для ефективної, професійної, об'єктивної, послідовної, прозорої оцінки якості освіти зовнішня експертиза повинна мати чітко визначені, прозорі, заздалегідь затверджені, послідовно запроваджувані процеси, процедури, інструменти, критерії, індикатори. Важливо відзначити, що мета зовнішньої експертизи не покарання закладу вищої освіти за недоліки в організації системи забезпечення якості вищої освіти, а надання їм допомоги, вироблення рекомендацій і формулювання пропозицій щодо її вдосконалення.

Частина 2. Стандарти і рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості

Рис. 2.10. Стандарти і рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості вищої освіти⁸⁰

⁸⁰ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єрвані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. С. 17–21.

Частина 3. Стандарти і рекомендації щодо агентств забезпечення якості

Агентства із забезпечення якості вищої освіти – незалежні інституції, що мають офіційний юридичний статус та є офіційно визнаними компетентними органами влади. Проте їхнє офіційне визнання не вступає в протиріччя з автономністю та незалежністю як від будь-якої політичної чи економічної влади, так і від закладів вищої освіти. Агентства із забезпечення якості вищої освіти незалежні в процедурах, методах, механізмах оцінювання, перегляду, аудиту, оцінки, акредитації освітньої програми чи закладу вищої освіти, а також у своїх висновках щодо забезпечення якості освіти. Однак, щоб агентства завоювали довіру і визнання в суспільстві, а результати їхньої діяльності були прийняті в системі вищої освіти, державою, стейкхолдерами та громадськістю, агентства повинні демонструвати високий рівень компетентності, професіоналізму, добросовісності, прозорості й відкритості, а також періодично проходити зовнішню перевірку.

У 28 європейських національних системах агентство із забезпечення якості освіти надає дозвіл на функціонування освітньої програми чи закладу вищої освіти (акредитація). У ще 13 системах модель діяльності агентств орієнтована на вдосконалення, тобто процедури забезпечення якості приводять до програми чи поради щодо вдосконалення програми чи закладу.

European Commission/EACEA/Eurydice, 2018. The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Отже, як наголошено в «Стандартах і рекомендаціях забезпечення якості у ЄПВО (ESG)», в основі всієї діяльності щодо забезпечення якості лежать дві споріднені цілі: підзвітність і покращення. Узяті разом, вони створюють довіру до діяльності закладу вищої освіти. Успішно запроваджена система забезпечення якості надаватиме інформацію закладу вищої освіти та громадськості щодо належної якості діяльності закладу вищої освіти (підзвітність) та надаватиме поради і рекомендації щодо того, як можна покращити роботу закладу (покращення). Таким чином, забезпечення якості та покращення якості є взаємопов'язаними. Вони сприяють розвитку культури якості, яку сприйматимуть усі: від студентів і академічних працівників до керівництва й адміністрації закладу.

Частина 3. Стандарти і рекомендації щодо агентств забезпечення якості

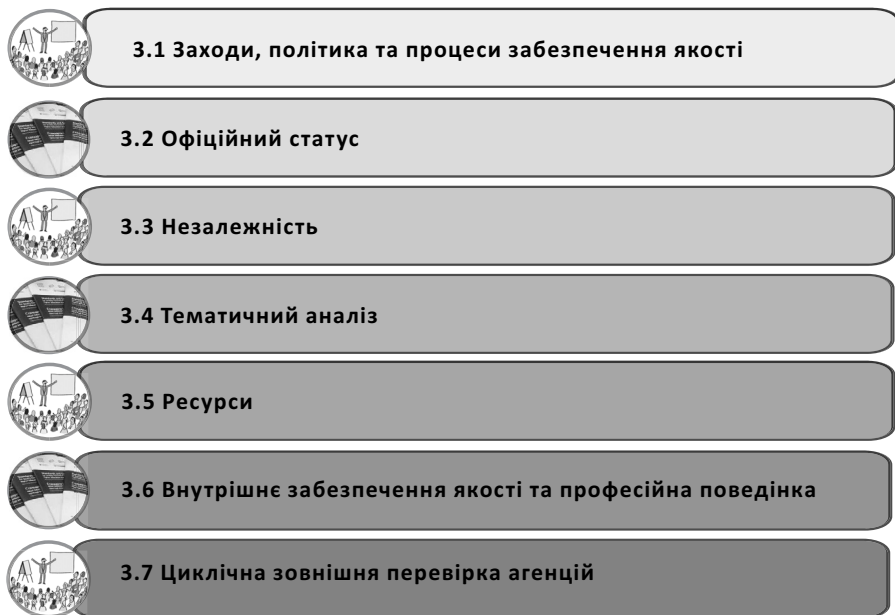

Рис. 2.11. Стандарти і рекомендації щодо агентств
забезпечення якості⁸¹

2.4. Експертний супровід забезпечення якості вищої освіти

Експертиза (від лат. *expertus* – досвідчений, із франц. *expertise* – доказ) – це дослідження об'єкта, питання або ситуації компетентними фахівцями з наданням мотивованого висновку.

Терміни «експерт» та «експертиза» з'явилися у другій половині XIX століття. Експертами або обізнаними людьми в цей час називають осіб, які мали відповідні знання та яких запрошували до суду або в іншу установу для надання своїх думок.

Сьогодні *експертиза* – це дослідження будь-якого об'єкта, ситуації, питання, яке потребує спеціальних знань з наданням мотивованого висновку; це особливий спосіб вивчення дійсності, який дозволяє побачити та зрозуміти те, що не можна просто виміряти або вирахувати, який здійснюється компетентними та незалежними фахівцями (експертами) і в якому саме суб'єктивній думці та відповідному рішенню надається вирішального значення.

⁸¹ Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єрвані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. С. 21–25.

Експертна діяльність являє собою особливий вид експертно-аналітичної діяльності, що потребує спеціальних знань щодо об'єкту та предмету експертизи й професійних вмій (проекувати, аналізувати, оцінювати, контролювати, керувати тощо), результатом якої є надання мотивованого висновку.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» основними принципами наукової та науково-технічної експертизи є:

а) компетентність і об'єктивність осіб, установ й організацій, що проводять експертизу;

б) врахування світового рівня науково-технічного прогресу, норм і правил технічної й екологічної безпеки, вимог стандартів, міжнародних угод;

в) експертиза громадської думки з питання щодо предмету експертизи, її об'єктивна оцінка;

г) відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій експертизи⁸².

Експертиза використовується в різних сферах життєдіяльності сучасного суспільства. Сучасні дослідники виокремлюють судову, наукову та науково-технічну експертизи, експертизу документів, державну, екологічну експертизи, експертизу у сфері інтелектуальної власності. Останнім часом усе більшої актуальності набуває й експертиза в галузі освіти.

Актуальність запровадження експертизи в галузі освіти пояснюється тим, що експертиза передбачає дослідження, оцінку, прогнозування розвитку педагогічних явищ, об'єктів, процесів, узгодження пріоритетів діяльності закладів освіти в межах державно-громадських вимог та інтересів споживачів освітніх послуг, а також дає можливість компетентно й системно підходити до розв'язання складних багатофакторних проблем.

Експертиза в галузі освіти є технологією оцінювання результатів освітньої діяльності, за допомогою якої досвідчені спеціалісти галузі роблять висновки про її якість.

Серед багатьох напрямів наукової експертизи у сфері освіти можна виділити наступні⁸³:

1) експертиза освітніх проектів, що здійснюються під егідою ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій;

⁸² Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу». 1995, Редакція від 05.12.2012. Ст. 3. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.

⁸³ Тригуб І. І. Експертиза як складова професійної діяльності в галузі освіти: теоретичний аспект. Освітологічний дискурс. 2014. № 1 (5). С. 220–221.

- 2) експертиза регіональних (європейських, азійських тощо) та національних освітніх проєктів;
- 3) експертиза тенденцій розвитку або змін змісту освіти;
- 4) експертиза освітніх реформ на різних рівнях освітніх систем;
- 5) експертиза окремих програм, направлених на вирішення конкретних освітніх проблем;
- 6) експертиза навчальних закладів і центрів;
- 7) експертиза підручників, посібників, методичних матеріалів тощо;
- 8) експертиза систем оцінювання знання;
- 9) експертиза психічного та фізичного здоров'я учнів;
- 10) експертиза підготовки кадрів (у тому числі експертів) для освітньої сфери;
- 11) експертиза освітніх ресурсів, інтернет-ресурсів і підручників.

Ключовими принципами експертної діяльності в галузі освіти є:

- систематичність досліджень;
- високий рівень компетентності не тільки професійної, а й соціокультурної, оскільки в ході експертизи експертам доводиться спілкуватися з людьми різних соціальних прошарків;
- відвертість та чесність у спілкуванні із зацікавленими в експертизі та в проведенні дослідження особами;
- повага до права респондентів на недоторканість приватного життя, їхнього почуття власної гідності, а також релігійних, культурних, етнічних та інших переконань.

Експертиза в галузі освіти передбачає оцінювання результатів діяльності працівника сфери освіти, керівника, навчального закладу в цілому та має свій зміст, методи, засоби, форми. Експертиза як процедура містить власне методологічне, функціональне та технологічне забезпечення, алгоритм дій суб'єктів експертизи, що здійснюють оцінювання на кваліметричному або іншому підґрунті з орієнтацією на певну форму проведення. Експертиза як спосіб оцінювання, наприклад професійного й особистісного зростання працівників освіти експертами-спеціалістами, передбачає співвідношення власної оцінки, рефлексії професійного рівня суб'єкта оцінювання стосовно результатів зовнішньої експертизи, що сприяє підвищенню якості педагогічної й управлінської діяльності. Експертиза як метод оцінювання, в якому суб'єктивні оцінки й уявлення експерта мають вирішальне значення. Функцію експертизи як методу оцінювання розширено, вона вміщує

констатацію (діагноз) рівня функціонування та розвитку педагогічної системи. Експертиза як метод дослідження дозволяє здійснити перевірку й оцінку, спрогнозувати, змоделювати ситуацію або процес. Експертиза як результат передбачає оцінювання та винесення суджень, наданих у вигляді висновків експертів із розширеною відповіддю на основні питання, які розв'язували під час проведення експертизи. Експертизу як механізм управління здійснюють шляхом оформлення уявлення про минулу, теперішню та майбутню освітню діяльність, її відмінності та значущість⁸⁴.

Експертиза в освіті розглядається нами як системний аналіз проблеми, процесу чи явища в сфері освіти чи в одній із її підсистем з метою визначення стимулюючих або гальмуючих розвиток чинників з їх наступним закріпленням або усуненням⁸⁵.

Експертиза освітньої діяльності дозволяє встановити взаємозв'язок між вичленовуванням відкритої спільної дії працівника сфери освіти і студента як одиниці змісту освіти зі зміною позиції викладача як учасника й організатора спільної діяльності та особистісної мотивації його професійної діяльності; зробити припущення про відкритість спільної дії як системної характеристики зміни освітньої практики, пов'язаної зі зміною якості освіти, педагогічної діяльності та управління; проявити багатофункціональність самої експертизи, яка є способом дослідження освітніх інновацій, встановлення залежностей в їх організації, а також особливостей розгортання інновацій в реальній освітній практиці.

Дотичними та спорідненими до експертної діяльності в галузі освіти є моніторинг, діагностика, інспектування, оцінка, аудит, контроль, консультування тощо.

Моніторинг якості вищої освіти – цілеспрямоване, постійне, систематичне, послідовне спостереження за якістю освіти з метою виявлення її відповідності нормам, прогнозам, бажаному результату; відображає динаміку змін і дозволяє виокремити перспективи розвитку різних аспектів і процесів у системі якості вищої освіти, а також установити причини відхилень від встановлених еталонів.

Найхарактернішою рисою моніторингу є синхронність процесів спостереження та вимірювання, систематичне збирання фактів протягом

---

⁸⁴ Сисоева С., Огнев'юк В. Підготовка експертів у галузі освіти в Україні. Освітологія. 2015. Випуск IV. С. 54–60. DOI: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2015.4.5460>.

⁸⁵ Сисоева С., Огнев'юк В. Підготовка експертів у галузі освіти в Україні. Освітологія. 2015. Випуск IV. С. 54–60. DOI: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2015.4.5460>.

певного проміжку часу. Результати моніторингових досліджень можуть бути підґрунтям для експертних висновків.

Педагогічна діагностика являє собою аналіз навчального процесу та визначення результатів навчання; отримання інформації про стан і розвиток процесу навчання, виявлення умов, досягнень і недоліків цього процесу, визначення шляхів підвищення його ефективності та вдосконалення підготовки фахівців відповідно до поставленої мети; вивчення внутрішнього світу дитини, взаємин у колективах, тенденцій розвитку кожної особистості; процес отримання інформації про стан об'єкта, виявлення типу патології (діагноз); засіб здійснення цього процесу (сукупність методів і засобів діяльності з оцінювання стану об'єкта); спеціальний напрям діяльності (тобто наукова дисципліна); постановку та розв'язання специфічних цілей і завдань (одержання інформації, обробка й інтерпретація результатів, зберігання діагностичної інформації тощо) та органічне включення в систему реалізації цілей навчально-виховного процесу (отримання знань, формування виконавських умінь, професійно значущих якостей, компетентностей тощо)⁸⁶.

Педагогічна діагностика – це особлива галузь педагогічних знань і специфічна практична діяльність учителя, яка спрямована на вивчення ходу й результатів педагогічного процесу з метою його вдосконалення.

Аудит – це форма експертування, яка є процесом дослідження діяльності закладу освіти. Аудит дозволяє виявити суперечність між тим, що відбувається на практиці педагогічної діяльності, і тим, як це усвідомлюють працівники освіти. Аудит здійснюють компетентні особи, які оцінюють якість або результати діяльності дирекції, виявляють сильні та слабкі аспекти діяльності навчального закладу за кожним із таких показників: відповідальність керівництва, стратегія розвитку (місія, мета та завдання) та програма реалізації, компетентність педагогічного колективу, наявність умов для досягнення заявлених цілей, навчальні досягнення учнів, психологічний клімат, соціалізація учнів.

Освітній аудит – систематична й аргументована діяльність з виміру якості умов, процесів перетворення (розвитку) умов та результатів спільної освітньої діяльності суб'єктів системи освіти з метою оцінки міри їх відповідності атестаційним, акредитаційним вимогам та вимогам освітніх стандартів і (або) змісту освітніх програм. Це різновид експертизи, що здійснюється в рамках бюджетної або підприємницької діяльності групою експертів (аудиторів), що є аналітичним дослідженням причин виникнення актуальних проблем, які знижують якість освіти. За його результатом замовник отримує мотивований висновок (експертний

---

⁸⁶ Тригуб І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти в країнах Східної Європи. Дис...канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 341 с. С. 43.

висновок), який використовується при ухваленні рішень, направлених на вирішення виявлених проблем шляхом корекції умов.

Об'єктами освітнього аудиту в закладі вищої освіти можуть бути: зміст освіти, освітні програми, технології навчання, управління освітнім процесом, використання наукових основ у системі управління персоналом, наукова діяльність закладу вищої освіти, ефективність освітньої діяльності відокремлених підрозділів закладів вищої освіти тощо.

Метою освітнього аудиту є вироблення практичних рекомендацій педагогам і керівникам освітньої організації щодо вирішення виявлених проблем, які стримують підвищення якості спільної освітньої діяльності суб'єктів системи освіти або досягнення стабільно високих показників якості освіти. Завданнями освітнього аудиту є: визначення міри відповідності ресурсів, динаміки процесів їх перетворення та кінцевих результатів спільної діяльності суб'єктів освітньої організації ліцензійним й акредитаційним вимогам, вимогам освітніх програм на основі єдиної системи критеріїв, показників і методик їх виміру, системи оцінки якості освіти; виявлення за допомогою проблемно орієнтованого аналізу суперечностей, проблем і причин неузгодження поточного стану та запланованих результатів якості спільної освітньої діяльності суб'єктів системи освіти; вироблення рекомендацій щодо оперативної корекції умов і процесів освітньої діяльності з метою здобуття вищих результатів, які відповідатимуть цільовим орієнтирам освітньої організації впродовж навчального року і на кожному етапі реалізації освітньої програми⁸⁷.

Інспектування забезпечує функціонування закладів освіти згідно з державними нормативними вимогами, отже, передбачає оцінювання працівників сфери освіти, закладів освіти з точки зору зовнішнього зразка на підставі загальноприйнятих норм, а контроль спрямований на одержання інформації про стан об'єкту, що використовують для попередження негативних результатів. Його ефективність залежить від систематичності та своєчасності.

Контроль якості – процес оцінювання якості, який сфокусований на вимірюванні якості закладу вищої освіти в цілому або освітньої програми зокрема. Включає певний набір методів, процедур, інструментів, що розроблені та використовуються для визначення відповідності реальної якості встановленим стандартам⁸⁸.

⁸⁷ Тригуб І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти в країнах Східної Європи. Дис...канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 341 с. С. 45.

⁸⁸ Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с. С. 30.

Здійснення управлінського *консалтування* будь-якого масштабу позначається терміном «*консалтинг*», який розуміють як вид інтелектуальної діяльності, основне завдання якого полягає в аналізі, обґрунтуванні перспектив розвитку та використанні науково-технічних й організаційно-економічних інновацій з урахуванням проблем клієнта.

Основні *функції консалтингу в освіті*:

- консультативна – допомога у розв’язанні конкретних управлінських проблем, розроблення пропозицій щодо вирішення поставлених завдань, моніторинг ефективності впровадження пропозицій;
- наукова – поширення сучасних наукових досягнень та перспективного досвіду у сфері управління;
- дослідницька – виявлення факторів, тенденцій і закономірностей, що суттєво впливають на результати роботи керівників закладів освіти;
- посередницька – підбір ділових партнерів, виявлення перспективних об’єктів співробітництва для прямого інвестування в інноваційну діяльність закладу;
- навчальна – підвищення управлінської кваліфікації керівників закладів освіти, розвиток нових навичок управління в межах конкретного консультативного проекту.

Основна мета консалтингу полягає в поліпшенні якості керівництва, підвищенні ефективності діяльності організації та збільшенні індивідуальної продуктивності праці працівників через надання консалтингових послуг. Загалом, консалтингова послуга визначається як інтелектуальний продукт, що залишається у володінні клієнта після завершення консультування⁸⁹.

Отже, *експертиза в галузі освіти* – це процес дослідження та оцінювання окремих компонентів або всієї системи освіти, а також аналіз отриманої інформації з метою винесення обґрунтованого висновку про її стан і можливості, на основі якого здійснюються консультативна допомога всім учасникам освітнього процесу, прийняття компетентних рішень у галузі управління освітніми закладами та прогнозування розвитку освіти. Експертиза в галузі освіти – це комплексний вид діяльності, що поєднує освітній аудит та освітній консалтинг.

Для реалізації експертизи необхідна участь експерта, тобто фахівця, який є компетентним у питаннях, які підлягають експертизі.

---

⁸⁹ Тригуб І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти в країнах Східної Європи. Дис....канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 341 с. С. 48.

Рис. 2.12. Комплекс поняття «експертиза»⁹⁰

Експертом називають фахівця, який має практичний досвід і володіє об'єктивними та повними відомостями про особливості та властивості зовнішнього об'єкта й дає рекомендації відносно кращих варіантів управлінських рішень, які стосуються цього об'єкта; має права та обов'язки й несе відповідальність за своє експертне рішення певними нормативними документами; залучений до процесу прийняття рішень, виконуючи спеціальну рольову функцію та поставлений перед завданням їхнього наукового обґрунтування; висловлює думки стосовно питання в галузі своїх спеціальних знань та практичного досвіду, поставленого перед ним певною особою, незалежно від зовнішнього впливу та власної вигоди.

Експерт в галузі освіти – незалежний висококваліфікований фахівець, який володіє широкою системою знань у сфері освіти та практичним досвідом з надання компетентної оцінки стану досліджуваного об'єкту, прогнозування його перспектив та підтримки розвитку.

Завдання, які розв'язуються експертом, можна класифікувати:

- діагностика – визначення причин недоліків у роботі педагогічної системи та вироблення рекомендацій щодо їх усунення;
- класифікація – побудова ієрархії концепцій або об'єктів, визначення місця заданого об'єкта або концепції в цій ієрархії;
- прогнозування – передбачення поведінки педагогічної або будь-якої іншої системи на основі даних про її поточний стан;
- планування – побудова плану (програми) дій щодо вирішення будь-якого завдання;
- управління – контроль за станом складної системи прийняття оперативних рішень щодо її зміни.

⁹⁰ Тригуб І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти в країнах Східної Європи. Дис....канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 341 с. С. 53.

Для здійснення експертизи в галузі освіти експерт повинен мати певні характеристики: знання, компетентності, особистісні якості, які можна об'єднати в п'ять груп.

До *першої* відносяться особисті якості, а саме критичність та евристичність; готовність до роботи в нових для себе ситуаціях; толерантність; здатність до децентрації; бачення ситуації з різних точок зору; спостережливість та сприйнятливність; інтуїція; тактовність, незалежність, принциповість; здатність не піддаватися тиску інших людей.

До *другої групи* відноситься комунікативна компетентність, яка містить здатність налагоджувати контакт, адекватно висловлювати власну позицію, комунікативну гнучкість та конструктивність, готовність розв'язувати міжособистісні проблеми.

Третя група розглядається як методологічна та методична грамотність, до якої відносяться: знання методології експертування, здатність підбирати, модифікувати та розвивати методи досліджень з урахуванням конкретних завдань та умов експертизи, здатність проводити експертне дослідження.

Четверту групу виокремлено професійну підготовку, яка передбачає наявність у експерта відповідної фахової освіти, знання актуальної педагогічної реальності, основних сучасних підходів, тенденцій та інновацій у галузі освіти, психологічної грамотності, знання основних підходів до експертизи в освіті та практики їх використання, знання правових основ та законів, які стосуються проведення експертизи в освіті.

І нарешті, «ідеальний» експерт повинен мати практичний досвід, а саме досвід роботи в галузі освіти, досвід проведення реальних психолого-педагогічних досліджень, використання гуманітарних методів, досвід участі в експертизах в гуманітарній сфері⁹¹.

Вірогідність об'єктивної оцінки безпосередньо залежить від експертного знання, яке зумовлене компетенціями особи, залученої до експертизи. При цьому компетентність експерта повинна розповсюджуватися як на об'єкт оцінки якості (професійна компетентність), так і на методологію оцінки (кваліметрична компетентність).

Професійна компетентність експерта як фахівця певної галузі, полягає у володінні теорією дослідження проблеми (об'єкта), яка підлягає експертизі. Вона стосується предметної професійної діяльності експерта, тобто навчання, виховання, технології, дидактики, управління тощо.

⁹¹ Пономаренко Н. Г. Підготовка експертів з освіти в німецькомовних країнах Європейського Союзу. Дис....канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 327 с. С. 49.

Кваліметрична компетентність забезпечує чітке розуміння фахівцем експертних методів оцінки, вміння використовувати різні типи оцінювальних шкал, розрізняючи при цьому достатньо велику кількість їхніх градацій. Кваліметрична компетентність передбачає професійне знання фахівцем принципів організації та проведення експертиз, методів отримання, аналізу та обробки експертної інформації, аналізу результатів експертизи.

Експерт повинен вміти не лише здійснювати аналіз реальної педагогічної діяльності, що реалізується в умовах конкретної освітньої установи, але й аналізувати діяльність щодо управління всіма освітніми процесами в цій установі, в тому числі технології проектування та планування змін. Крім того, експерт повинен бути в курсі сучасних тенденцій розвитку освіти. Таким чином, він повинен володіти всіма основними поняттями, які дозволяють описувати та пояснювати механізми існування освіти як системи, тобто процесуально, структурно та функціонально, а також здійснювати рефлексію своєї експертної діяльності та її наслідків для інноваційного процесу в даній освітній установі.

Кодекс етики Польського Комітету з акредитації визначає правила поведінки для всіх співробітників Польського Комітету з акредитації у стосунках один з одним, а також з усіма зацікавленими сторонами. Кожен працівник зобов'язаний дотримуватися положень Кодексу етики:

- I. Верховенство закону.*
- II. Компетентність і надійність.*
- III. Самовідданість і неупередженість.*
- IV. Конфіденційність.*
- V. Співробітництво.*

Kodeks Etyki. Polskie Centrum Akredytacji.

URL: <https://www.pca.gov.pl/o-pca/informacje-o-pca/polityka-antykorupcyjna/>.

Велику роль в діяльності експерта в галузі освіти відіграє етична поведінка членів та експертів акредитаційної комісії, яку регулює Етичний кодекс. Так, у Польщі офіційний Кодекс етики (2009 р.) передбачає підписання членами та експертами організації зобов'язання сумлінно виконувати обов'язки члена (експерта) Польського Комітету з акредитації, керуючись у своїй професійній діяльності принципами гідності, честі та чесності, турботи про добре ім'я Польської акредитаційної комісії та дотримуватися правил Кодексу професійної етики. У своїй професійній діяльності експерти повинні виконувати свої обов'язки, дотримуючись правил поваги прав і гідності осіб, з якими

вони працюють, стандартів і звичаїв Польщі та інших європейських країн, а також принципів тактовної поведінки. Експерти мають також дотримуватися таких принципів: верховенства закону та справедливості; неупередженості та незалежності; відкритості до діалогу та роздумів; прозорості та підзвітності. Експерти зобов'язані ретельно готуватися до кожної справи, ґрунтовно ознайомлюватися з необхідними документами та матеріалами справи. Експерти не мають права приймати коштів від університетів, які вони акредитують або інші матеріальні винагороди за виконання своїх функцій. Також не мають права брати на себе роль консультанта або експерта у питаннях Польської акредитаційної комісії без згоди компетентних органів та не можуть поширювати інформацію, в тому числі зміст документів, про діяльність експертів⁹².

Подібні етичні кодекси експертів у галузі освіти існують в Угорщині, Румунії, Естонії та інших країнах.

Для здійснення освітньої експертизи на високому професійному рівні експерт повинен пройти підготовку. Експерти з освіти відносяться до категорії висококваліфікованих фахівців, процес підготовки яких є достатньо складним.

Професійна підготовка експертів у галузі освіти спрямована на набуття груп компетенцій: *когнітивних, методичних, організаційних та предметних, соціальних та особистісних компетенцій, а також компетенцій стосовно практики проведення експертизи.*

Рис. 2.13. Компетентність експерта в галузі освіти⁹³

⁹² Тригуб І. І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти у слов'янських східно-європейських країнах / І. І. Тригуб // Педагогічний процес: теорія і практика. 2016. № 4. 341 с. С. 73.

⁹³ Пономаренко Н. Г. Підготовка експертів з освіти в німецькомовних країнах Європейського Союзу. Дис...канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 327 с. С. 58.

Когнітивний компонент експертної компетентності утворюють знання щодо особливостей, переваг та недоліків різних підходів до експертизи, закономірностей, правил і способів її організації та здійснення, технологій експертизи, консультування, діагностування, моніторингу проблем розвитку установ освіти, проектної діяльності.

Методичні компетенції – це знання основних характеристик емпіричного соціологічного дослідження, володіння сучасними методами діагностики, аналізу та розв'язання проблем у галузі розвитку системи освіти, а також методами прийняття рішень та їх реалізації на практиці; вміння систематизувати й узагальнювати інформацію, готувати пропозиції щодо вдосконалення управління розвитком системи освіти; здатність висувати інноваційні ідеї та нестандартні підходи до їхньої реалізації, а також здатність до кооперації в рамках міждисциплінарних проектів та роботи в суміжних сферах. Для експерта в галузі освіти необхідні вміння збирати інформацію щодо об'єкта експертної діяльності, здійснювати її аналіз та синтез, а також оцінювати ефективність можливих рішень та альтернатив, проектів, результатів діяльності різних об'єктів. При здійсненні дослідницької діяльності експерт повинен мати здібності щодо критичного аналізу проблемної ситуації, розроблення рекомендацій і прийняття оптимальних рішень, адекватних конкретній проблемній ситуації. Експерт повинен бути здатним до цілепокладання, тактичного (ситуативного) та стратегічного проектування процесів розвитку освіти; володіти методологією й методиками розробки проектів, програм спільної діяльності та планів діяльності.

Організаційні та предметні компетенції передбачають знання актуальних питань розвитку освіти як на національному, так й на міжнародному рівнях, державної політики в галузі освіти, зміст та цільову спрямованість інноваційних проектів, що реалізуються в сфері своєї професійної діяльності (в дошкільній, загальній середній, професійній або вищій освіті, економіці освіти тощо), знання критеріїв якості освітнього процесу та освітньої установи, а також знання правових основ та законів, які стосуються управління в галузі освіти.

До *соціальних та особистісних компетенцій* відносяться здатність налагоджувати контакт з людьми, здатність слухати та чути, здатність працювати в команді, критичність, емпатію, здатність вирішувати проблеми та конфлікти, саморефлексію, а також дотримання етичних принципів. До цієї групи відносяться також володіння технологіями управління людськими ресурсами; вміння знаходити і приймати організаційні управлінські рішення; здатність керувати в кризових ситуаціях; вміння й готовність формувати команду для вирішення

поставлених завдань; вміння розробляти системи стратегічного, поточного та оперативного контролю; володіння принципами і сучасними методами управління операціями в різних сферах діяльності.

Крім того, компетенції, набуті в процесі підготовки, повинні бути реалізовані під час практичного досвіду проведення експертизи на всіх етапах, зокрема, плануванні, проведенні, презентації результатів, а також контролю отриманих результатів. Отже, експерт повинен не тільки знати, як здійснюється експертиза, а й обов'язково мати довід ефективної експертної діяльності в різних ситуаціях, тобто володіти компетенціями щодо практики проведення експертизи.

Існує дві моделі підготовки експертів в галузі освіти. Сутність першої моделі полягає у отриманні додаткової професійної освіти в університеті на рівні магістратури або за освітньою програмою з отриманням сертифікату про підвищення кваліфікації.

Так, у межах освітньої магістерської освітньої програми «Емпіричні дослідження в галузі освіти» Університету м. Кассель (Німеччина) вивчаються педагогічні теорії та процеси реформування освіти, системи управління освітою, процеси реформування сучасної освіти, теорія, соціологія та історія науки; результати та методи дослідження якості освітнього процесу та школи, дидактичні моделі та детермінанти успішності школи, соціальні, емоційні аспекти викладання та навчання, методи та методологія емпіричних досліджень в галузі освіти (оформлення досліджень, методи опитування, структура анкет, метод інтерв'ю, форми спостереження, аналіз відеозаписів, комбінація якісних та кількісних методів, аналіз змісту, який базується на теорії, етнографії, дослідженні окремих ситуацій, методи інтерпретації результатів дослідження, а також статистики)⁹⁴.

В Україні існує досвід підготовки експертів в галузі освіти в Київському університеті імені Бориса Грінченка. У рамках магістерських освітніх програм за спеціальностями «Управління навчальним закладом» та «Державне управління» запроваджена додаткова спеціалізація «Експертиза у галузі освіти» та розроблена міждисциплінарна програма «Експертна діяльність у забезпеченні якості освіти», яка спрямована на формування інструментальної компетентності експерта, що забезпечує здатність до освітнього аудиту та консалтингу, комплексної гуманітарної експертизи, прогнозування розвитку освіти у всіх її ланках та на всіх рівнях. Програма підготовки експертів у галузі освіти складається з 9 макромодулів: «Сутність і зміст експертної діяльності у галузі освіти», «Нормативно-правові засади експертної діяльності у галузі освіти»,

⁹⁴ Пономаренко Н. Г. Підготовка експертів з освіти в німецькомовних країнах Європейського Союзу. Дис....канд.пед.наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 327 с. С. 171.

«Якість освіти та експертний супровід її забезпечення», «Освітній моніторинг», «Зовнішній і внутрішній моніторинг якості освіти», «Освітометрія (освітні вимірювання)», «Експертиза інновацій для забезпечення якості освіти», «Компаративістика: якість функціонування освітніх систем. Параметри експертизи»⁹⁵.

Друга модель передбачає підготовку експертів з числа досвідчених педагогів шляхом системи семінарів, майстер-класів, конференцій, які проводяться з певною періодичністю (2–3 рази на рік) на базі установ, які супроводжують процес розвитку освіти, наприклад, інститутів забезпечення якості та дослідження освіти, агенцій із забезпечення якості: наприклад, у Європі – Європейською асоціацією із забезпечення якості у вищій освіті (ENQA – наднаціональний інститут, що забезпечує якість освіти та її експертний супровід, обмін успішним досвідом та інтеграцію національних систем управління якістю), Інститутом забезпечення якості Великобританії (очне та дистанційне навчання фахівців з оцінки якості / менеджерів з якості за темами: «Якісне управління», «Управління процесами», «Майбутня роль менеджера з якості» тощо), Агентством із забезпечення якості університетської системи у Кастилії-Леон в Іспанії (програми з оцінки якості університетів у регіоні та вдосконалення процесів), Педагогічним державним інститутом Рейнланд-Пфальц у Німеччині (готує консультантів з освіти в інтересах сталого розвитку освіти); у США – Американським товариством з контролю якості (готує фахівців контролю якості та управління освітою) та ін.⁹⁶

В Україні прикладом підготовки експертів з акредитації освітніх програм є діяльність Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти⁹⁷. Процедура відбору та підготовки експертів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для проведення акредитацій освітніх програм проводиться за такими етапами⁹⁸:

- 1) оприлюднення оголошення про початок відбору на офіційному вебсайті Національного агентства;
- 2) прийняття заяв і супровідних документів від кандидатів;

⁹⁵ Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти: навч.-метод. посіб. / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, О. Б. Жильцов, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб, М. М. Галицька, Н. П. Мазур, Н. А. Побірченко, В. О. Рябенко, М. Зельман, О. О. Коцур. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2015. 464 с.

⁹⁶ Тригуб І. Професійна підготовка експертів у галузі освіти в країнах Східної Європи. Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ: КУБГ, 2017. 341 с. С. 95.

⁹⁷ Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8/>.

⁹⁸ ПОРЯДОК відбору та ведення реєстру експертів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти для проведення акредитацій освітніх програм. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/12/%d0%9f%d0%be%d1%80%d1%8f%d0%b4%d0%be%d0%ba-%d0%b2%d1%96%d0%b4%d0%b1%d0%be%d1%80%d1%83-%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%bf%d0%b5%d1%80%d1%82%d1%96%d0%b2.pdf>.

3) вивчення поданих документів, за потреби – телефонне інтерв'ювання кандидатів співробітниками секретаріату Національного агентства;

4) формування й оприлюднення переліку попередньо відібраних кандидатів;

5) проведення навчання для попередньо відібраних кандидатів щодо процедури та критеріїв акредитації освітніх програм, а також застосування Стандартів і рекомендацій із забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти (*ESG 2015*);

6) проведення тестування попередньо відібраних кандидатів;

7) прийняття Національним агентством рішення про включення відібраних кандидатів до Реєстру експертів.

Після навчання та підсумкового тестування сертифіковані експерти отримують право:

- проводити експертний аналіз акредитаційної документації;
- організовувати та здійснювати виїзні експертизи у закладах вищої освіти;
- проводити зустрічі, опитування, анкетування, інтерв'ю в межах виїзної експертизи;
- оцінювати звіти про самооцінювання освітніх програм, діяльність ЗВО за відповідними програмами та надавати рекомендації щодо їх вдосконалення;
- укладати звіт про результати акредитаційної експертизи;
- долучатися до засідань галузевих експертних рад та Національного агентства.

Проскануйте QR-code і вивчіть нормативні документи щодо акредитації освітніх програм на офіційному вебсайті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

Отже, експертиза якості вищої освіти як комплексний аналіз, що здійснюється з метою прогнозування подальшого розвитку чи корекції та поєднує освітній аудит й освітній консалтинг, потребує професійно підготовлених фахівців, які володіють знаннями основних сучасних підходів, тенденцій та інновацій в галузі освіти, а також правових основ та законів; сучасними методами діагностики, аналізу і розв'язання проблем у галузі розвитку системи вищої освіти, а також особистими якостями – здатністю налагоджувати контакт з людьми, працювати в команді, саморефлексією, а також дотриманням етичних принципів.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Чому якість освіти є багатовекторною категорією, яка спонукає до неоднозначності в її розумінні та тлумаченні? Аргументуйте Вашу думку.

2. Які, на Ваш погляд, критерії якості вищої освіти є найбільш значущими / ефективними? Поясніть свою точку зору щодо множинності / неоднозначності поняття «якість вищої освіти».

3. Які чинники (соціальні, економічні, соціокультурні тощо), на Ваш розсуд, зумовлюють необхідність постійного управління якістю вищої освіти на різних рівнях (європейському, національному, регіональному)?

4. Як Ви розумієте тезу: «Механізми оцінювання якості та акредитації сприймаються агенціями як засоби захисту споживачів і надання «клієнтам» інформації про ринок вищої освіти та якість освітніх послуг».

5. Доведіть Вашу думку про суспільну й особистісну цінність якості вищої освіти, спираючись на власний досвід включення у формальну й інформальну освіту.

6. За якими параметрами, на Вашу думку (як стейкхолдера), можна визначити й оцінити якість інноваційного розвитку університету?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Поясніть різницю між поняттями «якість освіти» і «якість освітнього процесу».

2. Підготуйте повідомлення про співвіднесення понять «культура якості вищої освіти» і «забезпечення якості вищої освіти».

3. Які європейські асоціації входять до групи E4? Охарактеризуйте роль кожної з них в процесі забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО.

4. Складіть Етичний кодекс експерта в галузі вищої освіти України.

5. Охарактеризуйте стратегічні цілі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Як вони співвідносяться з напрямками розвитку Європейського простору вищої освіти?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ

1. Батечко Н. Феномен якості освіти в сучасному науковому дискурсі / Н. Батечко // Освітологічний дискурс. 2017. № 3–4. С. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2017.3-4.16>.
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>.
4. Мосьпан Н. В. Вища освіта та ринок праці Європейського Союзу: тенденції взаємодії: Монографія / Мосьпан Н. В.; за ред. д-ра пед. наук, проф., акад. НАПН України С.О.Сисоевої. Київ: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.
5. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
6. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : Навчальний посібник / Сисоева С. О., Кристопчук Т. Є. // Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
7. Освітологія: витоки наукового напрямку : монографія / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоева, І. В. Соколова та ін. ; за ред. В. О. Огнев'юка. Київ : Едельвейс, 2012. 336 с.
8. Освітологія: підготовка експертів у галузі освіти: навч.-метод. посіб. / За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоева, О. Б. Жильцов, Л. В. Козак, О. М. Кузьменко, І. І. Тригуб, М. М. Галицька, Н. П. Мазур, Н. А. Побірченко, В. О. Рябенко, М. Зельман, О. О. Коцур. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2015. 464 с.
9. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І., Луговий В., Прохор І., Рашкевич Ю., Сікорська І., Таланова Ж., Фініков Т., Шаров С.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.
10. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Ухвалено на Міністерській конференції у Єревані 14–15 травня 2015 р. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
11. Тригуб І. І. Експертиза як складова професійної діяльності в галузі освіти: теоретичний аспект / І. І. Тригуб // Освітологічний дискурс. 2014. № 2 (6). С. 218–226.

12. Batechko N. Conceptual bases of adaptation of Ukraine's higher education to the standards of education quality of the European area / N. Batechko // Педагогічний процес: теорія і практика. 2018. № 1–2 (54–55). P. 22–31. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.1-2.2331>.
13. Batechko N. The System of the University Education Quality Management: the Experience of the European Union / N. Batechko // Освітологічний дискурс. 2019. № 3–4. С. 342–357. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.3-4.342357>.
14. Mospan N. Quality Assurance Organizational and Management Structure in the European Union / N. Mospan // Освітологічний дискурс. 2018. № 1–2 (20–21). P. 363–373. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.1-2.1162>.
15. Tryhub I. Postgraduate extent of the education module «Higher Education Quality and Its Expert Support: Ukraine's movement towards the European Union» / I. Tryhub // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2018. № 1–2 (54–55). P. 131–137. DOI: [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018\(1-2\)131137](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2018(1-2)131137).

РОЗДІЛ ІІІ. ЕКСПЕРТНИЙ СУПРОВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Навчально-результативна спрямованість розділу

Зміст розділу	Компетентності, що розвиваються
• Забезпечення якості вищої освіти та його експертний супровід в країнах Північної Європи. • Забезпечення якості вищої освіти та його експертний супровід в країнах Південної Європи. • Забезпечення якості вищої освіти та його експертний супровід в країнах Західної Європи. • Забезпечення якості вищої освіти та його експертний супровід в країнах Східної Європи	• Здатність трактувати ключові терміни і поняття, що визначають систему забезпечення якості вищої освіти в зарубіжному та національному освітньому просторах • Здатність характеризувати моделі та процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в європейських країнах • Здатність генерувати ідеї щодо перспективних шляхів використання європейського досвіду організації, інструментів і процедур зовнішнього забезпечення якості у вищій освіті України • Здатність визначати ефективні практики забезпечення якості на рівні національних агенцій для впровадження в Україні

Основні поняття Агенція із забезпечення якості вищої освіти; акредитація; аудит; ефективні практики забезпечення якості вищої освіти; Європейська асоціація із забезпечення якості (ENQA), Європейський реєстр агенцій із забезпечення якості вищої освіти (EQAR); забезпечення якості вищої освіти; критерії якості вищої освіти; культура якості освіти; моделі та процедури зовнішнього забезпечення якості; моніторинг якості вищої освіти; стандарти забезпечення якості вищої освіти; управління якістю вищої освіти; якість вищої освіти.

3.1. Експертиза якості вищої освіти в країнах Західної Європи (на прикладі Республіки Австрія, Королівства Бельгія, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Ірландія, Французької Республіки, Королівства Нідерландів).

Австрія (нім. *Österreich*), офіційно *Республіка Австрія* (нім. *Republik Österreich*) – держава в Центральній Європі, яка складається з дев'яти

федеративних земель. Столицею, найбільшим містом й однією з федеративних земель є місто Відень. Країна межує з Німеччиною та Чехією на півночі, Словаччиною та Угорщиною на сході, Словенією та Італією на півдні та Швейцарією і Ліхтенштейном на заході. Австрія – одна з найрозвиненіших держав Європи. На межі ХХ–ХХІ століть за рівнем прибутків на душу населення посідала 9-е місце у світі⁹⁹.

В Австрії діють 22 державних університети, 21 університет прикладних наук і 16 акредитованих приватних університетів. Кількість студентів у 2018 році складала 430,195 осіб.

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrt08&lang=en.

*Система забезпечення якості вищої освіти в Австрії*¹⁰⁰. Федеральне Міністерство освіти, науки та дослідництва (BMBWF) відповідає за розроблення законодавчої бази забезпечення якості у секторі вищої освіти.

Для імплементації процедур забезпечення якості вищої освіти відповідно до Закону «Про забезпечення якості вищої освіти» у 2013 році була створена «Агенція забезпечення якості та акредитації Австрія» (AQ Austria), на яку покладено такі завдання:

- розроблення та проведення зовнішніх процедур забезпечення якості, таких як аудит для закладів вищої освіти і процедур акредитації програм відповідно до національних та міжнародних стандартів;
- моніторинг діяльності закладів вищої освіти та реалізації ними акредитованих програм відповідно до визначених вимог;
- проведення досліджень та загальносистемних аналізів, проведення оцінок та проектів;
- надання інформації та консультацій з питань, що стосуються забезпечення якості та підвищення якості;
- міжнародне співробітництво у сфері забезпечення якості.

Усі заклади вищої освіти зобов'язані започаткувати внутрішню систему управління якістю для забезпечення якості викладання, досліджень та організації освітнього процесу. Заклади вищої освіти самостійно обирають підходи та механізми, які найкраще відповідають їх власним потребам. Водночас обов'язковими складовими такої системи є постійне внутрішнє оцінювання якості

⁹⁹ Австрія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D1%8F>.

¹⁰⁰ Austria. Quality Assurance in Higher Education (2018). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-1_en.

освіти, оцінювання ефективності роботи педагогічних працівників, зовнішнє оцінювання якості освіти. Основою такою системи є Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

Бельгія (нід. *België*, фр. *Belgique*, нім. *Belgien*), офіційна назва: *Королівство Бельгія* – суверенна держава у Західній Європі. На півночі омивається Північним морем, на суходолі межує на півночі з Нідерландами, на сході – з Німеччиною і Люксембургом, на півдні – з Францією. Столиця та найбільше місто – Брюссель (нід. *Brussel*, фр. *Bruxelles*).

Бельгія – країна з розвиненою економікою та високим рівнем доходу. Країна має дуже високий рівень життя за Індексом людського розвитку.

Бельгія є однією з шести країн-засновників Європейського Союзу, а її столиця, Брюссель – місто, в якому розташовані Європейська Комісія, Рада ЄС та Європейська рада, а також одне з двох міст, де працює Європейський Парламент (інше – Страсбург). Бельгія також є членом-засновником Євросони, НАТО, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світової організації торгівлі, а також частиною трестороннього Союзу Бенілюксу та Шенгенської зони. У Брюсселі розташовані кілька офіційних інституцій Європейського Союзу і штаб-квартири багатьох великих міжнародних організацій, таких як НАТО¹⁰¹.

*Система забезпечення якості вищої освіти в Бельгії (франкомовна спільнота)*¹⁰².

Відповідно до чинного законодавства на заклади вищої освіти покладено обов'язок контролювати та керувати якістю всієї своєї діяльності та вживати заходів для ефективної внутрішньої самооцінки й моніторингу. У 2002 році було створено Агенцію з оцінювання якості вищої освіти (*AEQES*), на яке покладено завдання проведення зовнішнього оцінювання діяльності закладів вищої освіти й акредитації освітніх програм.

Агенція з оцінювання якості вищої освіти виконує такі функції:

- забезпечення виконання процедур оцінювання закладами освіти;
- забезпечення регулярної акредитації освітніх програм;
- забезпечення співпраці між усіма агентами, які працюють у просторі вищої освіти для обміну кращими практиками;

¹⁰¹ Бельгія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%96%D1%8F>.

¹⁰² https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-5_en.

- інформування уряду, закладів освіти та бенефіціарів про якість вищої освіти, що надається у франкомовній спільноті;
- формулювання пропозицій для розробників політики в галузі освіти щодо підвищення якості вищої освіти;
- представництво франкомовної спільноти в стосунках з національними та міжнародними органами, відповідальними за оцінку якості вищої освіти.

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (англ. *the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*), скорочено – Сполучене Королівство (англ. *the United Kingdom*), також відома, як Велика Британія (англ. *Great Britain*) – суверенна держава, розташована на північному заході від Континентальної Європи, на Британських островах. Територія включає острів Велика Британія та північну частину острова Ірландія. Сполучене Королівство – унітарна держава та конституційна монархія з парламентською системою управління. Сполучене Королівство – розвинена країна, п'ята у світі за номінальним ВВП. Королівство має економіку з високим рівнем доходу та посідає 14-те місце в індексі людського розвитку.

Сполучене Королівство є провідним членом Співдружності націй, Ради Європи, Великої сімки, Великої двадцятки, НАТО, Інтерполу, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світової організації торгівлі. До 31 січня 2020 р. була членом Європейського Союзу¹⁰³.

Система забезпечення якості вищої освіти у Великій Британії.

Заклади вищої освіти в Англії¹⁰⁴ є самоврядними інституціями, які відповідають за забезпечення якості освітніх послуг. Як і в інших країнах Європейського простору вищої освіти, система забезпечення якості включає внутрішнє та зовнішнє оцінювання якості.

У 2018 році кількість студентів у Великій Британії складала 2 467 086 осіб, з них 1 064 727 чоловіків і 1 402 359 жінок.

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_enrt08&lang=en.

Зовнішнім регулятором системи забезпечення якості вищої освіти є Офіс студентів (OfS), заснований у 2017 р. Законом «Про освіту та дослідження» (2017). «Регуляторна рамка для вищої освіти в Англії», що запроваджена Офісом студентів у 2019 р., визначає, що провайдери

¹⁰³ Велика Британія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F.

¹⁰⁴ United Kingdom – England. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-77_en.

вищої освіти, які бажають отримати грантове фінансування, студентські гранти, зараховувати на навчання іноземних студентів, отримати університетський ранг, повинні бути зареєстровані Офісом студентів. Реєстрація можлива лише за умови визнання високої якості освіти в закладі після проходження процедури зовнішнього оцінювання якості.

Виконавчою агенцією із забезпечення якості вищої освіти, яка має на це повноваження Офісу студентів, є Агенція забезпечення якості вищої освіти (QAA). Агенція дотримується Кодексу якості вищої освіти Сполученого Королівства, який є неофіційним зведенням правил для провайдерів вищої освіти: «що вони повинні робити, що вони можуть очікувати один від одного та що громадськість може очікувати від них». Положення Кодексу синхронізовано з Європейськими стандартами і рекомендаціями забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

Керівні принципи оцінювання якості:

Методи та критерії оцінювання якості відповідають результатам навчання і викладацькій діяльності.

Оцінювання є надійним, послідовним, справедливим і валідним.

Предмет оцінювання оцінюється цілісно.

Оцінювання є інклюзивним і справедливим.

Оцінювання є явним і прозорим.

Оцінювання і зворотний зв'язок цілеспрямовані та підтримують процес навчання.

Оцінювання своєчасне.

Оцінювання ефективно та кероване.

Студенти підтримуються і готуються до оцінювання.

Оцінювання заохочує академічну доброчесність¹⁰⁵.

Агенція забезпечення якості вищої освіти оцінює діяльність закладів вищої освіти за такими критеріями:

- доступ для студентів з усіх верств населення;
- якісні стандарти;
- захист інтересів студентів;
- якісний менеджмент;
- інформування студентів;
- підзвітність фінансування.

У Шотландії зовнішнє оцінювання якості здійснює Шотландська рада з фінансування та Агенція із забезпечення якості вищої освіти, повноваження якої розповсюджуються на усе Сполучене Королівство.

¹⁰⁵ Quality Code. QAA. URL: <https://www.qaa.ac.uk/en/quality-code/advice-and-guidance/assessment>.

Ключовими принципами для оцінювання якості, які визначено Шотландською радою з фінансування, є:

- навчання високої якості;
- залучення студентів;
- культура якості та постійне покращання.

У Північній Ірландії офіційні повноваження щодо організації оцінювання якості закладів вищої освіти має Департамент економіки. Його повноваження розповсюджуються на заклади, які він фінансує. Це університети, університетські коледжі та 6 коледжів подальшої освіти. Департамент економіки також залучає Агенцію із забезпечення якості вищої освіти Сполученого Королівства проводити оцінювання якості освітніх послуг закладів, що продемонстрували проблемні результати в ході зовнішнього оцінювання якості.

В Уельсі¹⁰⁶ урядовою структурою, що опікується сектором вищої освіти, є Рада з фінансування вищої освіти для Уельсу (HEFCW). Рада розподіляє фінансування закладів вищої освіти, регулює платню за навчання серед провайдерів вищої освіти відповідно до Рамки забезпечення якості для Уельсу.

Німеччина (нім. *Deutschland*), офіційна назва: *Федеративна Республіка Німеччина* (нім. *Bundesrepublik Deutschland*) – країна в Центральній Європі, демократична федеративна республіка. Складається з 16 федеральних земель. Столиця й найбільше місто країни – Берлін. Член Європейського Союзу та НАТО. Країна з найбільшою кількістю населення і найбільшим рівнем економіки в ЄС. Провідна політична сила на Європейському континенті, технологічний лідер в багатьох галузях¹⁰⁷.

*Система забезпечення якості вищої освіти в Німеччині*¹⁰⁸. Моніторинг діяльності закладів вищої освіти є відповідальністю міністерств науки та досліджень земель. Зовнішнє оцінювання проводиться регіональними агенціями з оцінювання на рівні землі або федеральними мережами / асоціаціями закладів вищої освіти. Наукова рада (*Wissenschaftsrat*) здійснює процедури акредитації недержавних університетів.

Для акредитації бакалаврських і магістерських програм Постійна конференція міністрів освіти та культури земель у ФРН (*Kultusministerkonferenz – КМК*) створила Фундацію з акредитації освітніх програм Німеччини (*Stiftung zur Akkreditierung von Studiengängen in Deutschland*). Фундація – це спільна установа земель для акредитації

¹⁰⁶ United Kingdom – Wales. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-80_en.

¹⁰⁷ Німеччина. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0>.

¹⁰⁸ Germany. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-25_en.

та забезпечення якості в навчанні та викладанні в німецьких закладах вищої освіти. До Фондації входять Акредитаційна рада, Виконавча рада та Рада фондації.

У 2018 році Постійна конференція міністрів освіти та культури земель у ФРН затвердила Земельну угоду про акредитацію навчання (*Studienakkreditierungsstaatsvertrag*), який визначає завдання Фондації з акредитації освітніх програм Німеччини:

- акредитувати та переакредитувати освітні програми та внутрішні системи забезпечення якості закладів вищої освіти, а також інші процедури забезпечення якості шляхом присудження спеціальної відзнаки Фондації;
- визначати умови визнання акредитації іноземними установами з урахуванням реалій в Європі;
- сприяти міжнародному співробітництву в галузі акредитації та забезпечення якості;
- регулярно звітувати перед землями про розвиток системи якості в рамках акредитації;
- підтримати землі в подальшому розвитку німецької системи забезпечення якості¹⁰⁹.

Постійна конференція міністрів освіти та культури земель у ФРН Резолюцією (2005 р.) визначила основні елементи цілісної системи управління якістю, що охоплює всі аспекти діяльності закладів вищої освіти, яка поєднує різні заходи та процедури забезпечення якості. Такі заходи і процедури ґрунтуються на показниках та поєднують внутрішнє й зовнішнє оцінювання якості.

Республіка Ірландія (ірл. *Poblacht na hÉireann*, англ. *Republic of Ireland*) – держава в північно-західній Європі, Столиця – Дублін. Ірландія розділяє свій єдиний наземний кордон з Північною Ірландією. Ірландія знаходиться в першій десятці найбагатших країн світу (32-е місце у світі) за рівнем ВВП на душу населення, займає 3-є місце в Індексі розвитку людського потенціалу (станом на 2019 р.). Країна є членом Європейського Союзу, ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку. Країна має найвище щорічне зростання населення в Європі – 2,5%¹¹⁰.

Система забезпечення якості вищої освіти в Ірландії¹¹¹ регулюється Законом «Про кваліфікації і забезпечення якості» (2012), яким започат-

¹⁰⁹ Staatsvertrag über die Organisation eines gemeinsamen Akkreditierungssystems zur Qualitätssicherung in Studium und Lehre an deutschen Hochschulen (Studienakkreditierungsstaatsvertrag). URL: <https://www.akkreditierungsrat.de/sites/default/files/downloads/2019/Studienakkreditierungsstaatsvertrag.pdf>.

¹¹⁰ Ірландія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%B%D0%B4%D1%96%D1%8F>.

¹¹¹ Ireland. Quality Assurance in Higher Education (2020). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-31_en.

ковано незалежну агенцію «Якість і кваліфікації Ірландія» (QQI). Агенція реалізує діяльність із забезпечення якості освітніх програм та послуг провайдерів вищої освіти, зокрема опублікувала рекомендаційний пакет настанов (2016) щодо забезпечення якості, в якому визначено складові типової системи забезпечення якості в закладах вищої освіти, що є засадничими для усіх провайдерів. Рекомендаційний пакет настанов ґрунтується на положеннях Стандартів і рекомендацій забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти (2016). Окрім того, Агенція публікує настанови за окремими напрямками, що мають рекомендаційний характер.

Відповідно до Закону «Про кваліфікації і забезпечення якості» (2012) провайдери вищої освіти несуть відповідальність за акредитацію освітніх програм, реалізуючи визначені законодавством процедури.

Франція, офіційна назва *Французька Республіка* (фр. *La France, République française*) – держава, територія якої складається з метрополії в Західній Європі та низки заморських володінь. Територія метрополії простягається від Середземного моря до Ла-Маншу та Північного моря, а також від Рейну до Атлантичного океану. Межує на північному сході з Бельгією, Люксембургом і Німеччиною, південному заході з Іспанією та Андоррою, на південному сході з Італією та Монако.

Франція є однією з провідних країн світу з потужними культурними, науковим, економічними, військовими та політичними впливами на Європу та світ. Країна є п'ятою за кількістю світових об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО. Франція – розвинена країна із сьомою за розміром номінального ВВП економікою у світі. Франція є однією з п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН з правом вето та ядерною державою, провідною державою-членом Європейського Союзу та Єврозони, а також членом Великої сімки, НАТО, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світової організації торгівлі та Франкофонії¹¹².

*Система забезпечення якості вищої освіти у Франції*¹¹³. Крім закладів вищої освіти, які відповідають за внутрішнє оцінювання якості, забезпечення якості на рівні вищої освіти є обов'язком таких інституцій:

- Агенція з оцінювання досліджень та вищої освіти (*AERES*);
- Національний комітет з оцінювання закладів наукового, культурного та професійного призначення (*CNE*);
- Генеральна інспекція адміністрування національної освіти та досліджень (*IGAENR*);
- Вища рада з оцінювання (*HCE*).

¹¹² Франція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>.

¹¹³ France. Quality Assurance in Higher Education (2018). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/france/quality-assurance-higher-education_en.

Внутрішнє оцінювання якості освіти (самооцінювання) здійснюється закладами освіти за такими параметрами: політика викладання, політика проведення досліджень та політика менеджменту. Заклади мають визначати свої сильні та слабкі сторони, як і досягнутий прогрес.

Нідерланди (нід. *Nederland*) – країна в Західній Європі на березі Північного моря складається з 12 провінцій, що межують з Німеччиною на сході, Бельгією на півдні, омивається Північним морем на Північному Сході і позділяє морський кордон з Великою Британією. Разом з Карибськими Нідерландами складає *Королівство Нідерландів* (нід. *Koninkrijk der Nederlanden*). Станом на 2019 р. країна мала одинадцятую найбільшу економіку, виміряну у ВВП на душу населення, посіла десяте місце в індексі людського розвитку. Країна є членом-засновником Європейського Союзу, Єврозони, членом Великої десятки, НАТО, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світової організації торгівлі, а також частиною Шенгенської зони та тристороннього Союзу Бенілюксу¹¹⁴.

*Система забезпечення якості освіти в Нідерландах*¹¹⁵. Заклади вищої освіти несуть відповідальність за якість освітніх послуг, які вони надають. Відповідно до Закону про вищу освіту та наукові дослідження (*WHW*) і Закону про інспекцію освіти (*WOT*) відповідальність за якість освіти на загальнодержавному рівні покладено на Міністерство освіти, культури та науки. Нагляд за діяльністю закладів вищої освіти здійснюють Нідерландсько-Фландрійська організація з акредитації (*NVAO*) та Інспекторат з освіти.

У 2018 році в закладах вищої освіти Нідерландів навчалось 889 506 осіб, з них 22,8% за спеціальністю «Бізнес, адміністрування і право».

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_enrt08&lang=en.

Інспекторат освіти здійснює такі функції:

- оцінює та сприяє підвищенню якості системи вищої освіти загалом та повідомляє про свої висновки в тематичних доповідях, щорічному звіті про освіту та у галузевих звітах;
- оцінює та сприяє якості голландської системи акредитації, шляхом здійснення моніторингу її функціонування на основі реалізації системи перевірок;

¹¹⁴ Нідерланди. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8>.

¹¹⁵ Netherlands. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-47_en.

- оцінює ефективність фінансової діяльності закладів вищої освіти, що фінансуються урядом;
- може проводити додаткові перевірки в окремих закладах у відповідь на отримані серйозні скарги чи сигнали;
- консультує міністра щодо заяв юридичних осіб, які прагнуть приєднатися до системи вищої освіти.

Інспекторат з освіти співпрацює з Нідерландсько-Фландрійською організацією з акредитації (*NVAO*) для забезпечення функціонування структурованої та ефективної системи зовнішнього нагляду та забезпечення якості сектору вищої освіти. Інспекторат слідкує за дотриманням закладами вищої освіти законодавства, фінансової підзвітності, а також за якістю системи вищої освіти загалом. Нідерландсько-Фландрійська організація з акредитації відповідає за оцінку якості окремих програм і забезпечення якості в закладах вищої освіти.

Якість освіти на рівні закладів освіти контролюється урядом за допомогою системи акредитації, яка була започаткована в 2003 р. Акредитація є інструментом уряду, який констатує, що якість освіти була позитивно оцінена Нідерландсько-Фландрійською організацією з акредитації. *NVAO* визначає це на основі незалежної експертної оцінки. Мета системи акредитації – гарантувати якість вищої освіти для усіх зацікавлених сторін. Кожна освітня програма вищої освіти в Нідерландах акредитується кожні шість років комітетом зовнішніх та незалежних експертів. Якщо освітня програма акредитована, заклад має право надати ступінь. Акредитація також застосовується як необхідна умова для надання закладам фінансування.

Отже, забезпечення якості вищої освіти в Європі є багаторічною традицією досягнення досконалості вищої освіти. З цією метою країни започаткували системи забезпечення якості, які існували в координатах двох полюсів – з одного боку французька модель, що характеризувалася фокусуванням на зовнішній складовій забезпечення якості з акцентом на підзвітність, а в Британії – на внутрішньому забезпечення якості, яке реалізується самими провайдерами вищої освіти.

В умовах Болонського процесу відбувається гармонізація національних систем забезпечення якості вищої освіти, яка формує спільні характеристики:

- агенції з оцінювання якості вищої освіти в країнах Європи зазвичай є незалежними інституціями;
- самооцінювання є ключовою характеристикою національних систем забезпечення якості вищої освіти на сучасному етапі;
- зовнішнє оцінювання реалізується незалежними експертами, в

якості яких виступають викладачі закладів вищої освіти/дослідники наукових установ;

- результати оцінювання оприлюднюються.

3.2. Якість вищої освіти й експертний супровід її забезпечення у країнах Північної Європи (на прикладі Королівства Данія, Литовської Республіки, Фінляндської Республіки, Республіки Естонія)¹¹⁶

Данія (дан. *Danmark*), офіційна назва *Королівство Данія* (дан. *Kongeriget Danmark*) – скандинавська країна в Північній Європі, розташована на південний захід від Швеції, і на південь від Норвегії, має сухопутний кордон з Німеччиною.

Данія посідає високі місця у низці рейтингів, як-то: якості життя, здоров'я, освіти, захисту громадянських прав та свобод, конкурентоспроможності, демократії, рівності, процвітання та людського розвитку. Данія оцінюється як одна з найщасливіших країн у світі в кроснаціональних дослідженнях рівня щастя. Країна посідає перше місце у світі у рейтингу соціальної мобільності, одну з провідних позицій у рейтингу країн з найкращими показниками рівності прибутків, має один з найвищих у світі номінальний ВВП на душу населення і один з найвищих у світі податок на індивідуальний прибуток¹¹⁷.

*Система забезпечення якості вищої освіти в Данії*¹¹⁸ покликана сприяти формуванню ефективного і прозорого ринку освітніх послуг шляхом пріоритизації інтересів студентів, ринку праці та закладів освіти. Це відбувається шляхом ліцензування всіх типів закладів вищої освіти та акредитації їхніх освітніх програм. Законодавчим підґрунтям забезпечення якості вищої освіти в Данії є Закон «Про акредитацію закладів вищої освіти» (2013).

Метою акредитації є інтенсифікація розроблення освітніх програм закладами вищої освіти в аспекті актуальності. Це означає, що інституційне оцінювання повинно бути орієнтованим на допомогу закладу освіти в забезпеченні якості програм, а не лише на документацію самого процесу акредитації. Фактично акредитація в Данії має консультативну спрямованість.

Акредитація програм проводиться Данським центром з акредитації. Місією Центру визначено підвищення якості та конкурентоздатності

¹¹⁶ Характеристику систем вищої освіти в країнах ЄС представлено у: Сисоева С.О., Кристопчук Т.С. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

¹¹⁷ Данія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%8F>.

¹¹⁸ Denmark. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-18_en.

закладів вищої освіти Данії задля внеску в розвиток країни та суспільства. Крім того, на Центр покладається завдання забезпечення публічної дискусії щодо якості освітніх програм на основі демонстрації їхньої результативності. У рамках Центру з акредитації працює Рада з акредитації, незалежна як від урядових структур, так і від закладів вищої освіти. Діяльність Ради регулюється положеннями документа «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

Центр з акредитації та Рада з акредитації отримали повне членство в Європейській асоціації забезпечення якості вищої освіти (*ENQA*) та були прийняті до Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти (*EQAR*) у 2010 році та успішно переатестовані у 2016 році.

Зовнішнє забезпечення якості реалізується за допомогою акредитації освітніх програм на основі Європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Рада з акредитації приймає рішення щодо акредитації на основі звітів Центру з акредитації відповідно до таких критеріїв:

- затребуваність та актуальність;
- база знань;
- цілі результатів навчання;
- організація викладання програми та рівень заповнення курсу студентами;
- внесок у розвиток якості.

Атестація закладу вищої освіти відповідно до таких критеріїв:

- політика та стратегія забезпечення якості;
- управління якістю та організацією якості;
- база знань програм;
- рівень та зміст програм;
- актуальність програм.

Відповідно до чинного законодавства заклади вищої освіти повинні започаткувати систему внутрішнього забезпечення якості, яка має синхронізуватися з критеріями, що затверджені Наказом Міністерства освіти «Про оцінювання закладів вищої освіти та акредитацію освітніх програм».

Литва (лит. *Lietuva*), офіційна назва *Литовська Республіка* (лит. *Lietuvos Respublika*) – держава в Балтійському регіоні Північної Європи. Одна з трьох країн Балтії. Країна розташована вздовж південно-східного берега Балтійського моря, на схід від Швеції та Данії. На півночі Литва межує з Латвійською Республікою, на сході – з Білоруссю, на південному заході – з Калінінградською обл. Російської Федерації, на півдні – з Польщею. Столиця та найбільше місто – Вільнюс.

Литва – країна з розвинутою економікою, з високим прибутковим рівнем, високими показниками людського розвитку і рівня життя, показниками громадянських свобод, свободи преси, свободи Інтернету, демократичного управління та миролюбності. Литва є членом Європейського Союзу, Ради Європи, Євросони, Шенгенської угоди, НАТО, Організації економічного співробітництва та розвитку¹¹⁹.

У 2018 році студенти закладів вищої освіти Литви склали 52,9 % від населення країни 20-літнього віку.

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrt08&lang=en.

*Система забезпечення якості вищої освіти в Литві*¹²⁰ започаткована в 1995 році зі створення незалежного Центру забезпечення якості вищої освіти. На Центр покладено завдання зовнішнього оцінювання організації освітньої діяльності та досліджень у закладах вищої освіти. Крім того, Центр надає допомогу закладам вищої освіти в проведенні самооцінювання шляхом організації консультацій, семінарів, індивідуальних зустрічей тощо.

У 2012 році Литовський центр забезпечення якості вищої освіти (*Studijų kokybės vertinimo centras – SKVC*) було включено до Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти (*European Quality Assurance Register in Higher Education, EQAR*), крім того, він набув членства в Європейській асоціації забезпечення якості вищої освіти (*European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)*).

Місія Литовського центру забезпечення якості вищої освіти – створити сприятливі умови для підвищення якості вищої освіти в Литві та для вільного пересування людей у світі з метою підвищення конкурентоспроможності литовської вищої освіти і підвищення кваліфікації. SKVC розробляє підхід до вищої освіти як до суспільного блага, що приносить користь суспільству та людині, як до цінності, підтримуючи усвідомлений і відповідальний вибір, надаючи об'єктивну інформацію про системи освіти та їх якість. Якість освіти – це угода академічної спільноти, представників роботодавців, учнів про цілі, зміст, ресурси й інструменти, сукупність результатів і постійне поліпшення. Основою якості є взаємодія між викладачами, студентами та освітнім середовищем установи¹²¹.

Відповідно до чинного Закону «Про вищу освіту та дослідництво»

¹¹⁹ Литва. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0>.

¹²⁰ Lithuania. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-38_en.

¹²¹ Misija. Studijų kokybės vertinimo centras. URL: <https://www.skvc.lt/default/lt/apie-mus/gallery>.

освітні програми закладів вищої освіти акредитуються Центром на термін до 6 років. Метою акредитації програм є підвищення якості навчального процесу у вищій освіті. Зовнішня акредитація програм може проводитися як литовськими (Національний центр забезпечення якості освіти), так і міжнародними (міжнародні інституції, які включено в Європейський реєстр агенцій із забезпечення якості вищої освіти) експертами.

Самооцінювання якості освіти (внутрішнє забезпечення якості вищої освіти) закладом вищої освіти в Литві реалізується відповідно до Методології самооцінювання закладів вищої освіти (2010) за такими критеріями: стратегічний менеджмент, організація навчання в системі освіти впродовж життя; проведення досліджень та/або мистецька діяльність; вплив на регіональний та національний розвиток.

Зовнішнє оцінювання орієнтовано на акредитацію освітніх програм відповідно до таких критеріїв: завдання та очікувані результати; структура; викладач/викладачі; ресурси; зміст навчальної дисципліни; контроль навчальних результатів. Результати зовнішнього оцінювання оприлюднюються на сайті Національного центру забезпечення якості вищої освіти.

Фінляндія (фін. *Suomi*; швед. *Finland*, офіційна назва: Велике Герцогство Фінське (фін. *Suomen suuriruhtinaskunta*; швед. *Finlands storhertigdöme*) – країна у Північній Європі, що межує зі Швецією на заході, Норвегією на північному заході і Росією на сході. Столиця й найбільше місто – Гельсінкі. Фінляндія займає перше місце у світі за індексом людського капіталу (станом на травень 2015 р.)¹²².

*Система забезпечення якості вищої освіти у Фінляндії*¹²³. Особливістю системи забезпечення якості вищої освіти у Фінляндії є пріоритетність ролі закладів вищої освіти в цьому процесі, що регламентовано законами «Про університети» та «Про університети прикладних наук». Заклади вищої освіти несуть відповідальність за оцінювання організації навчального процесу, досліджень та культурної діяльності. Результати оцінювання оприлюднюються шляхом публікування.

Зовнішнє оцінювання у вищій освіті має консультативну спрямованість. Воно орієнтоване на залучення педагогів, студентів і зацікавлених сторін до оцінювання інновацій й напрямів розвитку закладу. Метою також є підтримка закладів вищої освіти в досягненні власних цілей і, відповідно, розвитку вищої освіти в країні.

З 2015 року, інституцією, яка відповідає за зовнішнє оцінювання

¹²² Фінляндія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B4%D1%96%D1%8F>.

¹²³ Finland. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/finland/quality-assurance-higher-education_en.

якості вищої освіти, є Фінський центр оцінювання якості (FINEEC). На нього покладено завдання:

- оцінювання якості викладання, роботи викладачів і діяльності закладів вищої освіти;
- розроблення процедури оцінювання;
- оцінювання результатів навчання на різних рівнях вищої освіти,
- підтримка надавачів освітніх послуг у питаннях, що стосуються оцінювання та управління якістю;
- проведення оцінювання на рівнях базової, середньої освіти та освіти і навчання¹²⁴.

Починаючи з 2019 року, оцінна модель *FINEEC* характеризується:

- студентоцентрованим підходом;
- фокусуванням на соціальному результаті закладу вищої освіти;
- співпрацею з іншими організаціями;
- цифровою платформою;
- присудженням Знаку якості для досконалості.

Процедуру оцінювання повністю узгоджено з Європейськими стандартами та рекомендаціями забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Модель, що затверджена на 2018–2024 рр., передбачає:

- оцінювання відповідності діяльності закладу вищої освіти європейським стандартам забезпечення якості;
- оцінювання спрямованості інституційної системи на постійний розвиток та отримання ефективних результатів;
- заохочення інтернаціоналізації, дослідництва та творчої атмосфери в закладі вищої освіти;
- накопичення відкритої та прозорої інформації про якісну роботу закладу вищої освіти.

Естонія (ест. *Eesti*), офіційно *Естонська Республіка* (ест. *Eesti Vabariik*) – держава на східному узбережжі Балтійського моря в Північній Європі. Розділена Фінською затокою з Фінляндією на півночі та Балтійським морем зі Швецією на заході; на півдні межує з Латвією, Росією на сході та з Чудсько-Псковським озером – на кордоні.

Естонія – розвинена країна з передовою економікою та високим рівнем прибутку, темпи росту якої є одними з найвищих у Європейському Союзі. Країна посідає чільне місце в індексах людського розвитку, економічних свобод, освіти, та свободи преси. Громадяни Естонії мають універсальне медичне страхування, безкоштовну освіту, та найдовшу відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами серед країн Організації економічного співробітництва і розвитку. Естонія – одна із найрозвиненіших у світі

¹²⁴ Finland. Quality Assurance in Higher Education (2019). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/finland/quality-assurance-higher-education_en.

цифрова країна. У 2005 р. Естонія стала першою країною у світі, яка провела вибори через Інтернет, а у 2014 р. стала першою країною, яка надає електронне резидентство¹²⁵.

Найстаріший університет Естонії – Тартуський – заснований у 1632 році. Він посідає перше місце в національному рейтингу університетів і 401-500 місце в Academic Ranking of World Universities 2020.

Academic Ranking of World Universities 2020.

URL: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2020.html2>.

*Система забезпечення якості вищої освіти в Естонії*¹²⁶. Незалежна Естонська агенція якості вищої та професійної освіти, що заснована в 2009 р., базує свою діяльність на міжнародних принципах. Ключовими завданнями Агенції визначено:

- організацію та інституційну атестацію закладів вищої освіти;
- акредитацію освітніх програм рівня вищої освіти;
- оприлюднення шляхом публікації умов та процедур інституційної акредитації та оцінки якості;
- періодичне проходження зовнішнього оцінювання, визнаного на міжнародному рівні;
- періодичне проходження міжнародного визнання.

Зовнішнє оцінювання проводиться в закладах освіти у форматі інституційного оцінювання чи акредитації якості освітніх програм Естонською агенцією якості вищої та професійної освіти або (за вимогою закладу) іншою агенцією, що входить до Європейського реєстру агенцій забезпечення якості вищої освіти. Раз на 7 років заклад вищої освіти повинен оцінюватися на предмет інституційного менеджменту, організації навчального процесу та досліджень, а також щодо створення сприятливого простору для навчання і наукової діяльності викладачів та студентів.

3.3. Експертний супровід забезпечення якості вищої освіти в країнах Південної Європи (на прикладі Грецької Республіки, Італійської Республіки, Португальської Республіки, Республіки Словенія, Республіки Хорватія, Королівства Іспанія)

Системи вищої освіти країн Південної Європи

Країни Південної Європи входять до ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку; є членами Європейського Союзу та НАТО.

¹²⁵ Естонія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%8F>.

¹²⁶ Estonia. Quality Assurance in Higher Education (2020). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-20_en.

Найбільшими державами Південної Європи за кількістю населення є *Італія* (60,3 млн.), *Іспанія* (46,7 млн.), *Португалія* (10,3 млн.) і *Греція* (10,7 млн.)¹²⁷.

Італія входить до Топ-10 найбільших світових економік за рівнем ВВП (\$ 1,93 трлн.), Іспанія – до Топ-5 найбільших європейських економік (\$ 1,31 трлн.)¹²⁸.

У *Королівстві Іспанія* заклади вищої освіти класифікують за належністю до університетського або неуніверситетського секторів. За даними Реєстру Міністерства освіти та професійної підготовки Іспанії в 2018-2019 н.р. університетський сектор вищої освіти представлено 84 університетами, 45 з яких включено до загального рейтингу¹²⁹.

Система вищої освіти *Республіки Греція* представлена двома паралельними та окремими секторами, які включають 25 закладів вищої освіти. До університетського сектору входять університети, національні технічні університети та Вища школа образотворчих мистецтв. Технологічний сектор представляють технологічні навчальні інститути (*TEI*) та Школа педагогічної та технологічної освіти¹³⁰. У *TEI* пропонуються програми навчання за такими галузями знань: графічне та образотворче мистецтво, економіка та адміністрування, охорона здоров'я, сільське господарство, інженерія / технології, харчові технології та музика. Кожен заклад технологічної освіти має запровадити програми щонайменше з двох галузей знань¹³¹.

За даними Євростату в 2018 році система вищої освіти в *Італії* – це 97 вищих закладів освіти: університети (включено політехніку), Вищі навчальні заклади високого рівня мистецтва та музики (*Alta formazione artistica e musicale – Afam*); Вищі школи для мовних медіаторів (*Scuole superiori per mediatori linguistici – SSML*); Вищі технічні інститути.

Кількісні дані щодо закладів вищої освіти: 61 державний, 19 приватних університетів, 11 приватних онлайн-університетів, 6 спеціальних шкіл вищої освіти, які здійснюють підготовку за докторськими програмами. За кількістю студентів (з урахуванням як державних, так і недержавних університетів) у країні 12 потужних

¹²⁷ Eurostat. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan_group&lang=en.

¹²⁸ Landlord. URL: <https://landlord.ua/news/usia-ekonomika-svitu-v-odnii-diahrami-info-hrafika/>.

¹²⁹ Registro de Universidades, Centros y Títulos (RUCT). URL: <https://www.educacion.gob.es/ruct/home>.

¹³⁰ Eurydice. Greece. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-33_en.

¹³¹ Education system Greece. Nuffic. 2nd edition, Version 2, January 2015. – P. 7.

університетів, у яких навчаються понад 40 000 студентів, 29 середніх університетів із кількістю студентів від 15 000 до 40 000 та 56 малих університетів (включаючи спеціальні школи) з контингентом студентів, менш ніж 15 000 осіб¹³².

Система вищої освіти Республіки Хорватія представлена університетами та їх підрозділами (факультетами, академіями мистецтв), політехнічними інститутами та коледжами. За даними Міністерства науки та освіти (2019) в Хорватії налічується 130 закладів вищої освіти, з них 104 – у державній власності¹³³.

У Хорватії визначено два типи програм ступеневої освіти. За університетськими навчальними програмами (тільки в університетах) навчаються здобувачі всіх трьох рівнів вищої освіти, які орієнтовані для роботи в суспільстві, на наукові дослідження та трансфер професійних знань. Професійні навчальні програми, які пропонуються в основному політехнічними закладами та коледжами, інколи й університетами, спрямовують на оволодіння конкретною спеціальністю для працевлаштування, забезпечують академічну підготовку на рівнях бакалавра та магістра (рівні *EQF* 6 та 7), не акцентуючи уваги на розвиткові дослідницьких компетентностей випускників¹³⁴.

Вища освіта *Португалії* організована як бінарна система, що об'єднує університетську та політехнічну освіту. Університетський сектор – це 14 державних і 36 приватних університетів. Політехнічну освіту здобувають у 20 державних і 64 приватних політехніках¹³⁵.

Політехнічні університети професійно забезпечують практичну підготовку в таких галузях знань, як медсестринство, освіта, бухгалтерський облік та охорона здоров'я. Університети пропонують освітні програми, за якими присуджують ступені з медицини, права, природничих наук, економіки чи психології.

В університетському і політехнічному секторах вищої освіти практикують також подвійні (перехрестні) навчальні програми за галузями знань: інженерія, технології, управління, освіта, спорт і гуманітарні науки.

Вища освіта у *Республіці Словенія* представлена університетами,

---

¹³² ENQA AGENCY review: Italian national agency for the evaluation of universities and research institutes (ANVUR). URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2019/07/ANVUR-external-review-report.pdf>.

¹³³ Mozvag-Directory of Study Programs. Higher education institutions in the Republic of Croatia. URL: <https://mozvag.srce.hr/preglednik/pregled/en/tipvu/odabir.html>.

¹³⁴ ENQA AGENCY review: Agency for science and higher education (ASHE). (13 February, 2017). С 8. URL: https://backend.deqar.eu/reports/EQAR/ASHE_External_Review_Report_2017.pdf.

¹³⁵ Higher Education System in Portugal. (11 Dec 2019). Educations.com. URL: <https://www.educations.com/study-guides/europe/study-in-portugal/education-system-7811>.

зкладами вищої освіти, академіями мистецтв та вищими професійними коледжами. За офіційними статистичними даними профільного міністерства в країні 3 державних, 3 приватних університети, одна міжнародна асоціація університетів, 42 приватних заклади освіти і 43 вищих професійних коледжі¹³⁶. Усі заклади вищої освіти, як державні, так і приватні, повинні бути акредитованими для присудження академічних і наукових ступенів. Університети є автономними установами, багатопрофільними закладами, до складу яких входять факультети, академії мистецтв та вищі професійні коледжі.

У 2018 році студенти закладів вищої освіти Словенії склали 57,4 % від населення країни 20-літнього віку. Це найвищий показник в Європейському Союзі.

Eurostat.

URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrt08&lang=en.

Акцентуємо увагу ще на одному параметрі, який певною мірою є свідченням ефективності вищої або університетської освіти. До Всесвітнього рейтингу університетів *Times Higher Education 2020* включено 1400 кращих університетів із 92 країн світу. Ефективність діяльності університетів у сфері навчання, досліджень, трансферу знань з урахуванням міжнародного авторитету визначалася за 13 основними показниками¹³⁷.

До рейтингу 2020 увійшли 124 університети з шести країн Південної Європи. Італія має один із найвищих показників у Європі щодо кількості рейтингових університетів (майже 54% із загальної кількості закладів вищої освіти). Хороші показники демонструють системи університетської освіти Іспанії (45 установ) та Греції (10 університетів).

Для порівняння з країнами Південної Європи: у 2018–2019 н.р. в Україні налічувалося 282 заклади вищої освіти (університети та інститути), 209 – державної і 73 приватної форм власності; 6 університетів увійшли до рейтингу *Times Higher Education 2020*.

У країнах Південної Європи діяльність щодо розвитку подвійної системи високої якості (зовнішньої і внутрішньої) провадять шість агенцій.

¹³⁶ ENQA AGENCY review: Agency for science and higher education (ASHE). (13 February, 2017). С 8. URL: https://backend.deqar.eu/reports/EQAR/ASHE_External_Review_Report_2017.pdf.

¹³⁷ World University Rankings 2020. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.

Рис. 3.1. Порівняння освітніх систем України, Іспанії, Італії, Греції, Португалії, Хорватії, Словенії

- ♣ Quality assurance and accreditation agency in higher education (*ADIP*)
- ♣ Agency for Science and Higher Education (*ASHE*)
- ♣ The National agency for the evaluation of the university and research system (*Anvur*)
- ♣ Agency for Assessment and Accreditation of Higher Education (*A3ES*)
- ♣ The Slovenian Quality Assurance Agency for Higher Education (*SQAA*)
- ♣ National Agency for Quality Assessment and Accreditation (*ANECA*)

Усі агенції мають статус повних членів Європейської асоціації із забезпечення якості (*ENQA*), Європейського консорціуму з акредитації (*ECA*), внесені до Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти (*EQAR*); співпрацюють з мережею інших агенцій, зокрема *CEENQA* (*Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education*) тощо.

Діяльність агенцій спрямована на реалізацію провідних завдань:

- упровадження зовнішніх і внутрішніх моделей та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- постійне вдосконалення програм навчання;
- інтернаціоналізація вищої освіти та міжнародний вимір діяльності агенцій.

Спільними є й інші орієнтири діяльності, зокрема: покращення якості академічного персоналу, забезпечення соціального виміру у вищій освіті, справедливе фінансування вищої освіти.

Формування культури якості, забезпечення освітніх потреб і

очікувань здобувачів вищої освіти, стейкхолдерів, суспільства – мета, яка має загальну значущість, вищу імперативність для країн Болонського процесу. Механізми оцінювання якості та акредитації сприймаються агенціями як засоби захисту споживачів і надання «клієнтам» інформації про ринок вищої освіти та якість освітніх послуг.

Діяльність національних агенцій сприяє постійному удосконаленню програм навчання; впровадженню подвійної системи високої якості; розвитку міжнародного виміру вищої освіти та формуванню позитивного іміджу країн у європейському і світовому просторах вищої освіти.

Агенції як уповноважені державами та громадянським суспільством суб'єкти управління якістю забезпечують якість персоналу і соціальний вимір у формуванні якісного контингенту студентів; впливають на систему державного фінансування, яка має бути ефективною та прозорою; у межах своїх повноважень розвивають у суспільстві культуру якості, використовуючи процедури й інструменти якості.

Одним із показників забезпечення якості вищої освіти є прогрес у впровадженні принципів Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), що підтримує міжнародну академічну мобільність.

За цим показником агенції, які проводять процедури зовнішнього моніторингу якості вищої освіти, оцінюють упровадження таких елементів Європейської кредитно-трансферної системи: визначення результатів навчання та кредитного навантаження студентів; застосування вищими закладами освіти документів, що підтримують ECTS (Каталог навчальних курсів, Договір про навчання тощо); своєчасне визнання і трансфер кредитів; наявність процедур оскарження визнання кредитів та таблиць розподілу статистичних балів. Зазначимо, що такі таблиці репрезентують національну чи інституційну шкалу оцінювання, розподіл позитивних оцінок (прохідних і вищих балів), що присуджуються в кожній галузі знань у конкретному закладі вищої освіти¹³⁸.

Упровадження Європейської кредитно-трансферної системи, моніторинг який зазвичай здійснюється зовнішніми органами забезпечення якості вищої освіти, також є інструментом покращення її якості.

На платформі Виконавчого агентства Європейського Союзу з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA) представлено результати моніторингу якості вищої освіти за показником упровадження Європейської кредитно-трансферної системи. З країн Південної Європи тільки заклади вищої освіти Італії повністю відповідають п'яти умовам

¹³⁸ Mobility Scoreboard: Higher Education Background Report 2018/19. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. С. 54–60.

щодо впровадження Європейської кредитно-трансферної системи. У Словенії не вимагають імплементації принципів ECTS для зовнішнього контролю якості, однак вони зазвичай використовуються на практиці закладами вищої освіти¹³⁹.

На Європейському форумі забезпечення якості (EQAF), який проходив у 2019 році в Берліні, обговорювалися питання щодо впливу процесів зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості на діяльність закладів вищої освіти, що відповідають очікуванням і потребам стейкхолдерів, а також демонструють їх цінність для суспільства.

Різноманітність зовнішнього контексту та підходів щодо забезпечення якості в країнах Південної Європи, різні соціокультурні контексти розвитку вищої освіти, різні підходи щодо реалізації концепції забезпечення якості в частині визначених процедур, параметрів, виважених результатів й оцінювання діяльності, поліваріантність і багатофункціональність діяльності національних агенцій спрямовані на реалізацію загальноєвропейської стратегічної мети – забезпечення якості вищої освіти.

Система забезпечення якості вищої освіти в Республіці Греція

Компетенції Еллінської агенції із забезпечення якості та акредитації (ADIP) полягають у реалізації національної стратегії вищої освіти та фінансування закладів вищої освіти в Республіці Греція.

Агенція гарантує прозорість у критеріях фінансування та пропонує Міністру освіти Греції, органам адміністрування в закладах вищої освіти шляхи й засоби постійного забезпечення якості. ADIP може також рекомендувати міністру освіти повне або тимчасове припинення фінансування, якщо установа в межах своєї компетенції не надає необхідної інформації та доказів щодо політики, процедур і результатів внутрішнього забезпечення якості освіти.

Еллінська агенція із забезпечення якості та акредитації надає організаційні й консультативні послуги закладам вищої освіти Республіки Греція. Основні сфери її відповідальності: визначення, організація, виконання, спеціалізація та стандартизація принципів, критеріїв і показників; методологія та процедури акредитації (закладів вищої освіти, навчальних програм), а також координація та підтримка діяльності установ.

Мета зовнішнього оцінювання якості полягає у визначенні повноти, прозорості та об'єктивності документальних даних щодо внутрішнього оцінювання та формулювання об'єктивної нейтральної думки, які висловлює Комітет незалежних експертів.

---

¹³⁹ EACEA National Policies Platform. Higher education indicators. URL: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/mobility-scoreboard/scoreboard-indicators-higher-education>.

Основними критеріями акредитації ступеневих програм навчання в Греції визначено такі: академічний характер та орієнтація програми; результати навчання та очікувана кваліфікація відповідно до Національної рамки кваліфікацій; структура та організація освітніх програм; якість та ефективність навчання; відповідність кваліфікації викладачів і якість наукових досліджень; ступінь взаємозв'язку між викладанням і дослідженнями; попит на ринку праці на здобуту кваліфікацію; якість послуг із підтримки навчання та досліджень.

Згідно із Законом Грецької Республіки відповідальність за внутрішнє забезпечення якості покладено на відділи забезпечення якості (*MODIP*), які створено в кожному закладі вищої освіти. Основними функціями цих підрозділів визначено такі:

- розвиток, організація, функціонування та постійне вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості закладу вищої освіти;
- координація та підтримка процесів оцінювання навчальних підрозділів й інших служб у закладі вищої освіти;
- підтримка зовнішнього оцінювання та акредитації навчальних програм і внутрішньої системи забезпечення якості закладу вищої освіти.

Система забезпечення якості вищої освіти в Республіці Італія

Система *AVA* (самооцінка, періодичне оцінювання й акредитація) у *Республіці Італія* розроблена для реалізації трьох основних цілей:

- забезпечити впевненість, що всі заклади вищої освіти Італії надають якісні освітні послуги, які є достатніми для задоволення потреб користувачів;
- запевнити суспільство, що заклади вищої освіти несуть відповідальність за використання державних ресурсів для навчання та дослідницької діяльності;
- поліпшити якість викладання та наукових досліджень в інституціях вищої освіти¹⁴⁰.

У кожному університеті створені спеціально уповноважені суб'єкти управління якістю вищої освіти: інституційна стратегічна рада директорів (*CdA*); орган, що здійснює контроль за внутрішньою системою забезпечення якості (*PQA*); групи для внутрішнього контролю за якістю навчальних програм, що складаються з викладачів та представників студентів (*CPDS*); незалежний внутрішньо / зовнішній відділ оцінювання (*NdV*), який виступає свого роду «мостом якості» між внутрішньою і зовнішньою системами, тобто між закладами вищої

¹⁴⁰ *AVA*. Autovalutazione, Valutazione Periodica e Accreditamento. Agenzia Nazionale di Valutazione del Sistema Universitario e Della Ricerca. URL: <https://www.anvur.it/en/activities/ava/>.

освіти та національною агенцією оцінювання університетів та наукових систем (ANVUR).

Студентська рада Alma Mater Studiorum – Università di Bologna в рамках внутрішньої системи забезпечення якості дає обов'язкові висновки щодо пропозицій з наступних питань:

- документ трирічного університетського планування;
- бюджет і фінансова звітність університету;
- загальні правила Університету;
- активація, закриття або зміна програм і місць на здобуття ступеня;
- річний план дій щодо права на вищу освіту та послуги для студентів;
- студентські стипендії і збори;
- всі інші пропозиції, що стосуються виключно або в першу чергу інтересів студентів.

Alma Mater Studiorum – Università di Bologna.

URL: <https://www.unibo.it/en/university/quality-assurance/organisation-and-responsibilities/roles-and-responsibilities-within-the-quality-assurance-system-for-teaching>.

До складу незалежного органу, як правило, входять 6 членів, переважно зовнішніх експертів (з інших університетів), серед яких принаймні 2 особи – це експерти з питань якості. Зазвичай термін каденції експертів становить 4 роки. Експертна група постійно та систематично здійснює перевірку результатів діяльності університету, дає загальну оцінку якості процесів навчання та досліджень, сприяючи, в такий спосіб, вдосконаленню внутрішньої самооцінки, формуванню позитивного іміджу університету та просуванню його бренду як установи високої культури якості.

Система забезпечення якості вищої освіти в Хорватії

У Хорватії процедура аудиту є обов'язковою і має на меті оцінити рівень розвитку та ефективність системи внутрішнього забезпечення якості (рівні закладу вищої освіти або факультету) на основі Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

Основними принципами проведення аудиту визначено такі: доказовості аудиту; незалежності (проводиться незалежною групою експертів); об'єктивності інформації, наданої закладами вищої освіти; верифікації інформації, поданої університетами у звіті про результати внутрішнього аудиту, а також іншої, отриманої із додаткових джерел; прозорості процедури та відкритості результатів.

Параметри аудиту (політика якості, планування та управління, впровадження та моніторинг, оцінювання результатів; удосконалення, інновації, вплив) зосереджуються на оцінюванні рівня розвитку системи

внутрішнього забезпечення якості в закладі вищої освіти (початковому, стадії розвитку та удосконалення).

За кожним параметром визначено показники циклу організаційного управління якістю, відомого ще як Цикл Демінга-Шухарта (Plan – Do – Check – Act: планування – дія – перевірка (аналіз) – корекція).

Наприклад, оцінюючи результати впровадження заходів щодо вдосконалення якості, експерти акцентують увагу на конкретних змінах у діяльності закладу вищої освіти, пов'язаних з імплементацією стандартів ESG, які установа має навести в якості доказового факту. Інновації в процесах навчання, викладання, наукових досліджень, а також вплив процесів на розвиток закладів вищої освіти також є предметом аудиту.

Таблиця 3.1

Параметри аудиту ефективності системи внутрішнього забезпечення якості (Хорватія)

Параметри	Значення параметру	Індикатори для аналізу
Політика якості	Підстави та сутність процесу; загальне керівництво та цілі, пов'язані з якістю всіх заходів та процесів, завдяки яким досягається визначена закладом вищої освіти місія	Основні документи, в яких заклад вищої освіти визначає сфери відповідальності та обов'язки за окремими стандартами «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти»: заявлені норми, визначені політики, стратегії тощо.
Планування та менеджмент	Встановлення цілей з метою виконання місії закладу вищої освіти; визначення процесів та ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей; виявлення ризиків та можливостей; управління	Плани дій / оперативні, програмні, фінансові та інші плани на рівні закладу вищої освіти та / або його організаційних підрозділів, які визначають цілі та завдання для окремих стандартів «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» відповідно до стратегічного напрямку: нормативні акти, які згідно із законодавством регулюють реалізацію всіх видів діяльності та процесів, пов'язаних із певним стандартом «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» тощо.

Імплементація та моніторинг	Імплементація / впровадження запланованих процесів; моніторинг виконання	Звіти про моніторинг та виконання планів дій; інші докази якості виконання / моніторингу запланованих заходів за окремими стандартами «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» тощо.
Оцінювання	Оцінювання запланованих процесів та їхніх результатів відповідно до визначених цілей та завдань; аналізує та звітує про результати цієї оцінки	Звіт про внутрішню оцінку, інші докази внутрішніх оцінок процесів; аналіз ефективності; аналіз реалізованих планів дій після зовнішніх оцінок тощо.
Удосконалення, інновації, вплив	Упровадження заходів щодо вдосконалення за результатами оцінювання процесу; інновації в процесах; вплив процесів на розвиток закладу вищої освіти	Приклади змін / удосконалень діяльності та процесів, пов'язаних з окремими стандартами «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» тощо.

Відповідно до статті 24 Закону про забезпечення якості в науці та вищій освіті (ОВ 45/09) та дотримуючись кращих міжнародних практик, Агентство з питань науки та вищої освіти здійснює тематичне оцінювання у вищій освіті.

Система забезпечення якості вищої освіти в Республіці Словенія

Агенція із забезпечення якості у вищій освіті в Республіці Словенія здійснює моніторинг транскордонної освіти як складової транснаціональної освіти на предмет відповідності акредитаційних вимог і умов, заявлених провайдерами освітніх послуг.

Моніторинг стосується програм подвійного та спільного навчання, а також онлайн-освіти. Агенція не проводить процедуру акредитації програм транснаціональної освіти, які вже були акредитованими власниками (іншими країнами) або публічно визнаними (в Республіці Словенія чи за кордоном). Такі програми апріорі є частиною національної системи вищої освіти, а до компетенції Агенції входить лише державне регулювання процесу валідації та визнання результатів формальної освіти на різних рівнях.

Участь у європейських та міжнародних проектах (JOQAR, Акредитація і визнання спільних програм навчання; *MULTRA*, Взаємне визнання

результатів акредитації щодо спільних програм; *CeQuInt*, Сертифікація якості інтернаціоналізації; *Crossroads*, Визнання кваліфікацій, наданих в інших закладах вищої освіти) покращує міжнародний авторитет Агентства та країни, якими ці проекти представлені.

Участь у реалізації програм двостороннього співробітництва з окремими органами забезпечення якості, активне членство в міжнародних асоціаціях посилюють авторитет Агентства та міжнародну присутність Словенського простору вищої освіти, сприяючи в такий спосіб розвитку якісної, відкритої та доступної вищої освіти. У рамках програми Erasmus + Агентство бере участь у міжнародних проектах, орієнтованих на трансфер кращих і ефективних практик та розробку інноваційних і стратегічних рекомендацій у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Система забезпечення якості вищої освіти в Королівстві Іспанія

Діяльність Національної агенції оцінювання якості та акредитації (ANECA) в Королівстві Іспанія спрямована на організацію та проведення процедур оцінювання діяльності академічного персоналу, програм навчання в закладах вищої освіти та інституційне оцінювання діяльності за визначеними напрямками.

Стратегічний план ANECA на 2019–2023 рр. слугує основою для річних оперативних планів та реалізації майбутніх проектів Агентства.

З-поміж основних зазначимо такі орієнтири: розширення міжнародної присутності Агентства; посилення зовнішньої комунікації, охоплення засобів масової інформації та суспільства об'єктивною інформацією з метою формування довіри суспільства до інституцій вищої освіти; покращення внутрішньої комунікації, яка забезпечує корисну та наскрізну інформацію для різних підрозділів агенції; посилення команди ANECA шляхом сприяння її розвитку, мотивації та ефективності.

Цілі ANECA:

Стратегічна мета А – сприяти підвищенню якості іспанської системи освіти в рамках «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

Стратегічна мета Б – розширення присутності діяльності Агентства на національному та міжнародному рівнях.

Стратегічна мета С – поширення місії Агентства та розширення його діяльності в рамках освітньої системи в іспанському суспільстві.

Стратегічна мета Д – ефективне керування ресурсами для вдосконалення АНЕКА¹⁴¹.

---

¹⁴¹ Plan estratégico. Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación. URL: <http://www.aneca.es/ANECA/Plan-estrategico>.

PEP – це Рекрутингова програма для обов'язкового оцінювання академічної та наукової діяльності претендентів на посади PhD assistant lecturers, PhD lecturers в державних чи приватних університетах. Ці посади не відносяться до категорії державних службовців.

ACADEMIA – це програма оцінювання компетентності та якостей претендентів на посади Senior Lecturer і Professor, які відносяться до категорії держслужбовців. Оцінювання проводять Комітети з відповідної галузі знань.

CNEAI: Національний комітет з оцінки дослідницької діяльності (CNEAI) проводить процедуру оцінювання результатів науково-дослідної діяльності викладачів університету та наукових працівників Іспанської вищої наукової ради (CSIC), щоб вони мали можливість отримувати надбавку до заробітної плати за продуктивну наукову діяльність.

Система забезпечення якості вищої освіти в Республіці Португалія Агентство з оцінювання і акредитації у вищій освіті Республіки Португалія (*A3ES*) визначило перспективну програму діяльності в новому п'ятирічному циклі (до 2025 р.).

Діюча система, яка є дорогою та потребує значних людських ресурсів, не буде потребувати підтримки за умови створення в закладах вищої освіти повноцінної культури якості, інтернаціоналізації (тобто прийнятті спільних норм, цінностей, поглядів) мінімальних стандартів якості, визначених законодавством країни.

Саме тому на 2019–2023 роки Агентство розробило систему оцінювання якості, яка базується на принципах управління ризиками та посилення відповідальності закладів вищої освіти за якість освіти. Спрощені процедури базуються на результатах інституційних аудитів якості та прийняті для закладів вищої освіти, які демонструють кращі показники якості, з точки зору кваліфікації викладачів та якості проведених досліджень, а також за результатами роботи в першому циклі оцінювання / акредитації. Вагомим аргументом для визнання ефективної роботи є також наявність у закладі вищої освіти належним чином сертифікованих внутрішніх систем забезпечення якості.

Незважаючи на те, що більшість зі 134 закладів вищої освіти Португалії заснована в XX ст., система вищої освіти країни посідає 35-у сходинку у світовому рейтингу.

QS Higher Education System Strength Rankings. URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2016>.

Основою для оцінювання / акредитації діючих навчальних програм є звіт про самооцінку діяльності, підготовлений закладом вищої освіти.

Визначені вимоги щодо його підготовки: звіт має зосереджуватись на процесах, які вважаються критичними для забезпечення якості викладання, та на методології моніторингу щодо покращення якості навчальних і дослідницьких програм.

Деякі параметри акредитації ступеневих програм в Португалії відсутні або не мають особливої ваги в акредитаційному самоаналізі, які готують заклади вищої освіти в Україні.

1. Загальна характеристика навчальної програми:
  - 1.5. Публікація плану навчання в Офіційному журналі.
  - 1.6. Основний науковий напрям навчальної програми.
2. Студентоорієнтовані методи навчання та викладання:
  - 2.1. Адекватність методів навчання й викладання.
  - 2.2. Адекватність навантаження студентів.
  - 2.3. Адекватність методик оцінювання студентів.
3. Результати навчання:
  - 3.1. Академічні успіхи.
  - 3.2. Працевлаштування.
4. Інтернаціоналізація:
  - 4.1. Мобільність студентів та викладачів.
  - 4.2. Навчання іноземних студентів.
  - 4.3. Участь у міжнародних мережах.
5. Попит на навчальну програму протягом останніх 3 років.

Отже, забезпечення якості в країнах Південної Європи характеризується постійною еволюцією та високим рівнем різноманітності методів, процедур та інструментів, які практично реалізуються міністерства освіти, національними агенціями та закладами вищої освіти на основі спільного документу – Європейських стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості 2015 р.

Освітня політика країн Південної Європи спрямована на формування культури якості шляхом упровадження на всіх рівнях управління вищої освіти системи Total Quality Management, концепція якої базується на цінностях, визнаних суб'єктами управління якістю, як-то: професіоналізм, довіра, доказовість, неупередженість, прозорість, доброчесність, партнерство тощо.

Визначена агенціями організаційна модель діяльності передбачає безперервний цикл розвитку системи забезпечення якості (на національному, інституційному або рівні програми навчання) від обґрунтованих smart цілей до досягнення мета-якості вищої освіти за умови застосування адаптованих процедур і гнучких критеріїв, а також постійного контролю якості для досягнення досконалості.

3.4. Експертиза якості вищої освіти у країнах Східної Європи (на прикладі Республіки Болгарія, Республіки Угорщина, Республіки Польща, Румунії)

Системи вищої освіти країн Східної Європи

Країни Східної Європи входять до ООН, Організації економічного співробітництва та розвитку; є членами Європейського Союзу та НАТО. Свідченням інтернаціоналізації вищої освіти є співпраця в мережі Міжнародної асоціації університетів.

Республіка Болгарія. 51 вища школа утворюють систему вищої освіти Республіки Болгарія, включаючи університети, спеціалізовані вищі школи та незалежні коледжі. У країні 37 державних (25 університетів, 11 спеціалізованих вищих шкіл та 1 автономний коледж) та 14 приватних вищих шкіл (5 університетів, 2 спеціалізовані вищі школи та 7 незалежних / автономних коледжів), які здійснюють професійну підготовку за майже 3.000 програмами в 52 галузях знань¹⁴².

Університети готують фахівців щонайменше за трьома з чотирьох основних галузей знань – гуманітарних, природничих, суспільних та технічних наук, пропонуючи ступеневі (бакалаврські, магістерські, докторські) програми.

Спеціалізовані вищі школи проводять наукові дослідження, мистецькі та творчі заходи та пропонують освітні програми з однієї галузі науки, мистецтва, фізичної культури та військової науки. Назва спеціалізованої вищої школи, як правило, означає конкретну сферу, для якої готують фахівців. Вищі школи можуть також пропонувати програми для здобуття освітнього ступеня магістра та наукового ступеня доктора філософії. Незалежні коледжі здійснюють підготовку для отримання ступеня професійного бакалавра в конкретній галузі науки після 9 класу старшої школи.

Навчання за докторськими програмами також проводиться в науково-дослідних установах, таких як Болгарська академія наук, Академія сільського господарства тощо.

У 2017–2018 навчальному році в Республіці Польща було загалом 390 закладів вищої освіти, у тому числі 267 недержавних установ.

За даними Центрального статистичного управління Польщі до закладів вищої освіти відносять: університети (19); технічні університети (*wyższe szkoły techniczne*) (23); сільськогосподарські установи (*wyższe szkoły rolnicze*) (7); університети / школи економіки (*wyższe szkoły ekonomiczne*) (58); педагогічні заклади (*wyższe szkoły pedagogiczne*) (13); медичні

¹⁴² Milenkova V. & Hristova S. D. Higher education in Bulgarian context: peculiarities and challenges. SEEU Review. 2017. Volume 2, Issue 2. P. 144. DOI: 10.1515/seeur-2017-0022.

університети (*akademie medyczne*) (9); університети / установи морських досліджень (*wyższe szkoły morskie*) (2); університети / заклади фізичної культури (*akademie wychowania fizycznego*) (6); академії образотворчого мистецтва (*wyższe szkoły artystyczne*) (22); богословські установи (15); установи, що перебувають під керівництвом міністра, відповідального за національну оборону, та міністра внутрішніх справ (7).

У 2016–2017 навчальному році в польських університетах навчалися 35 584 українських студенти. Польща – найбільш приваблива для українців країна для навчання. Українці також складають найбільшу групу іноземних студентів у Польщі: 55% від загальної кількості студентів-іноземців.

Українське студентство в Польщі: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства. CEDOS.

URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv#imm>.

Більшість державних закладів вищої освіти (близько 70%) є університетськими установами, які пропонують бакалаврські, магістерські та докторські програми, а решта (близько 30%) – заклади вищої освіти неуніверситетського типу, які навчають лише за програмами першого та другого циклів.

У Румунії вищу освіту здобувають в університетах (54 державних і 34 приватних), інститутах, академіях та школах післядипломної освіти. Місія закладів вищої освіти – освіта та дослідження або лише освіта.

У *Угорщині* заклади вищої освіти класифікують двома способами:

- за формою фінансування: державні та недержавні (можуть бути засновані церквами, бізнес-організаціями чи фондами), організація та функціонування яких можливі за умови дотримання однакових вхідних (якісних) критеріїв.
- за академічним профілем: університети, університети прикладних наук та коледжі (позауніверситетські заклади вищої освіти).

Університети є закладами вищої освіти, уповноваженими надавати щонайменше вісім бакалаврських та шість магістерських програм, пропонувати докторські програми та присуджувати докторські ступені за умови, що принаймні 60% викладачів та науково-дослідницьких працівників, зайнятих безпосередньо або на основі зайнятості на державній службі, є володарями докторського ступеня; пропонують програми іноземними мовами; організують академічні студентські семінари.

Університети прикладних наук – це заклади вищої освіти, що пропонують щонайменше 4 бакалаврські та 2 магістерські програми і щонайменше дві програми подвійного навчання (з інженерних наук,

інформаційних технологій, сільського господарства, природничих наук); 45% викладачів та дослідників, які працюють безпосередньо або на основі зайнятості на державній службі, мають докторський ступінь; працюють академічні студентські семінари.

У коледжах третина персоналу повинна бути володарем докторського ступеню. Коледжі мають право керувати науковими семінарами студентів.

У 2017–2018 навчальному році в Угорщині працювало 66 закладів вищої освіти: 29 державних (2 коледжі) та 37 недержавних (28 коледжів).

Акцентуємо увагу ще на одному параметрі, який певною мірою є свідченням ефективності вищої або університетської освіти. До Всесвітнього рейтингу університетів Times Higher Education 2020 включено 1400 кращих університетів із 92 країн світу. Ефективність діяльності університетів у сфері навчання, досліджень, трансферу знань з урахуванням міжнародного авторитету визначалася за 13 основними показниками¹⁴³.

До рейтингу 2020 увійшли 32 заклади вищої освіти з чотирьох країн Східної Європи, найкращі показники демонструють системи університетської освіти Польщі (14). Далі за рейтингом посідають Румунія (9), Угорщина (8), Болгарія (1).

Для порівняння з країнами Східної Європи: у 2018–2019 навчальному році в Україні 282 заклади вищої освіти (університети та інститути), зокрема 209 державної і 73 приватної форм власності; 6 університетів увійшли до рейтингу 2020.

Для більшої об'єктивності варто навести думку європейських експертів і дослідників щодо значення рейтингів в якості показника ефективності діяльності закладу вищої освіти, зокрема університету.

Забезпечення якості та рейтинги мають принципово різні цілі. Заявлена мета більшості рейтингів полягає у визначенні «досконалості» з точки зору найкращих закладів вищої освіти. Крім того, рейтинги мають часто (нестандартні) комерційні цілі. На відміну від такого підходу, основні цілі зовнішньої якості – гарантувати дотримання (мінімальних) стандартів та підтримувати підвищення якості. Надаючи незалежну інформацію, забезпечення якості має сприяти формуванню довіри до вищої освіти, яка, як очікується, забезпечить кращу основу для визнання кваліфікацій та сприятиме мобільності¹⁴⁴.

---

¹⁴³ World University Rankings 2020. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.

¹⁴⁴ European Parliament. 2015. European Parliament's Committee on Culture and Education. University quality indicators: a critical assessment. Study. P. 11. URL: <http://www.europarl.europa.eu/studies>.

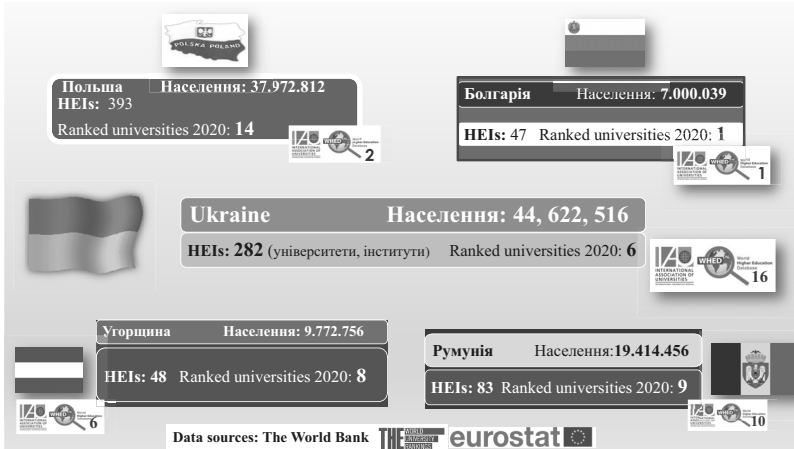

Рис. 3.2. Порівняння освітніх систем України, Польщі, Болгарії, Угорщини, Румунії

Реформи вищої освіти в країнах Східної Європи в контексті світових і європейських трендів

Особливості розвитку сучасної вищої школи Болгарії:

- підготовка *Національної карти вищої освіти*, яка визначатиме територіальну та профільну структуру інституційної мережі. До прийняття Національної картки вищої освіти буде встановлено мораторій на відкриття та перетворення закладів вищої освіти, а також їх основних підрозділів, за винятком необхідності трансформації з метою консолідації та оптимізації;
- розроблення та упровадження *нової моделі фінансування*, яка стимулює конкуренцію та розвиток закладів вищої освіти і спрямована на збільшення загального обсягу державних коштів, що витрачаються на вищу освіту, включаючи державну субсидію.

Державою передбачено збільшити цільові дотації на підготовку фахівців у професійних галузях з низьким рівнем інтересу або таких, що представляють особливий інтерес для суспільства та економіки – «Інформатика та комп'ютерні науки», «Харчові технології», «Ветеринарія», «Математика». У 16 професійних галузях, які не є пріоритетними (наприклад, «Право»), за останні два навчальні роки було оголошено про нульовий вступ. Найбільше зростання заробітної плати очікується в секторах економіки, що пов'язані з електронікою, електротехнікою, машинобудуванням тощо. У галузі вищої освіти збільшено кількість студентів, визначено додаткові стипендії та додаткове фінансування закладів вищої освіти, які готують фахівців для регіонів країни, де відчутним є брак професіоналів;

- *вищі школи як потужні наукові центри*: створення дослідницької інфраструктури, державна підтримка участі закладів вищої освіти та персоналу у великих міжнародних проєктах, заохочення участі вчених із різних установ у спільних проєктах; збільшення витрат на наукові дослідження та концентрація ресурсів у пріоритетних для держави напрямках дослідження¹⁴⁵.

Поточні результати реформ і реалізації проєктів у *Польщі*:

- з апочатковано першу польську освітню платформу типу МООС (доступ до 52 нещодавно розроблених онлайн-курсів). Після закінчення онлайн-курсу навчання кожен зареєстрований користувач може отримати сертифікат закладу вищої освіти, який є провайдером цієї освітньої послуги¹⁴⁶;

- створено новий портал для кандидатів, студентів та докторантів *PhDportal.com*¹⁴⁷. На порталі розміщено інформацію про освітні пропозиції польських університетів; публікується інформація про заходи щодо забезпечення якості освіти на окремих факультетах; доводиться до відома інформація про заробітки випускників польських університетів. Ресурс містить також інформацію про рейтинги 385 університетів, 2997 факультетів та 5243 навчальних програм;

- ініціатива для досконалості – дослідницький університет. Реформа має на меті визначити та підтримати заклади вищої освіти (зокрема за рахунок більш високого фінансування), які будуть прагнути до статусу дослідницьких університетів, щоб увійти до ТОП країн Європи та світу.

Протягом 2017–2019 років у *Румунії* відбуваються активні процеси з реформування вищої освіти за різними напрямками. З цієї метою реалізуються низка проєктів:

- з поліпшення якості вищої освіти та її відповідності потребам ринку праці: дослідження механізму моніторингу випускників на ринку праці, аналіз якості та актуальності навчальних програм, запропонованих університетами;

- з оновлення стандартів якості *QAFIN* (за кошти Європейського Союзу та підтримки Світового банку): передбачає розробку методики ранжування ступеневих програм та класифікації університетів за групами; розроблення методики оцінювання діяльності докторських шкіл¹⁴⁸;

---

¹⁴⁵ Bulgaria. National Reforms in Higher Education. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-higher-education-9_en.

¹⁴⁶ Polish MOOCs and Free Online Courses. URL: <https://www.mooc-list.com/tags/polish>.

¹⁴⁷ PhDportal.com. URL: <https://www.phdportal.com/countries/20/poland.html>.

¹⁴⁸ ARACIS. Improving public policies in Higher education and enhancing the quality of regulations by updating Quality Standards – QAFIN. URL: <https://www.aracis.ro/en/qafin-project/>.

- сприяння розвитку підприємницької освіти;
- з реалізації національної Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти (до 2025 року).

Метою проекту «Improving Public Policies in Higher Education and Enhancing the Quality of Regulations by Updating Quality Standards» – QAFIN є досягнення і реалізація заснованої на фактичних даних державної політики відповідно до стратегічного планування з програмним бюджетуванням у галузі фінансування закладів вищої освіти за допомогою вдосконалення нормативних актів, що стосуються зовнішнього забезпечення якості, класифікації і ранжування ЗВО та навчальних програм. Крім того, проект спрямований на поліпшення адміністративного потенціалу Міністерства національної освіти й Румунського агентства із забезпечення якості вищої освіти шляхом адаптації структур, оптимізації процесів і підготовки кадрових ресурсів, а також розширення використання прозорих механізмів громадських консультацій, які забезпечують участь громадян у процесі прийняття рішень із застосуванні європейських стандартів якості¹⁴⁹.

Національні реформи у сфері вищої освіти *Угорщини* спрямовані на:

- збільшення фінансування вищої освіти в розрахунку на душу населення на 40%;
- збільшення кількості докторантів з 1300 до 2000 для підготовки викладачів і сприяння розвитку висококваліфікованої робочої сили;
- реалізацію програми соціального включення та сенсibilізації «Давайте навчатимемо для Угорщини», яка є одним із прикладів реалізації моделі соціального партнерства університетів і суспільства.

Цілі програми: допомогти учням основних шкіл, які проживають у невеликих населених пунктах, успішно закінчити навчання; посилити взаємну турботу про якість освіти та продемонструвати належність до життєдіяльності 50 громад, де розташовано понад 70 закладів середньої освіти.

Зміст програми: студенти закладів вищої освіти надають «додаткові освітні послуги» учням 7 та 8 класів у рамках шкільної програми, отримуючи за це платню у розмірі приблизно 88 євро (30 000 HUF) на місяць;

---

¹⁴⁹ Proiectul Îmbunătățirea politicilor publice în învățământul superior și creșterea calității reglementărilor prin actualizarea standardelor de calitate QAFIN. Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior. URL: <https://www.aracis.ro/despre-proiect-qafin/>.

- подовження терміну студентської позики. З 1 лютого 2018 р. в системі надання студентської позики було кілька суттєвих змін: подовжено термін погашення позики на 5 років до досягнення особою 45-річного віку; уведено 0% відсоткову ставку для студентського кредиту; юридично оформлено можливість відшкодування кредиту з наданих пільг;

- забезпечення фінансової підтримки дослідників (збільшення стипендії), в результаті чого очікується збільшення кількості володарів докторського ступеня. Особа, яка здобула докторський ступінь, отримує грошову винагороду в сумі, еквівалентній майже 1300 доларам США;

- модифікація структури й змісту докторських програм тривалістю навчання до 4 років (замість 3 років). Після перших двох років навчання здобувач складає комплексний іспит для визначення рівня розвитку дослідницьких навичок та оцінювання прогресу у виконанні програми.

Одним із показників забезпечення якості вищої освіти є прогрес у впровадженні принципів Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), що підтримує міжнародну академічну мобільність студентів, аспірантів, докторантів. За цим показником агенції, які проводять процедури зовнішнього моніторингу якості вищої освіти, оцінюють упровадження таких елементів Європейської кредитно-трансферної системи: визначення результатів навчання та кредитного навантаження студентів; застосування закладами вищої освіти документів, що підтримують Європейську кредитно-трансферну систему; своєчасне визнання трансфер кредитів; наявність процедур оскарження визнання кредитів і таблиць розподілу статистичних балів. Зазначимо, що такі таблиці репрезентують національну чи інституційну шкалу оцінювання, розподіл позитивних оцінок (прохідних і вищих балів), що присуджуються в кожній галузі знань у певному закладі вищої освіти.

Упровадження Європейської кредитно-трансферної системи, моніторинг якого зазвичай здійснюють зовнішні органи забезпечення якості вищої освіти, також розглядають в якості інструменту покращення якості.

На платформі Виконавчого агентства Європейського Союзу з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA) показано результати моніторингу якості вищої освіти за показником упровадження Європейської кредитно-трансферної системи. З країн Східної Європи тільки заклади вищої освіти Угорщини відповідають двом умовам щодо впровадження Європейської кредитно-трансферної

системи (визначення результатів навчання та кредитного навантаження, наявність процедур оскарження визнання кредитів), решта національних систем активно впроваджує лише одну умову – визначення в освітній програмі результатів навчання й кредитного навантаження студентів.

Для полегшення міжнародного визнання кваліфікацій було впроваджено такий інструмент, як Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК). ЄРК є референтним інструментом для порівняння кваліфікацій, які встановлюються за результатами навчання на різних рівнях освіти.

За *Міжнародною стандартною класифікацією освіти кваліфікація* – це офіційне підтвердження, як правило, у формі документа, що засвідчує успішне завершення освітньої програми або її етапу (акцент на сертифікації набутих компетентностей).

Загальна структура Європейської рамки кваліфікацій складається з восьми кваліфікаційних рівнів, які описують через три ключові дескриптори – знання (*knowledge*), навички (*skills*), відповідальність та автономія (*responsibility and autonomy*). Дієвість Європейської рамки кваліфікацій неможлива без ухвалення національних рамок кваліфікацій (НРК), які б відповідали їй. Власне, національна рамка кваліфікацій не повинна дублювати Європейську рамку кваліфікацій, але кожна країна має адаптувати її відповідно до національного контексту й узгодити з національним законодавством.

На платформі Виконавчого агентства Європейського Союзу з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA) представлено табло Індикаторів, за якими в країнах Європейського Союзу аналізуються досягнення у вищій освіті. Одним із індикаторів є «Визнання кваліфікацій»¹⁵⁰.

Процес визнання полягає у «підтвердженні уповноваженим органом, що особа здобула результати навчання, виміряні стосовно відповідного стандарту» (Рекомендація Ради Європейського Союзу від 20 грудня 2012 року про визнання (*validation*) неформального та інформального навчання).

За цим показником на національному рівні оцінюють прогрес в адаптації міжнародної практики автоматичного визнання кваліфікацій з інших європейських країн; визначають, чи впроваджують країни процедури автоматичного визнання кваліфікацій в Європейському просторі вищої освіти, чи прийнято в країнах додаткові процедури визнання кваліфікацій і за якими умовами вони відбуваються.

¹⁵⁰ EACEA National Policies Platform. Mobility Scoreboard. Scoreboard Indicators in Higher Education. Overview of country positions. URL: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/mobility-scoreboard/scoreboard-indicators-higher-education-0>.

Визнання кваліфікацій у країнах Східної Європи

Країна	Значення показника
Республіка Болгарія	Система автоматичного визнання кваліфікацій <i>відсутня</i> . Визначено умови визнання кваліфікацій згідно з національним законодавством із дотриманням принципів Лісабонської конвенції.
Республіка Польща	Усі кваліфікації вищої освіти, присуджені в інших країнах Європейського простору вищої освіти, <i>автоматично визнаються</i> на рівні з національними кваліфікаціями.
Румунія	Автоматичне <i>визнання ступенів країн Європейського Союзу та окремих</i> закладів вищої освіти інших країн Європейського простору вищої освіти та країн, що не входять до ЄПВО. Для решти суб'єктів – визначено умови дотримання принципів Лісабонської конвенції
Угорщина	Автоматичне визнання кваліфікацій деякими країнами Європейського простору вищої освіти на основі <i>двосторонніх</i> угод. Для інших країн визначено умови та індикатори для визнання кваліфікацій.

Система забезпечення якості вищої освіти в Республіці Болгарія на прикладі моделі діяльності Національної агенції з акредитації та оцінювання (*National Agency for Evaluation and Accreditation, NEAA*).

Модель є комплексною, враховує множинність зв'язків і сфер дії, особливості впливу зовнішнього середовища та функціональність внутрішнього середовища управління системою. Зовнішнє середовище системи забезпечення якості вищої освіти утворюють міжнародні партнери (установи та організації, наприклад, European Association for Quality Assurance in Higher Education (*ENQA*), European University Association (*EUA*), European Students' Union (*ESU*) тощо) та національні законодавчі й виконавчі органи, зокрема ті, що здійснюють контроль і аудит. Внутрішнє середовище забезпечення якості вищої освіти в Болгарії стосується інституційної та програмної акредитації й оцінювання, яке проводять уповноважені державою суб'єкти.

Модель системи забезпечення якості вищої освіти складається з чотирьох підсистем внутрішнього середовища (нормативна підсистема; стандарти, політики, процедури, документи; менеджмент; забезпечення), які виконують певні функції, взаємодіють між собою, утворюючи внутрішнє середовище діяльності агенції.

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ
Партнерство з міжнародними організаціями й інституціями CEEN, ENQA, EUA, ESU, іноземними агентствами, організаціями

Внутрішнє середовище

Нормативно-правова база • законодавчі акти (НЕА тощо); • підзаконні нормативні акти (SCNEAA); • критерії та процедури оцінювання й акредитації; • інші документи та резолюції Національної агенції із акредитації й оцінювання, пов'язані з процедурами оцінювання й акредитації.	Стандарти, процедури, документи • узгодження критеріїв і процедур Національної агенції із акредитації та оцінювання до «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти». • політика щодо: внутрішнього забезпечення якості; партнерства з болгарськими та міжнародними державними органами; гласності та підзвітності; запобігання конфлікту інтересів. • процедури: забезпечення якості на «вході», «під час процесу» та «на виході»; збір інформації та процедури зворотного зв'язку.
Система менеджменту • створені органи управління та спеціалізовані структури адміністрування; • загальне управління; людські ресурси; • інформаційні технології; управлінська документація.	Фінансове забезпечення • довгострокові матеріальні активи; • короткострокові матеріальні активи; • фінансовий стан; • фінансові ресурси; • фінансова політика

Внутрішнє середовище

Національні інституції законодавства, аудиту та контролю
ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Рис. 3.3. Модель забезпечення якості Національної агенції з акредитації і оцінювання Болгарії

Результатом комплексної взаємодії суб'єктів управління якістю є продукт, який називається «забезпечення якості» («ступінь ефективності»), що є «суспільно значущим і необхідним для оцінювання й акредитації закладів вищої освіти»¹⁵¹.

¹⁵¹ Republic of Bulgaria – Council of ministers. National evaluation and accreditation agency. System of quality assurance in the activities of the national evaluation and accreditation agency. SOFIA. 25 p. P. 8–9.

Процедура акредитації передбачає оцінювання якості інституції й освітньої програми за десятибальною шкалою. За кожним критерієм Рада з акредитації Національного агентства затверджує параметри з різними ваговими коефіцієнтами. Критерій «Наукова діяльність» має найбільшу відносну вагу.

Термін акредитації, а також рівень освітньої програми, за якою заклад вищої освіти має право здійснювати навчання, залежить від отриманої кількості балів. Для докторських (PhD) програм визначено граничні рівні від 8,00 до 10,00 балів.

Якщо інституції або освітній програмі присвоєно кількість балів у граничних межах від 0 до 3,99, відбувається відмова в акредитації. Закладу вищої освіти буде також відмовлено в інституційній акредитації, якщо він отримав оцінку від 0 до 3,99 за одним або кількома такими критеріями:

- 1) внутрішня система оцінювання та забезпечення якості освіти;
- 2) профіль та кваліфікація викладацького складу;
- 3) обладнання та засоби навчання, доступні для користування¹⁵².

Ефективність діяльності закладу вищої освіти визначається / перевіряється в процесі після акредитаційного моніторингу та контролю, яке, згідно із законодавством країни, входить до компетенції Національної агенції. Спроможність закладу вищої освіти здійснювати ефективну діяльність визначається за такими показниками:

- спроможність її основних підрозділів та філій забезпечити високу якість освіти та наукових досліджень за допомогою внутрішньої системи забезпечення якості;
- впровадження процедур оцінювання та акредитації;
- здатність здійснювати підготовку за напрямками та спеціальностями з регламентованих професій¹⁵³.

Система забезпечення якості вищої освіти в Республіці Польща

Польський акредитаційний комітет (*Polish Accreditation Committee*) виконує покладені на нього державою функції, керуючись соціальним замовленням на якісні освітні послуги, взявши на себе відповідальність перед стейкхолдерами за забезпечення якості вищої освіти, у своїй діяльності робить особливий акцент на підтримці стандартів якості. Стратегія діяльності Польського акредитаційного комітету спрямована на:

- впровадження процесного підходу до управління якістю;

¹⁵² Republic of Bulgaria. HIGHER EDUCATION ACT. Prom. SG. 112/27 Dec 1995; amend. SG. 79/13 Oct 2015. URL: https://nacid.bg/sites/qual/att_files/en/LAW_HIGHER_EDUCATION.pdf.

¹⁵³ Republic of Bulgaria – Council of ministers. National evaluation and accreditation agency. System of quality assurance in the activities of the national evaluation and accreditation agency. SOFIA. 25 p.

- застосування процедур й ініціювання нових рішень для поліпшення якості діяльності;
- надання можливості членам, експертам й іншим стейкхолдерам підвищувати та розвивати свою кваліфікацію та компетенції;
- виявлення якісних та кількісних змін, пов'язаних з діяльністю та функціонуванням системи управління якістю;
- циклічне оцінювання функціонування системи управління якістю;
- забезпечення ефективного потоку інформації між внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами.

Загальний принцип інформаційної політики щодо системи управління якістю полягає в її відкритості, прозорості, доступності щодо політики та цілей якості, визначених процесів і процедур, діяльності членів Комітету та залучених експертів у межах визначених повноважень.

Одним з найважливіших елементів системи управління якістю є «вікно якості» – контактна форма, що дозволяє всім зацікавленим сторонам надсилати коментарі та пропозиції (також анонімно) безпосередньо до проксі-сервера системи управління якістю Польського акредитаційного комітету.

Оцінювання програми відбувається за визначеними критеріями згідно зі «Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

Приклад опису Критерію 10. Політика забезпечення якості, розробка, затвердження, моніторинг, перегляд та вдосконалення навчальної програми.

Виконання стандарту щодо оцінювання якості передбачає дотримання таких вимог: наявності правил розробки, затвердження змін до навчальної програми; проведення регулярних оглядів навчальної програми на основі аналізу достовірних даних та інформації, за участі внутрішніх (включаючи студентів) та зовнішніх стейкхолдерів; результати зовнішнього оцінювання якості регулярно оприлюднюються та враховуються при плануванні заходів з підвищення якості¹⁵⁴.

У звіті про самоаналіз діяльності адміністрація закладу вищої освіти має конкретизувати:

- принципи розроблення, внесення змін та затвердження освітньої програми;

¹⁵⁴ Programme Assessment. Practical profile. Self-Assessment Report to Resolution No. 66/2019 of the Presidium of the Polish Accreditation Committee of 28 February 2019. URL: <https://www.pka.edu.pl/en/for-higher-education-institutions/templates-for-self-assessment-reports/>.

- методи: організаційного й адміністративного нагляду за програмою, компетенції осіб, відповідальних за програму; оцінювання досягнутих результатів навчання за етапами, їх затребуваність на ринку праці або придатність для подальшого навчання;
- методи й об'єкти постійного моніторингу та періодичного огляду програми, а також джерела інформації, що використовуються в цих процесах.

Одним зі структурних компонентів самоаналізу (Частина 2. Перспективи щодо розвитку ступеневої програми) є SWOT-аналіз освітньої програми та перспективи щодо її подальшої реалізації з урахуванням критеріїв оцінювання програми.

Таблиця 3.3

Шаблон для проведення SWOT-аналізу освітньої програми

	Позитивний вплив	Негативний вплив
Внутрішнє середовище	Сильні сторони (Strengths) Будь ласка, вкажіть не більше п'яти ключових сильних сторін освіти, що пропонується в рамках програми.	Слабкі сторони (Weaknesses) Будь ласка, вкажіть не більше п'яти основних обмежень, які перешкоджають здійсненню навчального процесу та досягненню студентами визначених результатів навчання.
Зовнішнє середовище	Можливості (Opportunities) Будь ласка, вкажіть не більше п'яти основних явищ та тенденцій у середовищі підрозділу, що можуть стати поштовхом для розвитку ступеневої програми.	Загрози (Threats) Будь ласка, вкажіть не більше п'яти зовнішніх факторів, які перешкоджають у розвиткові ступеневої програми та досягненню студентами намічених результатів навчання.

Система забезпечення якості вищої освіти в Румунії

Протягом 2016–2019 рр. діяльність Румунської Агенції забезпечення якості у вищій освіті (*The Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education*) була спрямована на розробку методології проведення процедур зовнішнього оцінювання, спираючись на оновлену версію «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», враховуючі національні традиції та кращі європейські практики.

Заклади вищої освіти Румунії здійснюють професійну підготовку за трьома видами магістерських програм:

1) професійні магістерські програми, орієнтовані переважно на розвиток та вдосконалення професійних компетенцій, здобутих у бакалаврській галузі знань чи в суміжній галузі навчання, а також спрямовані на додаткову підготовку випускників інших бакалаврських програм;

2) дослідницькі магістерські програми, орієнтовані переважно на розвиток компетенцій для проведення наукових досліджень; вони є базовими для подальшого навчання в докторантурі;

3) дидактичні (*didactic*) магістерські програми, орієнтовані переважно на розвиток у здобувачів вищої освіти дидактичних / навчальних компетентностей.

З 2017–2018 н.р. експертними комісіями використовуються Спеціальні стандарти для зовнішнього оцінювання академічних університетських програм для здобуття ступеню магістра.

Нормативні вимоги до періодичного зовнішнього оцінювання програм під час самоаналізу:

- місія та завдання магістерської програми;
- процес викладання, навчання та оцінювання;
- людські, матеріальні та фінансові ресурси;
- вступ, переведення, студентський маршрут, завершення навчання;
- внутрішнє забезпечення якості.

У процесі акредитаційного аналізу акцентують увагу на таких критеріях: досягнення результатів програми за визначеною метою; відповідність процесів викладання, навчання й оцінювання потребам студентів та наявність служби підтримки студентів; наявність достатніх ресурсів; дотримання чинного законодавства, нормативних і процедурних норм щодо освітнього маршруту студента.

Індикаторами внутрішнього забезпечення якості, наприклад, є: наявність чіткої та добре регламентованої процедури періодичного перегляду освітніх програм із залученням студентів, випускників та роботодавців; процедури та стандартні інструменти для збору відгуків студентів про якість викладання всіх предметів; стратегії моніторингу випускників та реальні механізми періодичного збору даних про успішність їхньої професійної діяльності; форми зворотного зв'язку з випускниками програм.

Забезпечення якості та докторська освіта відповідно до базових принципів «Зальцбург I – 2005» вважаються пріоритетами Болонського процесу, але вони розвиваються в різних напрямках. Протягом останніх років тривають дискусії щодо визначення суб'єктів і сфер

відповідальності за забезпечення якості докторських досліджень, виходячи із встановлених стандартів для оцінювання.

У Румунії специфічними є особливості організації докторських шкіл, які можуть бути створені (акредитовані за рішенням профільного міністерства) на базі конкретного університету, консорціуму закладів вищої освіти та наукових установ, а також при Академії наук Румунії. Відповідно до Закону про освіту (№ 1/2011) докторська школа й докторська програма (академічна / наукова або професійна) підлягають обов'язковій акредитації кожні п'ять років і оцінюються окремо за визначеними стандартами та критеріями якості.

У Румунії спільним для магістерських і докторських програм є визначені три сегменти (*fields*), за якими оцінюють забезпечення якості: інституційна спроможність; ефективність освіти; управління якістю. Враховуючи ці сегменти, розроблено методологію оцінювання програм для третього (докторського) циклу.

Інституційна спроможність визначається за допомогою таких показників: бібліотечна інфраструктура та наявні ресурси і фонди; інфраструктура лабораторій, які використовуються для навчання та досліджень; оплата праці викладачів і дослідників, ІТ-ресурси; кількість підготовлених докторів наук та допущених до захисту PhD кандидатів за останні 5 років; фактичні витрати на обладнання, інфраструктуру та дослідницькі матеріали; залучення докторської школи до громадських проєктів.

Ефективність освіти вимірюють за показниками: освітня програма (дисципліни, кредити, визначені результати); працевлаштування випускників та інтернаціоналізація вищої освіти; результати науково-дослідної діяльності; взаємозв'язок докторської школи із соціально-економічним середовищем; якість людських ресурсів.

Управління якістю оцінюють за показниками, пов'язаними з місією, цілями, управлінням та адмініструванням докторської школи, стратегіями та процедурами забезпечення якості (зокрема наявність у докторській школі методології самооцінювання).

Система забезпечення якості вищої освіти в Угорщині

Угорщина не є членом Європейського реєстру із забезпечення якості (EQAR). Міністерство, відповідальне за сферу вищої освіти (Міністерство людських ресурсів), підтримується Управлінням освіти (*Okatási Hivatal*) та Угорським комітетом з акредитації (*Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság*) у моніторингу та оцінюванні вищої освіти.

Комітет з акредитації Угорщини (*Hungarian Accreditation Committee*) уповноважений провадити як попереднє (*ex-ante*), так і наступне (*ex-post*) забезпечення якості програм, докторських шкіл та закладів вищої

освіти, зокрема закордонних, які надають освітні послуги в країні. Процедура ex-ante акредитації включає розроблення вимог до вищої освіти та результатів діяльності закладу вищої освіти на національному рівні, які є рамковими вимогами для всіх освітніх програм в Угорщині. Процедури з ex-post щодо подальшого забезпечення якості проводяться після завершення п'ятирічного акредитаційного циклу.

Будапештський університет технології та економіки (угор. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) – найстаріший технічний заклад вищої освіти в Європі. Він був заснований в 1782 році для підготовки інженерів на університетському рівні.

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem.
URL: <http://www.bme.hu/egyetem-multja-tortenete>.*

Систему внутрішнього забезпечення якості представимо на прикладі діяльності дослідницького університету Корвіна (*Corvinus University of Budapest*), який пропонує освітні програми з ділового адміністрування, економіки та соціальних наук, зокрема англійською, французькою чи німецькою мовами для близько 14 500 студентів.

Концепція забезпечення якості в університеті базується на розумінні управління якістю як підходу, що пронизує всі напрямки діяльності університету й охоплює щоденну роботу його персоналу. Управління якістю спрямоване на створення загальносистемних механізмів, які дозволять університету контролювати та вдосконалювати свою діяльність, безперервно підвищуючи якість вищої освіти.

У рамках системи управління якістю вищої освіти пріоритетними є такі напрямки: забезпечення якості освітніх та дослідницьких програм; забезпечення якості управління університетом; забезпечення якості інфраструктури для підтримки викладання, навчання та досліджень; забезпечення якості людських ресурсів.

Система управління якістю є добре узгодженою, а повноваження та обов'язки суб'єктів – чітко визначеними. Суб'єктами управління якістю, окрім вищої адміністрації ректора та проректора з академічних питань, є спеціально утворені й функціонально мобільні органи: на рівні університету – Комітет з координації якості університету (*UQCC*), до функцій якого входить розроблення стратегії та методики моніторингу якості, координація управління якістю; контроль за реалізацією принципів і підходів щодо управління якістю: контроль результатів.

Щоденний менеджмент якості – у сфері відповідальності Університетського координатора з якості, який керує збором даних для регулярного оцінювання якості, розробляє процедури, методи та методики, готує аналітичну інформацію.

Координатори якості на факультеті виконують різні завдання щодо забезпечення якості на факультетах, а їх роботу підтримують Координаційні комітети якості на факультеті.

Факультетські координатори якості, зокрема, розробляють процедури та процеси управління якістю для викладачів, а також контролюють їх виконання; оцінюють стан забезпечення факультету ресурсами, готують необхідну інформацію та пропозиції щодо покращення матеріально-технічного забезпечення; оприлюднюють результати управління якістю вищої освіти на факультеті.

Система управління якістю в університеті орієнтована на основні види діяльності (освіта, дослідження та управління) та на ресурси (людські ресурси, інфраструктура), необхідні для якісного забезпечення основної діяльності.

Процес забезпечення якості вищої освіти в кожному з основних компонентів складається з чотирьох етапів:

- розроблення нормативно-правової бази;
- збір та аналіз даних щодо якості;
- використання результатів досліджень;
- оприлюднення результатів, які є загальнодоступними¹⁵⁵.

Інтернаціоналізація та спільні наукові ступені є ключовими темами європейського порядку денного щодо модернізації та привабливості вищої освіти.

У 2015 році Міністри Європейського простору вищої освіти затвердили «Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм» як стратегію подальшого розвитку Європейського наукового простору та формування культури якості.

Спільні освітні програми розуміються як інтегрований навчальний курс, який спільно розробляється, координується та пропонується різними вищими закладами освіти з країн Європейського простору вищої освіти та веде до отримання подвійних ступенів або спільного ступеня.

Комюніке Болонського процесу 2015 та 2018 рр. за результатами роботи Конференції Міністрів розглядають спільні наукові ступені як частину фундаменту Європейського простору вищої освіти та закликають до «інтегрованого транснаціонального співробітництва в галузі вищої освіти, досліджень та інновацій».

Політичне зобов'язання країн-учасниць, прийняте в межах Болонського процесу, не є юридично обов'язковим документом, а тому вимагає законодавчого врегулювання на національному рівні для

---

¹⁵⁵ Corvinus University of Budapest. Quality Assurance. VI Quality Handbook. URL: <https://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=44603>.

забезпечення ефективного доступу національних систем і закладів вищої освіти до реалізації Європейського підходу.

У Польщі та Болгарії системи вищої освіти й заклади вищої освіти мають право використовувати Європейський підхід за власним вибором; це право визначено в нормативних документах з вищої освіти.

Румунія та Угорщина належать до групи країн, у яких Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм поки що не доступний для закладів вищої освіти. У деяких випадках інститути вищої освіти можуть використовувати Європейський підхід на основі індивідуального, конкретного договору із зарубіжним закладом вищої освіти чи національним агентством із забезпечення якості.

Європейський підхід пропонує численні можливості для зовнішньої оцінки Спільних програм через національні кордони. Зокрема, він спрямований на: «усунення важливої перешкоди для розвитку спільних програм шляхом встановлення стандартів для цих програм, що базуються на узгоджених інструментах Європейського простору вищої освіти, без застосування додаткових національних критеріїв; сприятиме інтегрованим підходам до забезпечення якості спільних програм, які справді відображають і відбивають їх спільний характер»¹⁵⁶.

В основі Європейського підходу до забезпечення якості спільних програм зазначено принципи: зосередження уваги на спільності, залучення всіх партнерів по консорціуму до програми, а також національних організацій з акредитації, індивідуальний підхід до оцінювання кожної програми та ефективності системи процедур якості¹⁵⁷.

Стандарти забезпечення якості спільних програм у Європейському просторі вищої освіти, які відповідають «Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», та процедури якості:

- звіт про самооцінювання програми;
- експертна група;
- відвідування закладу вищої освіти;
- звіт про огляд процедури;
- офіційні результати та рішення експертів;
- звернення (апеляція);
- звітність;
- супроводження/нагляд за виконанням умов.

---

¹⁵⁶ Agreed standards European Approach (20/07/2019). URL: <https://www.eqar.eu/kb/joint-programmes/agreed-standards/>.

¹⁵⁷ Van den Bosch P., Winkel R. V. A first exploration of the 'European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes'. URL: <https://eua.eu/resources/publications/902:a-first-exploration-of-the-%E2%80%98european-approach-for-quality-assurance-of-joint-programmes%E2%80%99.html>.

На завершення цього аспекту проблеми варто зазначити «додану ціннісну вартість» спільних програм: комплементарність (пропонування курсів, які неспроможна запропонувати одна установа та які доповнюють навчальні програми партнерів); підвищення європейської ідентичності шляхом підвищення впливу на різні системи вищої освіти; інтернаціоналізація вищої освіти та персоналу; просування мультикультуралізму й багатомовності в різних соціальних середовищах.

Дослідження проблеми забезпечення якості вищої освіти в контексті зарубіжного досвіду діяльності різних суб'єктів управління якістю дозволили дійти певних висновків.

По-перше, простежується схильність до багатозначного застосування поняття «якість», що означає сукупність властивостей і характеристик, які відрізняють предмет, явище чи процес від подібних за ступенем ефективності. Поняття «якість» стосовно вищої освіти застосовується в різних контекстах: «гарантія якості», «оцінювання якості», «управління якістю», «забезпечення якості», «підтримка якості».

По-друге, вивчення нормативних джерел дають підставу говорити про диференціацію понять «забезпечення якості» та «контроль якості», коли йдеться про визначення процедур й інструментів щодо зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

Забезпечення якості вищої освіти в практичній площині діяльності суб'єктів управління якістю означає, що всі заплановані та систематичні заходи, що здійснюються в рамках системи якості, можна продемонструвати, щоб забезпечити впевненість у тому, що освітні послуги відповідають вимогам якості.

Контроль якості вищої освіти означає використання операційних методів і заходів для виконання вимог щодо забезпечення якості.

Часто поняття «забезпечення якості» та «контроль якості» претендують на взаємозамінність, посилаючись на дії, що виконуються суб'єктами управління якістю для забезпечення якості освітнього процесу чи освітнього продукту – освітньої ступеневої програми. Ми вважаємо, що критерії, інструменти забезпечення якості, наприклад, детермінують вибір методів її контролю.

По-третє, поліваріантність і багатофункціональність діяльності національних агенцій спрямовані на реалізацію загальноєвропейської стратегічної мети – забезпечення якості вищої освіти. Діяльність агенцій і закладів вищої освіти спрямована на: впровадження зовнішніх і внутрішніх моделей та процедур забезпечення якості, постійне вдосконалення програм навчання, розвиток міжнародного виміру вищої освіти.

Параметри оцінювання якості ступеневої програми чи освітньої установи є схожими між агенціями та відповідають «Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», хоча конкретні критерії та показники відрізняються і можуть доповнюватися закладами вищої освіти. У деяких країнах, наприклад, упроваджують критерії для тематичного оцінювання окремих елементів (наприклад, інтернаціоналізація вищої освіти) на додаток до обов'язкових критеріїв якості. Особливістю забезпечення якості вищої освіти в країнах Східної Європи є активна участь зацікавлених сторін, особливо студентів у реалізації забезпечення якості вищої освіти.

Спільними для досліджуваних країн Східної Європи є: стандартизація процедур оцінювання якості (самооцінювання, оцінка експертною групою, звіт про результати акредитаційної експертизи, прийняття рішення про акредитацію) при різній конфігурації практик, виходячи із національних традицій; посилення уваги до процедур внутрішнього забезпечення якості та формування її культури; активне залучення зовнішніх стейкхолдерів до процесів оцінювання якості; зростаючий інтерес до «міжнародного виміру» та потреба в ньому, наприклад, завдяки залученню до проведення акредитаційних експертиз міжнародних експертів; розширення транскордонного співробітництва, поступове впровадження Європейського підходу до оцінювання якості спільних ступеневих програм; посилення уваги до якості та зручності формату подання/оприлюднення інформації, що надається у звітах із забезпечення якості; спрямованість на ефективне використання ресурсів агентств і закладів вищої освіти для забезпечення більшої гнучкості в процедурах і підходах щодо оцінювання якості, особливо на етапі постакредитаційного аудиту / контролю забезпечення та покращення якості.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Якими є спільні характеристики систем забезпечення якості вищої освіти в країнах Європи?
2. Запропонуйте критерії, за якими, на Ваш погляд, доцільно визначати кращі практики внутрішнього забезпечення якості на рівні інституції. Аргументуйте свій вибір.
3. Яка практика забезпечення якості вищої освіти в країнах Європи, на Ваш погляд, може претендувати на визначення «кращої» з т.з. визначеної філософії, умотивованих дій, швидких результатів, можливості інтегрувати в національну систему забезпечення якості?
4. Розробіть рекомендації про перспективи європейського досвіду щодо забезпечення якості вищої освіти для України (країна за вибором).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. На платформі Виконавчого агентства ЄС з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (*EACEA*) представлено результати моніторингу якості вищої освіти за показником упровадження ЕКТС (<https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/?q=mobility-scoreboard/higher-education-indicators/recognition-learning-outcomes/2019>).

Проаналізуйте дані, розміщені на *EACEA National Policies Platform* (Recognition of learning outcomes through ECTS in higher education 2019) та підготуйте інформаційне повідомлення з теми: «Упровадження ЕКТС у країнах Західної Європи із врахуванням п'яти елементів системи».

2. Проаналізуйте інформацію, яку представлено на веб-сайті Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти *EQAR* (<https://www.eqar.eu/register/agencies/>) та дайте відповіді на такі питання: скільки агенцій із яких країн включено до Реєстру?; якими є умови щодо включення до Реєстру?

3. *ENQA* представляє організації забезпечення якості з країн-членів Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), які працюють у сфері вищої освіти. Уточніть, які види інформації за змістом розміщені на платформі Європейської асоціації із забезпечення якості (<https://enqa.eu/>)

4. На платформі Європейської Асоціації університетів (*EUA*) розміщено інформацію про діяльність однієї з фокус груп «Indicators of quality in higher education» (<https://eua.eu/events/116-eua-focus-group-on-%E2%80%98indicators-of-quality-in-higher-education%E2%80%99.html>). Проаналізуйте інформацію та підготуйте повідомлення, визначивши напрямки дій і попередні результати діяльності фокус-групи.

5. На платформі *WHED Portal* (Всесвітньої база вищої освіти) Міжнародної Асоціації університетів (*IAU*) розміщено інформацію про заклади вищої освіти, у т.ч. й українські (<https://www.whed.net/home.php>)

Проаналізуйте, скільки університетів України, порівняно з іншими країнами Східної Європи, є членами Асоціації; яка інформація про університети розміщена на платформі й чому вона є актуальною та важливою для міжнародних партнерів і роботодавців? Якої інформації, на Ваш погляд, бракує? Аргументуйте свою відповідь з позиції різних фокус-груп (абітурієнти, здобувачі ВО, партнери, суспільство).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО РОЗДІЛУ

1. Baker E. R., Fisher M. J. Basic Principles and Concepts for Achieving Quality. Carnegie Mellon University, 2007. URL: <ftp://ftp.cert.org/pub/documents/07.reports/07tn002.pdf>.
2. Becker R. The European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes. Outcomes Peer Learning Activity (2–3 December 2019). The Hague, 2019. URL: <https://www.erasmusplus.nl/sites/default/files/assets/Faboto%20PLA%202%20%26%203%20december%202019/Final%20Report%20PLA%20European%20Approach%202-3%20Dec%202019.pdf>.
3. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656_rus.
4. ENQA AGENCY review: European University Association – institutional evaluation programme (EUA-IEP). URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2019/03/External-Review-Report-IEP-Final.pdf>.
5. ESS Quality Glossary 2010. Developed by Unit B1 «Quality; Classifications». Eurostat, 2010. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/coded_files/ESS_Quality_Glossary_2010.pdf.
6. EU quality assurance in Vocational Education and Training. URL: <https://www.eqavet.eu/EU-Quality-Assurance>.
7. European Commission. Education and Training. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/about-education-and-training-in-the-eu_en.
8. Glossary: quality in education and training. CEDEFOP. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. URL: https://www.cedefop.europa.eu/files/4106_en.pdf.
9. Handbook for Internal Quality Management in Competence-Based Higher Education. IQM-HE. 2016. URL: <https://enqa.eu/indirme/papers-and-reports/associated-reports/IQM-HE%20Handbook.pdf>.
10. Joint programmes from A to Z: a reference guide for practitioner. The Netherland JDAZ consortium. The Hague, 2015. URL: https://www.fibaa.org/fileadmin/uploads/content/uploads/ECA_joint-programmes-from-a-to-z-a-reference-guide-for-practitioners_01.pdf.
11. Kohoutek J. (Ed). Implementation of the Standards and Guidelines for Quality Assurance in Higher Education in the Central and East-European Countries. UNESCO, CEPES (European Centre for Higher Education). Bucharest, 2009. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001886/188647e.pdf>.

12. O'Malley B. Global convention on recognising HE qualifications adopted. University World News. 29.12.2019. URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=201911290546590>.
13. Mobility Scoreboard: Higher Education Background Report 2018/19. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-scoreboard-higher-education-background-report-%E2%80%93-201819_en.
14. Progress report on the preparation of the Draft Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. UNESCO. General Conference, 40th. 2019. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370155>.
15. Quality procedures in the European higher education area and beyond – Internationalisation of quality assurance agencies. 4th ENQA Survey. URL: <http://www.enqa.eu/index.php/publications/papers-reports/occasional-papers/>.
16. Rómulo P., Langa P and Pausits A. One and two equals three? The third mission of higher education institutions. European journal of higher education. 2015. № 5 (3). P. 233–249. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568235.2015.1044552>.
17. Sin C., Tavares O. and Cardoso S. Assessing the quality of third mission activities in Portuguese universities. Revista Espaço Pedagógico. 2018. V. 26 № 1. P. 33–46. DOI: <https://doi.org/10.5335/rep.v26i1.8439>.
18. Supporting societal engagement of higher education. 2019 European Quality Assurance Forum. URL: <https://eua.eu/events/33:2019-european-quality-assurance-forum.html>
19. The European Higher Education Area in 2015. Bologna Process. Implementation Report. URL: https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/european_higher_education_area_bologna_process_implementation_report.pdf.
20. The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/european-higher-education-area-2018-bologna-process-implementation-report_en.
21. Young European Research Universities Network (YERUN). 2018. Guidelines for Good Practice in Developing & Running Joint Programmes at Bachelor and Master Level Abridged version. URL: <https://www.yerun.eu/>.
22. Батечко Н., Дурдас А. Академічна доброчесність в контексті евро-

- пейських практик: досвід Франції. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2019. № 3. С. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.3.8894>.
23. Грищук Ю. Система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти: досвід республіки Польща. Освітологія. 2018. № 7. С.152–156. DOI <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.152156>.
24. Грищук Ю. В. Розвиток педагогічної освіти у Республіці Польща у період поступу до асоціації з Європейським Союзом. Science, Research, Development: monografia pokonferencyjna. Pedagogy. Warszawa, 2018. № 9. С. 14–16.
25. Локшина О. І. Стратегічні орієнтири міжнародних організацій у галузі освіти. Український педагогічний журнал. 2019. № 2. С. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-2-5-14>.
26. Локшина О. І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. Український педагогічний журнал. 2019. № 3. С. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.
27. Мосьпан Н. В. Організаційно-управлінські структури забезпечення якості освіти в ЄС. Педагогічний процес: теорія і практика. 2017. № 2. С. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2017.2.4953>.
28. Мосьпан Н. В. Глобалізація вищої освіти ЄС: наслідки та перспективи. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету: Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 148. С. 91–95.
29. Сисоева С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : Навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
30. Соколова І. Європейська модель забезпечення якості вищої освіти. Педагогічний процес: теорія і практика. 2017. № 4. С. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.28925/2078-1687.2017.4.1421>.
31. Соколова І. Освітня політика Європейської Асоціації університетів: стратегії забезпечення якості. Освітологія. 2017. № 6. С. 143–149. DOI: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2017.6.143149>.

Наукове видання

Міністерство освіти і науки України
Київський університет імені Бориса Грінченка

Батечко Н. Г., Бульвінська О. І., Локшина О. І., Мосьпан Н. В.,
Проценко О. Б., Сисоєва С. О., Соколова І. В.

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ПАРАМЕТРИ ЯКОСТІ ТА ЕКСПЕРТИЗИ**

Навчальний посібник

За редакцією Сисоєвої С. О.

Підписано до друку 02.11.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Noto Serif». Друк офсетний.
Ум. др. аркушів 9,5. Обл.-вид. аркушів 8,8.
Наклад 300 прим. Замовлення № 10НК-17-11-20.
Видавництво: ФОП Ференець В.Б.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
Серія ДК № 2846 від 07.05.2007 р.
01033, м. Київ, вул. Жилянська, 7-Б, оф. 9.,
тел.: (050) 545-79-69

Друк: ТОВ «Видавниче Підприємство «Едельвейс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
Серія ДК № 4249 від 29.12.2011 р.
03170, м. Київ, вул. Зодчих, 74,
тел.: (044) 361-78-68

ISBN 978-966-2112-10-8

9 789662 112108